

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI
M.ULUG‘BEK NOMIDAGI SAMARQAND
DAVLAT ARXITEKTURA-QURILISH
INSTITUTI

5111000 - Kasb ta‘limi (Tasviriy san`at muhandiclik grafikasi)
bakalavr yo‘nalishi talabalari uchun

‘Hujjatchilik asoslari va didaktik vositalar‘ fanidan

MA‘RUZALAR MATNI

SAMARQAND- 2017 yil

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI
M.ULUG‘BEK NOMIDAGI SAMARQAND
DAVLAT ARXITEKTURA-QURILISH INSTITUTI

“Kasb ta’limi” kafedrası

SamDAQI ilmiy uslubiy kengashi
majlisida ko‘rib chiqilib, nashrga tavsiya
etilgan.

Bayonnomasi № _____
« ____ » « _____ » 2017 y.

«Tasdiqlayman»

SamDAQI o‘quv ishlari bo‘yicha prorektori
_____ A.T.Qo‘ldashev

« ____ » « _____ » 2017 y.

5111000 - Kasb ta’limi (Tasviriy san`at muhandiclik grafikasi) bakalavr yo‘nalishi
talabalari uchun

“Hujjatchilik asoslari va didaktik vositalar” fanidan

MA‘RUZALAR MATNI

SAMARQAND- 2017 yil

UDK ...

Mazkur ma'ruzalar matni 5111000 - Kasb ta'limi (Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi) bakalavr yo'nalishi o'quv rejasiga kiritilgan "Hujjatchilik asoslari va didaktik vositalar" fanining nazariy asoslarini qamrab olgan. Ma'ruzalar matnining maqsadi – shu ta'lim yo'nalishi talabalariga uzluksiz ta'lim tizimi, talabalarning Kasb-hunar ta'limi hujjatchilik asoslaridan egallashi lozim bo'lgan bilim, amaliy ko'nikma va malakalarning minimumini egallashi uchun zaruriy bilimlar majmuasi berilgan.

Ushbu ma'ruzalar matni 5111000 - Kasb ta'limi (Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi) bakalavr yo'nalishi talabalari uchun mo'ljallangan.

Tuzuvchi: **“Kasb ta'lim”** kafedrası o`qituvchisi **Ahatov Furqat Shakarovich.**

Taqrizchilar: **“Kasb ta'lim”** kafedrası dosenti,
texnika fanlar nomzodi **Sirojiddin Asliyev.**
“Kasb ta'lim” kafedrası katta o`qituvchisi
Usmon Ashurovich Xushvaktov

“Kasb ta'lim” kafedrası majlisida (2015 yil “___” _____ №___ bayonnomasida), **“Qurilishni boshqarish”** fakultetining ilmiy-uslubiy kengash yig'ilishida (2015 yil “___” _____ №___ bayonnomasida) ko'rib chiqilgan va ma'qullangan.

So`z boshi

Ma'lumki, tarixiy ahamiyatga ega bo'lgan O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining 1-chaqiriq IX-sessiyasida I.A. Karimov hayotimizni hal qiluvchi muhim masalalar qatorida ta'lim-tarbiya tizimini tubdan o'zgartirish, uni zamon darajasiga ko'tarish, barkamol avlodimiz kelajagiga dahldor qonunlar loyihasi ustida batafsil to'xtalib o'tdi. Mustaqil respublikamiz rivoji, taraqqiy etishi eng ilg'or davlatlar safida bo'lishi uchun ya'ni bugungi jamiyatimiz oldiga qo'ygan buyuk maqsadlarga ezgu niyatlarga erishish, jamiyatimizni yangilanishi, hayotimizning taraqqiyoti va istiqbolli amalga oshirilayotgan islohotlar taqdiri ko'p jihatdan zamon talablariga javob beradigan yuqori malakali, ongli mutaxassis kadrlar tayyorlash muammosi bilan chambarchas bog'liq.

Shuning uchun "Ta'lim to'g'risida" va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risida" gi O'zbekiston Respublikasi qonunlari hamda Vazirlar Mahkamasining 4 oktyabr 2001 yildagi "O'rta maxsus, kasb-hunar talimi muassasalari uchun pedagog kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi 400-sonli qarorlarini bajarilishini ta'minlash ko'p jihatdan o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi o'quv muassasalari uchun pedagog, muhandis-pedagoglarni tayyorlash, malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash tizimida ta'lim mazmunini yangilash, chuqurlashtirish, o'quv-tarbiyaviy jarayonini zamonaviy pedagogik-axborot texnologiyalari asosida tashkil etish, unda faol ta'lim usullarini qo'llash, o'quv-uslubiy majmualar bilan ta'minlash, masofaviy ta'limni tashkil etish va boshqalarga bog'liqdir.

Hozirgi davrda Respublikamiz Oliy o'quv muassasalarida faoliyat ko'rsatayotgan ko'pchilik kasb ta'limi fakultetlarida o'quv uslubiy faoliyatni amalga oshirish bo'yicha ma'lum ishlar amalga oshirilmoqda, ya'ni o'quv dasturlari, uslubiy ko'llanmalar, darsliklar, ma'ruza matnlari ishlab chiqilmoqda. Bu amalga oshirilayotgan ishlar mutaxassislarni tayyorlash sifatini boshqarishga majmuaviy yondoshishga asos bo'ladi. Biroq, bu amalga oshirilgan ishlar "Kadrlar tayyorlash

milliy dasturi” tomonidan bo’lajak kasb-hunar ta’limi o’qituvchilarini tayyorlashga qo’yilgan talablarni qondira olmaydi. Chunki, o’quv-uslubiy hujjatlarni ishlab chiqish va yangilashda ular mazmunini davlat ta’lim standartlari talablarini bajarishga qaratish, ular tarkibiga fan, texnika, madaniyat, ilg’or ishlab chiqarish, pedagogik tajribalar yutuqlarini kiritish bilan birgalikda umumiy o’rta ta’lim maktab, kasb-hunar ta’limi o’quv muassasalari, ish beruvchilar, bozor iqtisodiyot talablariga javob berishlarini ta’minlashdek murakkab vazifalar turibdi.

“Kasb ta’limining metodologik asoslari”ning maqsadi, bo’lajak mutaxassislarni “Ta’lim to’g’risida” gi Qonun, “Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi” da belgilangan vazifalar hamda Davlat ta’lim standartlarida qo’yilgan talablar darajasida kasbiy ta’limning nazariy va uslubiy asoslari bilan izchil qurollantirishdan iborat.

“Hujjatchilik asoslari va didaktik vositalar” fani bo’yicha bakalavr talabalar:

- O’zbekistonda kasb-hunar ta’limi tarixi va rivojlanish istiqbollari; kasb-hunar ta’limining asosiy tushunchalari va ta’riflari; ishlab chiqarish va nazariy ta’limning metodologik asoslari; o’qitish usullari; o’qitishni tashkil qilish shakllari, tipologiyasi; Davlat ta’lim standartlari (DTS); o’quv rejalarini va dasturlarini ishlab chiqishga qo’yiladigan talablar; o’quv jarayonida fanlararo aloqadorligini qo’llash; ishlab chiqarish rejalarini tuzish; ishlab chiqarish amaliyotini tashkil qilish va o’tkazish; o’quvchilarning bilim, ko’nikma va malakalarini baholash usullari; muhandis – pedagoglarning ta’lim-tarbiyadagi o’rni; ochiq darslarni rejalashtirish va tashkil qilish; kasblarga bo’lgan qiziqishlarni shakllantirishda ilg’or ishlab chiqarish tajribalarining o’rni; o’quv muassasalarining o’quv ishlab chiqarish bazalarini tashkil qilish asoslari haqidagi bilimlarga ega bo’lish;

- Kasb – hunar ta’limidagi asosiy tushunchalar va ta’riflarni; kasbiy ta’limning tashkiliy shakllari; o’qitish usullari; DTS larini ishlab chiqish asosiy qoidalarini; o’quv rejalar mazmunini; o’quv reja va dasturlarni ishlab chiqishga qo’yiladigan talablarni; ishlab chiqarish ta’limi usullarini; kasblar bo’yicha ishlab chiqarish ishlari ruyxatini tuzishni; ishlab chiqarish amaliyotini tashkil etish va o’tkazish metodikasini; bilim, ko’nikma va malakalarni baholash usullarini; ishlab chiqarish ta’limi ustasining o’rni va ahamiyati; uslubiy ishlar mazmunini; ilg’or pedagogik tajribalarni

tahlil etish va umumlashtirish usullarini; o'qitish vositalari klassifikatsiyasini; o'quv kabinetlari, laboratoriyalar, o'quv ustaxonalarini o'qitish vositalari bilan jihozlash uslublarini bilishlari va qo'llay olishlari;

- O'qitish usullarini tanlash; DTS lari, rejalar va dasturlar mazmunini tahlil etish; o'quv predmetlari mazmunida fanlararo aloqalarni o'rnatish olish; nazariy va ishlab chiqarish ta'limi rejalarini tuzish; istiqbolli – tematik rejalarini ishlab chiqish; ishlab chiqarish amaliyoti reja va dasturlarni ishlab chiqish; o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini baholash; nazariy va ishlab chiqarish ta'limi asoslarini tahlil etish; uslubiy ishlar rejasini tuzish; ochiq darslarni tahlil va muhokama qilish; o'quv kabinetlari, laboratoriyalar va ishlab chiqarish ustaxonalarini jihozlash rejasini tuzish bo'yicha tajribaga ega bo'lishlari zarur.

“Kasb-hunar ta'limi hujjatchilik asoslari” kursi pedagogika, psixologiya, falsafa, pedagogik mahorat, kasbiy ta'lim pedagogikasi, kasb ta'limi metodikasi, kasb ta'limida yangi pedagogik texnologiyalar, maxsus fanlarni o'qitish metodikasi, mehnat va muhandislik psixologiyasi, axborotlar texnologiyasi va boshqa fanlar bilan uzviy bog'liqdir.

Ta'lim jarayonida talabalarga berilayotgan bilim ko'nikma va malakalar chuqurroq, puxtarroq o'zlashtirilishi uchun yangi pedagogik texnologiyalar, ta'limning texnik vositalari: multimediyalar, kompyuterlar, kino-diaproyektlar, kino-video uskunalardan foydalanish maqsadga muvofiq.

MAVZU: KIRISH. FANNING MAKSAD VA VAZIFALARI. TALIM SISTEMASI VA UNING XUKUKIY MAKOMI. KASB-XUNAR, MUTAXASSISLIK VA MALAKA XAKIDA TUSHUNCHA.

Reja:

1. Kasb ta'limini amalga oshirish asoslari

2. O'zbekistonda ta'lim islohotlari, kasb-hunar ta'limini rivojlantirish istiqbollari

3. Kadrlar tayyorlash milliy dasturining maqsadi va vazifalari

«Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» «Ta'lim to'g'risida» gi O'zbekiston Respublikasi Qonunining qoidalariga muvofiq holda milliy tajribaning tahlili va ta'lim tizimidagi jahon miqyosidagi yutuqlari asosida tayyorlangan hamda yuksak umumiy va kasb-hunar madaniyatiga, ijodiy va ijtimoiy faolikka, ijtimoiy-siyosiy hayotda mustaqil ravishda mo'ljalni to'g'ri o'la bilish mahoratiga ega bo'lgan, istiqbol vazifalarini ilgari surish va hal etishga qodir kadrlarning yangi avlodini shakllantirishga yo'naltirilganidir.

Mazkur dasturning maqsadi – ta'lim sohasini tubdan isloh qilish, uni o'tmishdan qolgan mafkuraviy qarashlar va sarqitlardan to'la xalos etish, rivojlangan demokratik davlatlar darajasida, yuksak ma'naviy va ahloqiy talablarga javob beruvchi yuqori malakali kadrlar tayyorlash Milliy tizimini yaratishdir.

Ushbu maqsadni ro'yobga chiqarish qo'yidagi **vazifalar** hal etilishini nazarda tutadi:

- «Ta'lim to'g'risida» gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga muvofiq ta'lim tizimini isloh qilish, davlat va nodavlat ta'lim muassasalari hamda ta'lim va kadrlar tayyorlash sohasida raqobat muhitini shakllantirish negizida ta'lim tizimini yagona o'quv-ilmiy-ishlab chiqarish majmui sifatida izchil rivojlantirishni ta'minlash;
- ta'lim va kadrlar tayyorlash tizimini jamiyatda amalga oshirilayotgan yangilanish, rivojlangan demokratik huquqiy davlat qurilishi jarayoniga moslash;
- kadrlar tayyorlash tizimi muassasalarini yuqori malakali mutaxassislar bilan ta'minlash, pedagogik faoliyatning nufuzi va ijtimoiy maqomini ko'tarish;
- kadrlar tayyorlash tizimi va mazmunini mamlakatning ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyoti istiqbollariidan, jamiyat ehtiyojlaridan, fan, madaniyat, texnika va texnologiyaning zamonaviy yutuqlaridan kelib chiqqan holda qayta qurish;
- ta'lim oluvchilarni mam'naviy-ahloqiy tarbiyalashning va ma'rifiy ishlarning samarali shakllari hamda uslublarini ishlab chiqish va joriy etish;
- ta'lim va kadrlar tayyorlash, ta'lim muassasalarini attestasiyadan o'tkazish va akkreditasiya qilish sifatiga baho berishning xolis tizimini joriy qilish;
- yangi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda ta'limning talab qilinadigan darajasi va sifatini, kadrlar tayyorlash tizimining amalda faoliyat ko'rsatishi va barqaror rivojlanishining kafolatlarini, ustuvorligini ta'minlovchi normativ, moddiy-texnika va axborot bazasini yaratish;
- ta'lim, fan va ishlab chiqarish samarali integrasiyalashuvini ta'minlash, tayyorlanayotgan kadrlarning miqdori va sifatiga nisbatan davlatning talablarini, shuningdek nodavlat tuzilmalari, korxonalar va tashkilotlarning buyurtmalarini shakllantirishning mexanizmlarini ishlab chiqish;
- uzluksiz ta'lim va kadrlar tayyorlash tizimiga byudjetdan tashqari mamblag'lar, shu jumladan chet- el investisiyalari jalb etishning real mexanizmlarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish;
- kadrlar tayyorlash sohasida o'zaro mamfaatli xalqaro hamkorlikni rivojlantirish.

Milliy dasturning maqsad va vazifalari bosqichma-bosqich ro'yobga chiqariladi.

Birinchi bosqich (1997-2001 yillar) – mavjud kadrlar tayyorlash tizimining ijobiy qilish va rivojlantirish uchun xuquqiy, kadrlar jihatidan, ilmiy-uslubiy, moliyaviy-moddiy shart-sharoitlar yaratish.

Birinchi bosqich bajarilishining monitoringi asosida Milliy dasturni ro'yobga chiqarish yo'nalishlariga aniqliklar kiritiladi.

Ikkinchi bosqich (2001-2005 yillar) – Milliy dasturni to'liq ro'yobga chiqarish, mehnat bozorining rivojlanishi va real ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarni hisobga olgan holda unga aniqliklar kiritiladi hamda;

- Majburiy umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limiga, shuningdek o'quvchilarning qobiliyatlarini va imkoniyatlariga qarab, tabaqalashtirilgan ta'limga o'tish to'liq amalga oshiriladi;
- Ta'lim muassasalarini maxsus tayyorlangan malakali pedagog kadrlar bilan to'ldirish ta'minlanadi, ularning faoliyatida raqobatga asoslangan muhit vujudga keltiriladi;
- Ta'lim muassasalarining moddiy-texnika va axborot bazasini mustahkamlash davom ettiriladi, o'quv-tajriba jarayoni yuqori sifatli o'quv adabiyotlari va ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan ta'minlanadi, ularning faoliyatida raqobatga asoslangan muhit vujudga keltiriladi;
- Ta'lim muassasalarining moddiy-texnika va axborot bazasini mustahkamlash davom ettiriladi, o'quv-tarbiya jarayoni yuqori sifatli o'quv adabiyotlari va ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan ta'minlanadi. Uzluksiz ta'lim tizimini axborotlashtirish amalga oshiriladi;
- Ta'lim xizmati ko'rsatish bozorini shakllantirish mexanizmlari to'liq ishga solinadi.

Uchinchi bosqich (2005 va undan keyingi yillar)-to'plangan tajribani tahlil etish va umumlashtirish asosida, mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish istiqbollari muvofiq kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish va yanada rivojlantirish.

Bu bosqichda ta'lim muassasalarining resurs, kadrlar va axborot bazalari yanada mustahkamlanadi, o'quv-tarbiya jarayoni yangi o'quv-uslubiy majmualar, ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan to'liq ta'minlanadi. Milliy (elita) oliy ta'lim muassasalarini qaror toptirish va rivojlantirish amalga oshiriladi. Kasb-hunar ta'limi muassasalarining mustaqil faoliyat yuritishi va o'zini o'zi boshqarishi shakllari mustahkamlanadi. Ta'lim jarayonini axborotlashtirish, uzluksiz ta'lim tizimi jahon axborot tarmog'iga ulanadigan kompyuter axborot tarmog'i bilan to'liq qamrab olinadi.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturi mohiyati

Kadrlar tayyorlash milliy dasturini mohiyatini anglash uchun bu – dasturni qabul qilishga qanday sabab va oqibatlar turtki bo'lganligini qarab chiqmog'imiz, 1997-yilgacha mavjud bo'lgan eski ta'lim-tarbiya tizimining kamchiliklari va muammolarini tahlil qilib ko'rmog'imiz kerak. Eski kadrlar tayyorlash tizimining kamchilik va muammolari quyidagilardan iborat edi:

- kadrlar tayyorlash tizimining demokratik o'zgarishlar va bozor islohotlarini talablariga muvofiq emasligi;
- o'quv jarayonining moddiy-texnika va axborot bazasi yetarli emasligi, yuqori malakali pedagog kadrlarning yetishmasligi;
- sifatli o'quv-uslubiy va ilmiy adabiyot hamda didaktik materiallarning kamligi;
- ta'lim tizimi, fan va ishlab chiqarish o'rtasida puxta o'zaro hamkorlik va o'zaro foydali integratsiyaning yo'qligi.
- ta'lim tarbiya va o'quv jarayonlarining tarkibi, bosqichlarini bir-biri bilan uzviy bog'lash, ya'ni uzluksiz ta'lim-tarbiya tizimini tashkil qilish muammolari hal qilingan emas.
- amaldagi ta'lim tizimi zamonaviy, taraqqiyot topgan demokratik davlatlar talablariga javob bera olmayotganligi;
- mutaxassislar tayyorlash, ta'lim-tarbiya tizimi jamiyatda bo'layotgan islohot, yangilanish jarayonlari talablari bilan bog'lanmaganligi;

Yuqoridagi kamchilik va muammolarni hal qilishni ko'zda tutgan quyidagi omillar mavjud kadrlar tayyorlash tizimini isloh qilishga turtki bo'ldi:

- Respublikaning demokratik huquqiy davlat va adolatli fuqarolik jamiyati qurish yo'lidan izchil ilgarilab borayotganligi;
- mamlakat iqtisodiyotida tub o'zgartirishlarning amalga oshirilishi, respublika iqtisodiyoti asosan xom ashyo yo'nalishidan raqobatbardosh pirovard mahsulot ishlab chiqarish yo'liga izchil o'tayotganligi, mamlakat eksport salohiyatining kengayotganligi;

- davlat ijtimoiy siyosatida shaxs manfaati va ta'lim ustuvorligi qaror topganligi;
- milliy o'zlikni anglashning o'sib borishi, vatanparvarlik, o'z vatani uchun iftixor tuyg'usining shakllanayotganligi, boy milliy madaniy-tarixiy an'analarga va xalqimizning intellektual merosiga hurmat;
- O'zbekistonning jahon hamjamiyatiga integrasiyasi, respublikaning jahondagi mavqeyi va obro'-e'tiborining mustahkamlanib borayotganligi.

«Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» haqida hukumat darajasidagi bu fikrni O'zbekiston Prezidenti Islom Karimov Vazirlar Mahkamasining «O'zbekistonning 1996-yildagi ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti yakunlari hamda 1997-yildagi iqtisodiy islohotlarning ustuvor yo'nalishlari» ga bag'ishlangan maajlisidagi nutqida bayon etdi:

«1997-yilda biz yaxshi, zamonaviy talablarga javob beradigan kadrlar tayyorlash masalasiga alohida e'tibor berishimiz kerak.

Ta'lim tizimi tubdan qayta ko'rib chiqish vaqti yetdi, professional bilimlarni egallash imkoniyatlarini kengaytirish, mama'mur-menejrlarni tayyorlashni yo'lga qo'yish, yangi sharoitlarda, yangi zamonaviy texnologiyalarda ishlashga qobil ishchi va mutaxassislarni tayyorlashni yo'lga qo'yish lozim.

Biz bugun shunga tayyormizmi? Buning uchun zarur kuch va resurslarimiz bormi?

Mana shu minbardan turib, qat'iy aytamanki, ha O'zbekiston ana shunday kuch-quvvat va resurslarga ega» («Ma'rifat» gazetasi, 1997 yil 1 mart).

Kadrlar tayyorlash miliy modelining tarkibiy qismlari

Ular quyidagilardan iborat: shaxs, davlat va jamiyat, uzluksiz ta'lim, fan va ishlab chiqarish.

Shaxs-kadrlar tayyorlash tizimining bosh subyekti va obyekti, ta'lim sohasidagi xizmatlarning iste'molchisi va ularni amalga oshiruvchi;

Davlat va jamiyat – ta'lim va kadrlar tayyorlash tizimining faoliyatini tartibga solish va nazorat qilishni amalga oshiruvchi kadrlar tayyorlash va ularni qabul olishning kafillari;

Uzluksiz ta'lim – malakali raqobatbardosh kadrlar tayyorlashning asosi bo'lib, ta'limining barcha turlarini, davlat ta'lim standartlarining kadrlar tayyorlash tizimi tuzilmasi va uning faoliyat ko'rsatish muhitini o'z ichiga oladi;

Fan – yuqori malakali mutaxassislar tayyorlovchi va ulardan foydalanuvchi ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalarini ishlab chiquvchi;

Ishlab chiqarish - kadrlarga bo'lgan ehtiyojini, shuningdek ularning tayyorgarlik sifati va saviyasiga nisbatan qo'yiladigan talablarni belgilovchi asosiy buyurtmachi, kadrlar tayyorlash tizimini moddiy-texnika jihatidan ta'minlash jarayonining qatnashchisi.

Davlat va jamiyat uzluksiz ta'lim va kadrlar tayyorlash tizimi barcha uchun ochiq bo'lishini va hayot o'garishlariga moslanuvchiligini ta'minlaydi.

Uzluksiz ta'limning mohiyati

Uzluksiz ta'lim kadrlar tayyorlash tizimining asosi, O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini ta'minlovchi, shaxs, jamiyat va davlatning iqtisodiy, ijtimoiy, ilmiy-texnikaviy va madaniy ehtiyojlarini qondiruvchi ustuvor sohadir.

Uzluksiz ta'lim ijodkor, ijtimoiy faol, ma'naviy boy shaxs shakllanishi va yuqori malakali raqobatbardosh kadrlar ildam tayyorlashnishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratadi.

Uzluksiz ta'lim tiziminin faoliyat olib borishi davlat ta'lim standartlari asosida, turli daraalardagi ta'lim dasturlarining izchilligi asosida ta'minlanadi va quyidagi ta'lim turlarini o'z ichiga oladi:

- ✚ maktabgacha ta'lim;
- ✚ umumiy o'rta ta'lim;
- ✚ o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi;
- ✚ oliy ta'lim;
- ✚ oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim;

- ✚ kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash;
- ✚ maktabdan tashqari ta'lim.

Maktabgacha ta'lim

Maktabgacha ta'lim bola sog'lom, har tomonlama kamol topib shakllanishini ta'minlaydi, unda o'qishga intilish hissini uyg'otadi, uni muntazam ta'lim olishga tayyorlaydi.

Umumiy o'rta ta'lim

To'qqiz yillik (I-IX sinflar) o'qishdan iborat umumiy o'rta ta'lim majburiydir. Ta'limning bir turi boshlang'ich ta'limni (I-IV sinflar) qamrab oladi hamda o'quvchilarning fanlar asoslari bo'yicha muntazam bilim olishlarini, ularda bilim o'zlashtirish ehtiyojini, asosiy o'quv-ilmiy va umummadaniy bilimlarni, milliy va umumbashariy qadriyatlarga asoslangan ma'naviy-ahloqiy fazilatlarni, mehnat ko'nikmalarini, ijodiy fikrlash va atrof-muhitga ongli munosabatda bo'lishni va kasb tanlashni shakllantiradi. Umumiy o'rta ta'lim tugallanganidan keyin ta'lim fanlari va ular bo'yicha olingan baholar ko'rsatilgan holda davlat tomonidan tasdiqlangan namunadagi attestat beriladi.

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi

Umumiy o'rta ta'lim negizida muddati uch yil bo'lgan majburiy o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi uzluksiz ta'lim tizimidagi mustaqil turdir. O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi yo'nalishi – akademik lisey yoki kasb-hunar kolleji o'quvchilar tomonidan ixtiyoriy tanlanadi.

Akademiy lisey – davlat ta'lim standartiga muvofiq o'rta maxsus ta'lim beradi. O'quvchilarning imkoniyatlari va qiziqishlarini hisobga olgan holda ularning jadal intellektual kasbga yo'naltirilgan ta'lim olishini ta'minlaydi.

Kasb-hunar kolleji - tegishli davlat ta'lim standartlari doirasida o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi beradi; o'quvchilarning kasb-hunarga moyilligi, bilim va ko'nikmalarini chuqur rivojlantirish, tanlab olingan kasb-hunar bo'yicha bir yoki bir necha ixtisosni egallash imkonini beradi.

Oliy ta'lim

Oliy ta'lim o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi negezigiga asoslanadi hamda ikki (bakalavriat va magistratura) bosqichga ega.

Oliy ta'lim muassasalariga talablar qabul qilish davlat grantlari negezigida va pullik-shartnomaviy asosda amalga oshiriladi.

Bakalavriat - mutaxassisliklar yo'nalishi bo'yicha fundamental va amaliy bilim beradigan, ta'lim muddati kamida to'rt yil davom etadigan tayanch oliy ta'limdir.

Magistratura – aniq mutaxassislik bo'yicha fundamental va amaliy bilim beradigan, bakalavriat negizida ta'lim muddati kamida ikki yil davom etadigan oliy ta'limdir.

Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim

Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim jamiyatning oliy malakali ilmiy va ilmiy-pedagog kadrlarga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishga, shaxsning ijobiy ta'lim-kasb-hunar manfaatlarini qanoatlantirishga qaratilgan.

Kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash

Kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash mutaxassislarining kasb bilimlari va ko'nikmalarini yangilash hamda chuqurlashtirishga qaratilgan. Kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash ta'lim muassasalaridagi o'qish natijalariga ko'ra davlat tomonidan tasdiqlangan namunadagi guvohnoma yoki sertifikat topshiriladi.

Maktabdan tashqari ta'lim

Bolalar va o'smirlarning ta'limga bo'lgan, yakka tartibdagi, ortib boruvchi talab ehtiyojlarini qondirish, ularning bo'sh vaqtini va dam olishini tashkil etish uchun davlat organlari,

jamoat tashkilotlari, shuningdek boshqa yuridik va jismoniy shaxslar madaniy-estetik, ilmiy, texnikaviy, sport va boshqa yo'nalishlarda maktabdan tashqari davlat va nodavlat ta'lim muassasalarini tashkil etadilar.

Kadrlar tayyorlash milliy modelining o'ziga xos xususiyati mustaqil ravishdagi to'qqiz yillik umumiy o'rta hamda uch yillik o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limini joriy etishdan iboratdir. Bu esa, umumiy ta'lim dasturlaridan o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi dasturlariga izchil o'tilishining ta'minlaydi.

Umumiy ta'lim dasturlari: maktabgacha ta'lim boshlang'ich ta'lim (I-IV sinflar), umumiy o'rta ta'lim (I-IX sinflar), o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limini qamrab oladi.

Kasb-hunar ta'limi dasturlari o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi, oliy (bakalavriat, magistratura) ta'lim va oliy o'quv yurtidan keyingi ta'limni, kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlashni qamrab oladi.

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi mazmuni

Umumiy o'rta ta'lim negizida o'qish muddati uch yil bo'lgan majburiy o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi uzluksiz ta'lim tizimidagi mustaqil turdir. O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi yo'nalishi – akademik lisey va kasb-hunar kolleji o'quvchilar tomonidan ixtiyoriy tanlanadi.

Akademik lisey davlat ta'lim standartlariga muvofiq o'rta maxsus ta'lim beradi. O'quvchilarning imkoniyatlari va qiziqishlarini hisobga olgan holda ularning jadal intellektual rivojlanishi chuqur, sohashtirilgan, tabaqalashtirilgan, kasbga yo'naltirilgan ta'lim olishini ta'minlaydi.

Kasb-hunar kolleji tegishli davlat ta'lim standartlari doirasida o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi beradi; o'quvchilarning kasb-hunarga moyilligi, bilim va ko'nikmalarini chuqur rivojlantirish, tanlab olingan kasb-hunar bo'yicha bir yoki bir necha ixtisosni egallash imkonini beradi.

Kasb-hunar kollejlari jihozlanganlik darajasi, pedagogik tarkibini tanlanganligi, o'quv jaaryoniining tashkil etilish jihatidan yangi tipdagi ta'lim muassasalari hisoblanadi. Ular bir yoki bir necha zamonaviy kasb-hunarni egallash hamda tegishli o'quv fanlaridan chuqur nazariy bilimi olish imkonini beradi.

Akademik liselar va kasb-hunar kollejlari ta'lim olish o'quvchilarga o'z bilimlarini chuqurlashtirish va tanlagan ixtisosliklarga ega bo'lishini ta'minlaydi.

Kasb-hunar kollejlari va ularning tayyorlov sohalari

Ma'lumki, iqtisodiyotning barcha sohalarini rivojlanib borishini e'tiborga olgan holda o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limini tayyorlov yo'nalishlari va ixtisosliklar, tasniflariga binoan kasb-hunar ta'limi tizimida ta'lim; **gumanitar fanlar va san'at; ijtimoiy fanlar, biznes va xuquq; fan; muhandislik, ishlov berish va qurilish tarmoqlari; qishloq xo'jaligi; sog'liqni saqlash va jtimoiy ta'minot va xizmatlar kabi** 8 ta bilim sohasi bo'yicha 300 dan ortiq tayyorlov yo'nalishlari uchun kichik mutaxassislar tayyorlash amalga oshirilmadi.

Kasb-hunar kollejlari tashkil etish va rivojlantirish shart-sharoitlari

Kasb-hunar kollejlari tashkil etish va rivojlantirish shart-sharoitlari quyidagilardan iborat:

- Kasb-hunar kollejlari faoliyat ko'rsatishining me'yoriy asoslarini takomillashtirish va joriy etish;
- Kasb-hunar kollejlari uchun yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash va qayta tayyorlash;
- Davlat standartlarini ishlab chiqish va joriy etish;
- Kasb-hunar kollejlari uchun umuta'lim va kasb-hunar dasturlari, o'quv-uslubiy majmualar ishlab chiqish;

- Geografik-demokratik sharoitlar va mutaxassislarga bo'lgan mahalliy ehtiyojlari hisobga olib kasb-hunar kollejlari tashkil etish va ularni oqilona joylashtirish, ularga o'quvchilarni imkon qadar oilasidan ajratmay qamrab olish;
- Kasb-hunar kollejlarining moddiy-texnika va axborot bazasini mustahkamlash va boshqalar.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturida II bosqichida kasb-hunar ta'limi rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlariga:

- Kasb-hunar ta'limining uzluksizligini ta'minlash;
- Kasb-hunar ta'limi uchun pedagogik va ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish;
- Kasb-hunar ta'lim jarayonini mazmunan isloh qilish va takomillashtirish;
- Kasb-hunar ta'limida samarali ma'naviy-axloqiy tarbiya va ma'rifiy ishlashni amalga oshirish;
- Kasb-hunar ta'limida iqtidorli bolalar va iste'dodli yoshlarni qo'llab-quvvatlash;
- Kasb-hunar ta'limi tizimini oqilona boshqarish;
- Kasb-hunar ta'limi sifatini nazorat qilish tizimini shakllantirish;
- Kasb-hunar ta'limi tizimini yetarlicha moliyalash;
- Kasb-hunar ta'limining moddiy-texnika ta'minotini yaratish;
- Kasb-hunar ta'limi tizimining yaxlit axborot makonini vujudga keltirish;
- Kasb-hunar ta'limi xizmati ko'rstaish bozorini rivojlantirish;
- Kasb-hunar ta'limining ijtimoiy kafolatlarini ta'minlash hamda bu sohani davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash;
- Fan bilan kasb-hunar ta'limi jarayoni aloqadorligini rivojlantirish;
- Ishlab chiqarish va kasb-hunar ta'limi integrasiyasini rivojlantirish;
- Kasb-hunar ta'limi va kadrlar tayyorlash sohasidagi xalqaro hamkorlik kabi muammolar kiradi.

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida" gi Qonuni. T.: 1997. y.
2. "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi". T.: 1997 y.
3. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. 29-avgust 1997 y.
4. Vazirlar Mahkamasining 1998 yil 13 – may "O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limini tashkil etish chora-tadbirlari" 204 sonli qarori.
5. O'rta maxsus kasb-hunar ta'limi tayyorlov yo'nalishlari kasb va ixtisosliklar umumdavlatasniflagichi. -T.: 2004.

MAVZU: DAVLAT TA'LIM STANDARTLARI, NAMUNAVIY VA IShChI UKUV REJASI.

Reja:

1. Uzlüksiz ta'limni standartlashtirish asoslari

2. Davlat ta'lim standartlarining vazifalari:

3. O'MKHT tayyorlov yo'nalishlari kasblar va ixtisosliklar tarmoq standartlarini ishlab chiqish

«Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» qabul qilingandan keyin uni amalga oshirish bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining birinchilar qatorida qabul qilgan qarori 1998-yil 5-yanvardagi «Uzlüksiz ta'lim tizimi uchun davlat ta'lim standartlarini ishlab chiqish va joriy etish to'g'risida» gi 5 sonli qaroridir.

O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonunning 7-moddasiga, Kadrlar tayyorlash milliy dasturiga muvofiq respublikada idoraviy bo'ysunishi va mulkchilik shakllaridan qat'i nazar ta'lim muassasalarining barcha turlari uchun majburiy bo'lgan davlat ta'lim standartlari (DTS) belgilanadi.

DTS kadrlar tayyorlash sifatiga, ta'lim mazmuniga nisbatan qo'yiladigan talablarni; ta'lim oluvchilar tayyorgarligining zarur va yetarlicha darajasini hamda ta'lim muassasalarini bitiruvchilarga nisbatan qo'yiladigan malaka talablarini; o'quv yuklamasining zarur hajmini; ta'lim muassasalari faoliyatini va kadrlar tayyorlash sifatini baholash tartibi va mexanizmini belgilaydi.

DTS ta'lim jarayonini va ta'lim muassasalari faoliyatini baholashni tartibga soluvchi boshqa me'yoriy hujjatlarni yaratish uchun asos hisoblanadi.

Davlat ta'lim standartlarining maqsad va vazifalari. Davlat ta'lim standartlari joriy etilishi quyidagi maqsadlar amalga oshirilishini nazarda tutadi:

- ta'limning yuksak sifatini hamda mamlakatda amalga oshirilayotgan chuqur iqtisodiy va ijtimoiy islohotlar, rivojlangan demokratik davlat barpo etish talablariga javob beruvchi kadrlar tayyorlanishini ta'minlash;
- mamlakatning ijtimoiy va ijtimoiy taraqqiyoti istiqbollaridan, jamiyat ehtiyojlaridan, fan, texnika va texnologiyaning zamonaviy yutuqlaridan kelib chiqib kadrlar tayyorlash mazmunini tartibga solish;
- ta'limning demokratiyalashuvi, insonparvarlashuvi va ijtimoiylashuvi, ta'lim oluvchilarning huquqiy iqtisodiy bilimlari darajasini, shuningdek ta'lim jarayoni samaradorligini oshirish;
- sifatli ta'lim xizmatlarini ko'rsatish, ta'lim va kadrlar tayyorlash sohasida shaxsning, jamiyat va davlatning manfaatlarini himoya qilish;
- kadrlar tayyorlash sifatini va ta'lim faoliyatini baholash mezonlarini va tartibini belgilash;
- ta'lim jarayoni va kadrlar tayyorlashning izchilligi va uzluksizligini ta'minlash, ta'limning barcha turlari va bosqichlarida o'quv-tarbiya jarayonini maqbullashtirish;
- mehnat va ta'lim xizmatlari bozorida raqobatbardoshlikni ta'minlash;

Davlat ta'lim standartlarining vazifalari:

- ta'lim sifatiga va kadrlar tayyorlashga, ko'rsatiladigan ta'lim xizmatlari nomenklaturasiga nisbatan qo'yiladigan maqbul talablarni belgilash;
- ta'limga va uning pirovard natijalariga, ta'lim oluvchilarning bilimi va kasbiy malakasi darajasini vaqti-vaqti bilan baholash tartibi va tartibotiga, shuningdek ta'lim faoliyati sifati ustidan nazorat qilishga nisbatan qo'yiladigan tegishli talablarni belgilovchi me'yoriy bazani yaratish;
- xalqning boy ma'naviy merosi va umuminsoniy qadriyatlar asosida ta'lim oluvchilarning ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning samarali shakllari va usullarini joriy etish;

- ta'limning barcha turlarida ular mazmunini hamda olib boriladigan ta'lim va tarbiyani kelishib olish ularning o'zaro bog'liqligini, uzluksiz ta'lim tizimida va kadrlar tayyorlashda izchillikni ta'minlash;
- o'quv-tarbiya va ta'lim jarayoniga, uzluksiz ta'lim tizimining pedagogik texnologiyalariga va axborot bilan ta'minlanishiga, ta'lim darajasini nazorat qilishga, ta'lim muassasalarida ta'lim oluvchilar va ularni bitiruvchilarning malakasiga nisbatan me'yorlar va talablarni belgilash;
- ta'lim va kadrlar tayyorlash sifatiga baho berishning holis tizimini, ta'lim muassasalarini attestasiyadan o'tkazish va akkreditasiya qilishni joriy etish;
- kadrlarni maqsadli va sifatli tayyorlash uchun ta'lim, fan va ishlab chiqarishning samarali integrasiyasini ta'minlash;
- milliy standartlar talabining ta'lim sifati va kadrlar tayyorlashga nisbatan xalqaro talablarga muvofiqligini ta'minlash;

Ta'limning standartlashtiriladigan turlari. DTS-ta'limning quyidagi turlari uchun belgilanadi:

- *Umumiy o'rta ta'lim, shu jumladan boshlang'ich ta'lim;*
- *O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi (akademik liseylar, kasb-hunar kollejlari);*
- *oliy ta'lim (bakalavriat, magistratura).*

Maktabgacha, maktabdan tashqari, oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim, kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash uchun davlat boshqaruvining vakolatli organlari tomonidan davlat talablari belgilanadi.

Ta'limning standartlashtirish obyektlari. Quyidagilar ta'limning standartlashtirish obyektlari hisoblanadi:

- *Ta'lim fanlarining tuzilmasi, mazmuni, o'quv yuklamasi hajmi, ta'lim oluvchilar va bitiruvchilarning malaka darajasi va tayyorlash sifati;*
- *Talablar, me'yorlar va qoidalar, pedagogik va axborot texnologiyalari, ta'lim usullari va vositalari, shuningdek ta'lim tizimida foydalaniladigan atamalar, tushunchalar va kategoriyalar;*
- *Ta'lim oluvchilar bilim darajasiga va kasbiy malakasiga tashxis qo'yish tartibi, bitiruvchilar sifatini, ta'lim faoliyati, pedagog va ilmiy-pedagog xodimlar sifatini baholash.*

Davlat ta'lim standartlarini ishlab chiqishga qo'yiladigan talablar Quyidagilar DTS ishlab chiqishga qo'yiladigan asosiy talablar hisoblanadi:

- *Kadrlar tayyorlash milliy dasturlari maqsadlari, vazifalari va qoidalari so'zsiz amalga oshirilishiga qaratilganlik;*
- *Ta'lim va kasb-hunar dasturlarida milliy mustaqillik, demokratiya, boy milliy madaniy an'analar, xalqning intellektual imkoniyatlari va umuminsoniy qadriyatlar tamoyillarini hisobga olish;*
- *Ta'lim oluvchilarda chuqur bilim, mustaqil fikrlash, yuksak kasbiy malaka shakllanishini ta'minlash;*
- *Xalqaro tajriba, texnika, texnologiyalar, fan rivojlanishi darajasi, kadrlar tayyorlashga nisbatan amaliyot tomonidan qo'yiladigan talablar hisobga olingan holda ta'lim standartlarining ilmiy asoslanishi;*
- *Ta'lim turlari va bosqichlari bo'yicha standartlarning kelishilganligi va izchilligi, shaxsning har tomonlama rivojlanishini hisobga olgan holda ularning mujassamligini ta'minlash;*
- *O'quv yuklamasi maqbulligiga qaratilganlik, ta'lim oluvchilarning qobiliyatlari va ehtiyojlariga bog'liq ravishda ta'limning tabaqalashtirish imkoniyatlarini hisobga olish;*
- *Ta'lim oluvchilar va bitiruvchilarni tayyorlash, ta'lim faoliyatining sifatini baholash mezonlari va tartibotini belgilash;*

- *Standartning texnologikligi-uning bajarilishini nazorat qilish va uning me'yorlari va talablari buzilishining oldini olish imkoniyati;*
- *Standartlarga tajribada tekshiruvdan o'tgan ta'lim faoliyatining ilg'or me'yorlarini kiritish;*
- *Davlat ta'lim standartlari O'zbekiston Respublikasi davlat standartlash tizimi qoidalari talablarini qoniqtirishi kerak.*

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi standartlari davlat tizimi

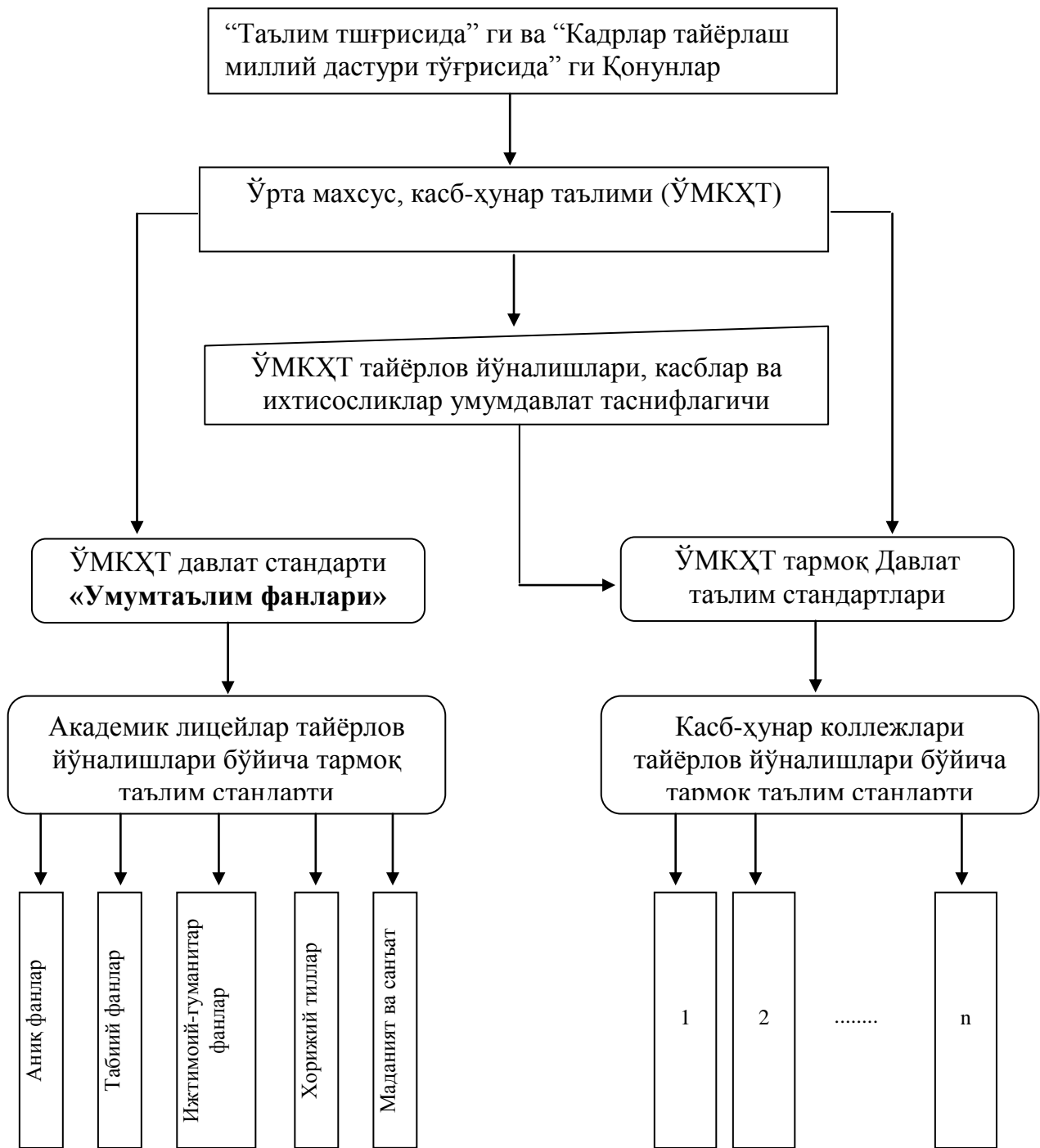
Ta'limni standartlashtirish – bu butun dunyo kasb-hunar ta'limini islohotlashtirishdagi eng yirik tendensiyalardan biridir. Uni krizisni yengib o'tishning asosiy vositasi sifatida hisoblaydilar.

Jamiyatda sodir bo'layotgan bugungi yangiliklar hamda iqtisodiy o'zgarishlar ta'lim tizimiga xususan o'rta maxsus kasb hunar ta'limiga boshqacha yondashishni talab qiladi. Shunday ekan o'rta maxsus kasb hunar ta'limi standartlarini ishlab chiqmasdan turib, jahon bozoriga chiqa oladigan, kasbiy mohirlik darajasi yuqori bo'lgan raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlab bo'lmaydi.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturining asosiy amalga oshirish vazifalaridan biri ta'lim oluvchilarning tayyorgarlik sifati va ixtisosiga zaruriy talablarni, ularning madaniy va ma'naviy – ruhiy darajalarini aniqlab beruvchi davlat ta'lim standartlarini yaratish va tatbiq etishdir.

Xalqaro talablarga javob beruvchi o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi davlat standartlarini (DTS) ishlab chiqish birinchidan, O'zbekiston Respublikasi va rivojlangan mamlakatlarda kasb-hunar ta'limi ekvivalentligini hamda o'z navbatida mamlakatimizning xalqaro mehnat bozorida to'siqlarsiz ishtirok etishini ta'minlaydi, ikkinchidan ta'lim xizmatlari sifatiga aniq (kat'iy) talablarni belgilab qo'yish natijasida kadrlar tayyorlash sifatini oshiradi hamda ta'lim muassasalari ishining samaradorligini nazorat qilish tizimini tartibga soladi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahakamasining 2000 yil 16 oktyabrdagi 400 –sonli «O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi davlat standartlarini tasdiqlash» to'g'risida»gi qaroriga asosan O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi davlat standartlari tasdiqlandi. Tarmoq standartlari Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan bosqichma-bosqich yangidan tashkil etilayotgan akademik lisey va kasb-hunar kollejlarda ularni aprotasiya qilish tugagandan so'ng tasdiqlanadi. 1-rasmda O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi davlat standartlari tizimi keltirilgan.

1-rasm. O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi davlat standartlari tizimi

O'MKHT ni standartlashtirishning maqsad va vazifalari tamoyillari va nazorat turlari yuqoridagi Vazirlar Mahkamasining qarori bilan tasdiqlangan O'MKHT DTS «Asosiy qoidalar», standartida belgilab berilgan.

O'MKHT standartlarining joriy etilishi quyidagi maqsadlar amalga oshirilishini nazarda tutadi:

- O'MKHT ning yuksak sifatini hamda mamlakatda amalga oshirilayotgan chuqur iqtisodiy va ijtimoiy islohotlarni, rivojlangan demokratik davlat barpo etish talablariga javob beruvchi raqobatbardosh kadrlar tayyorlanishini ta'minlash;

- mamlakatning ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyoti istiqbollardan, jamiyat ehtiyojlaridan, fan, texnika va texnologiyaning zamonaviy yutuqlaridan kelib chiqib kadrlar tayyorlash mazmunini tartibga solish;
- O'MKHT ning demokratlashuvi, insonparvarlashuvi va ijtimoiylashuvi, ta'lim oluvchilarning huquqiy va iqtisodiy bilimlari darajasini, shuningdek ta'lim jarayoni samaradorligini oshirish;
- sifatli ta'lim xizmatlari ko'rsatish, ta'lim va kadrlar tayyorlash sohasida shaxsning, jamiyat va davlatning manfaatlarini himoya qilish;
- kadrlar tayyorlash sifatini va ta'lim faoliyatini baholash mezonlarini va tartibini belgilash;
- O'MKHT jarayonini va kadrlar tayyorlashning izchilligi va uzluksizligini ta'minlash;
- mehnat va ta'lim xizmatlari bozorida raqobatbardoshlikni ta'minlash.

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi davlat ta'lim standartlarining vazifalari:

- O'MKHT sifatiga va kadrlar tayyorlashga, ko'rsatiladigan ta'lim xizmatlari turlariga nisbatan qo'yiladigan maqbul talablarni belgilash;
- O'MKHT ga va uning pirovard natijalariga, ta'lim oluvchilarning bilimi va kasb malakasi darajasini vaqti-vaqti bilan baholash tartibiga, shuningdek ta'lim faoliyati sifati ustidan nazorat qilishga nisbatan qo'yiladigan tegishli talablarni belgilovchi me'yoriy negizni yaratish;
- xalqning boy aql-zakovat merosi va umuminsoniy qadriyatlar asosida ta'lim oluvchilarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning samarali shakllari va usullarini joriy etish;
- O'MKHT o'quv-tarbiya va ta'lim jarayoniga, pedagogik va axborot texnologiyalari bilan ta'minlashga, ta'lim darajasini nazorat qilishga, ta'lim muassasalarida ta'lim oluvchilar va ularni bitiruvchilarning malakasiga nisbatan me'yorlar va talablarni belgilash;
- kadrlarni maqsadli va sifatli tayyorlash uchun ta'lim, fan va ishlab chiqarishning samarali integratsiyasini ta'minlash.

O'MKHT ni standartlashtirish tamoyillari:

- ta'limning uzluksizligi va uzviyligi;
- mamlakatning ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishi fan-texnika va texnologiyalarning istiqbolli rivojlanishi, jamiyat talablari va ularning zamonaviy holatini hisobga olish;
- ta'lim, fan va ishlab chiqarishning mujassamligi;
- matnlar bayonining aniqligini va yagona qiymatliligini
- fan va texnika hamda texnologiyaning zamonaviy yutuqlariga respublikadagi va chet ellardagi ilg'or tajribalarga mos kelishi;
- O'MKHT maqsad va vazifalarining amalga oshirilishi.

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi sifatini nazorat qilish

O'MKHT sifatini nazorat qilish quyidagi usullarda olib boriladi:

- **Ichki nazorat** - O'MKHT muassasasi tomonidan amalga oshiriladi; o'qitish sifatining ichki nazorati ta'limni boshqarish bo'yicha vakolatli davlat organi tasdiqlagan «Akademik liseylar va kasb-hunar kollejlari o'quvchilarining bilim saviyasi, ko'nikma va malakalarini nazorat qilishning reyting tizimi to'g'risida» gi Nizom asosida reyting-nazorat shaklida o'tkaziladi.
Nazoratning reyting tizimi quyidagi nazorat tadbirlari o'tkazilishini ko'zda tutadi:
 - **joriy nazorat** – og'zaki so'rov, kollokviumlar, seminarlar, yozma ishlar, laboratoriya ishlari, texnikaviy diktant, kurs loyihalari, uy vazifasi va hokazo, ya'ni o'qituvchi o'z amaliyotida qo'llaydigan barcha so'rov turlarini o'z ichiga oladi.
 - **oralik nazorat** – fanning ma'lum bir qismi, bo'limi yakunlangandan so'ng o'tkaziladi. Oralik nazoratning o'tkazilish tartibi, shakli ta'lim muassasasining ilmiy-pedagogik kengashi tomonidan belgilanadi.

- *yakuniy nazorat* – semestr tamom bo'lganda va o'quv dasturining tegishli bo'limi tugallanganidan keyin amalga oshiriladi. Yakuniy nazoratning o'tkazilish tartibi, shakli ta'lim muassasasining ilmiy-pedagogik kengashi tomonidan belgilanadi.
- *tashqi nazorat* - O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi Davlat Test Markazi tarkibidagi Kadrlar tayyorlash sifatini nazorat qilish, pedagog kadrlar va ta'lim muassasalari attestatsiyasi boshqarmasi tomonidan tayyorlangan «Ta'lim muassasalari va pedagogik kadrlarning davlat attestatsiyasi va akkreditatsiyasi haqidagi Nizom» va amaldagi me'yoriy hujjatlar asosida amalga oshiriladi;
- *Davlat-jamoat nazorati* – ta'limni boshqaruvchi vakolatli davlat organi va u bilan kelishilgan holda jamoat tashkilotlari va kadrlarga talabgorlar tomonidan amalga oshiriladi;
- *Yakuniy davlat attestatsiyasi* – davlat imtihonlari va malakaviy bitiruv diplom ishi (loyiha)ni himoya qilish bilan yakunlanadi.

O'MKHT tayyorlov yo'nalishlari kasblar va ixtisosliklar tarmoq standartlarini ishlab chiqish

Kasb-hunar ta'limi standartlari tuzilishi va mazmuni uning xususiyatidan ya'ni, jamiyatdagi siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va shaxs talablarining chambarchas bog'liqligidan kelib chiqadi. Kasb-hunar ta'limi standarti ta'limiy, ijtimoiy, iqtisodiy siyosatning integratsiyasi va mehnat bozori siyosatiga borib taqaladi. Standartlarni ishlab chiqishda hunar madaniyati sohasida yuz yillar mobaynida yig'ilib kelayotgan eng yaxshi milliy an'analar saqlanib qoladi va ular shogirdlik shaklida o'tib kelayotganligi hamda turli turdagi tayyorlov yo'nalishlari, kasblar va ixtisosliklar bo'yicha kasb-hunar kollejlari tashkil etilishi muhim ahamiyatga ega. Ko'plab mamlakatlarda kasb-hunar ta'limini standartlashtirish jamiyatning rivojlanishini ta'minlaydigan asosiy omillardan biri ekanligi tan olingan. Shunday ekan, milliy standartlar dunyoviy tajribalarga tayangan holda, milliy an'analarni hisobga olib, ishlab chiqilmog'i lozim.

«**Standartlashtirish**» tushunchasi universal bo'lib, quyidagicha ta'riflanadi:

Standartlashtirish – mavjud yoki bo'lajak masalalarga nisbatan umumiy va ko'p marta foydalaniladigan qoidalarini belgilash orqali ma'lum sohada eng maqbul darajada tartiblashtirishga yo'naltirilgan faoliyat.

Shuni ta'kidlash joizki, standartlashtirish bu faoliyatning yangi turi emas, balki dunyo singari qadimiydir. Bu tushunchani to'g'ri ma'noda tushunish lozim, modomiki tabiatning o'zi misli ko'rilmagan standartlashtirish namunalarini ato etadi. Masalan, standartlashtirish nuqtai-nazaridan qaraganda, kislorodning atomi yoki suv molekulasidan ko'ra mukammalroq narsa yo'qdir.

Tartibga solishning maqbul darajasi deganda murosaga keltiruvchi yechimni topishga yo'naltirilgan me'yorlar, qoidalar, talablarni barcha qiziqqan tomonlar bilan kelishilgan holda maqsadga muvofiqligini va uni qabul qilishning imkoniyati borligi tushuniladi.

STANDART – konsensus asosida ishlab chiqilgan va faoliyatning har xil turlariga yoki ularning natijalariga tegishli bo'lgan umumiy va takror foydalaniladigan qoidalar, umumiy prinsiplar yoki tavsiflari belgilangan va ma'lum sohada eng maqbul darajali tartiblashtirishga yo'naltirilgan, tan olingan idora tomonidan tasdiqlangan hujjat.

Kasb-hunar ta'limi standarti – me'yoriy hujjat bo'lib, tegishli malakadagi mutaxassislar tayyorlash sifatini, kasbiy va umumta'lim tayyorgarlik darajalarini ketma-ketlikda amalga oshirishning talablari, qoidalari va tamoyillarini o'rnatadi.

Kasb-hunar ta'limi standarti o'zining aniq yakuniy maqsadiga ega: kishilarning ma'lum bir kasbiy faoliyat sohasida o'z bilim, ko'nikma, malaka va qobiliyatlarini qo'llashga tayyorliklarini shakllantirish. Kasb-hunar ta'limi standartini ishlab chiqishning metodologiyasi zaminida ma'lum bir kasbdagi mutaxassislarni tayyorlashning yakuniy masalalar majmuasini shakllantirish faoliyatiga tizimli yondashuv qo'yilgan. Shu munosabat bilan kasb-hunar ta'limi muayyan kasb mutaxassisining majmuaviy yakuniy maqsadi - uning faoliyatini yaxlit tizim sifatida tasavvur qilib, standart darajasida o'rnatiladigan talablarni o'zlashtirish zarurligidan kelib chiqishi lozim.

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi tizimini murakkab tashkil etilgan ta'lim tizimining yaxlit bir

«tizimcha» si deb qaralib, u malaka oshirish va kadrlarni qayta tayyorlash tizimchalari bilan bog'langan bo'lishi zarur.

Xalqaro talablarga javob beruvchi o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi davlat standartlarini (DTS) ishlab chiqish:

Birinchidan, O'zbekiston Respublikasi va rivojlangan mamlakatlarda kasb-hunar ta'limi ekvivalentligini hamda o'z navbatida mamlakatimizni xalqaro mehnat bozorida to'siqlarsiz ishtirok etishini ta'minlaydi;

Ikkinchidan ta'lim xizmatlari sifatiga aniq (qat'iy) talablarni belgilab qo'yish natijasida kadrlar tayyorlash sifatini oshiradi hamda o'quv muassasalari ishining samaradorligini nazorat qilish tizimini tartibga soladi.

Tarmoq ta'lim standartlarini ishlab chiqish bosqichlari

Standartlarni ishlab chiqishda, ular qaysi modelga mo'ljallangan bo'lishidan qat'iy nazar, hal qiluvchi omillar, standartlarning sifati, tan olishi va hayotga tadbiiq etilishishga ko'rsatadi. Standartlarni ishlab chiqishda quyidagilar zarur:

1. *Turli xil kasblarda joriy va kelgusi ehtiyojlarni aniqlash.*
2. *Umumiy xususiyatlarga tayangan holda hududiy o'ziga xosliklarni hisobga olish.*
3. *Kasb-hunar ta'lim standartlarini ishlab chiqish va ma'sullarni hisobga olish, hamda ekspertlar guruhini jamlash, standartlarni ishlab chiqish.*

Kasb-hunar ta'limi standartlarini ishlab chiqishda quyidagi ekspertlar ishtirok etishi zarur:

- O'MKHTR instituti ilmiy xodimlari;
- O'MKHT o'quv muassasalari o'qituvchilari;
- Ish beruvchilar vakillari, ishlab chiqarish (ijtimoiy hamkorlar);
- Kasbiy fanlar bilan bog'liq izlanishlar bilan shug'ullanuvchi ekspertlar (olimlar);
- Tarmoq vazirliklari, ishlab chiqaruvchilar palatasi vakillari va hakozi.

Ta'lim standartlarini ishlab chiqishda rivojlangan Yevropa va MDH davlatlari tajribalarini o'rganib chiqib hamda shaxsiy tajribalarga tayangan holda O'MKHT standartlarini ishlab chiqish uchun quyidagi bajarilayotgan ish tartibini tavsiya etamiz (2-rasm):

1-bosqich. O'MKHT standartini ishlab chiqishga buyurtma berish.

Buyurtma mehnat bozori ehtiyojlarini tahlil qilish asosida ma'lum tayyorlov yo'nalishlari, kasb va ixtisosliklar bo'yicha beriladi. Buyurtmalar tarmoq vazirliklari va mahalliy hokimiyat bilan kelishilgan holda beriladi.

2-bosqich. Buyurtmani ko'rib chiqish va qabul qilish.

Buyurtmani ko'rib chiqish va qaror qabul qilish.

Standartni ishlab chiqish yoki yangilash to'g'risida buyurtmani ko'rib chiqish va qaror qabul qilish O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan qabul qilinadi. Buyurtmani ko'rib chiqish mazmun nuqtai-nazaridan va mehnat bozori talablariga ko'ra, davlatning ta'lim siyosati aspektlarini hisobga olgan holda (ya'ni «Ta'lim to'g'risidagi» va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» qonunlari asosida) amalga oshiriladi.

3-bosqich. Ishchi (ijodiy) guruhini tashkil etish.

Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi qaroriga binoan standartlarni ishlab chiqish ijodiy ishchi guruhi tashkil etiladi. Ushbu ishchi guruhiga quyidagilar kiradi:

- tayyorlov yo'nalishlari, kasblar va ixtisosliklar bo'yicha ish beruvchilari vakillari;
- fan vakillari (tarmoq vazirliklari va ularning ilmiy tekshirish institutlari shu soha bo'yicha ekspertlari);
- ta'lim muassasalari vakillari;
- O'MKHTRI vakillari.

4-bosqich. Standart loyihasini tayyorlash.

Standart loyihasini tayyorlashdan oldin, mutaxassisliklarning kasbiy tavsifnomasini aniqlash uchun mehnat bozorini tahlil qilish zarur. Keyinchalik standartning har bir komponenti qaytadan ko'rib chiqiladi.

O'MKHT tarmoq standarti quyidagi komponentlardan tashkil topadi:

- 1) Qo'llanish sohasi.
- 2) Me'yoriy ilovalar.
- 3) Ta'riflar.
- 4) Standartning maqsad va vazifalari.
- 5) Kasbiy tavsifnoma.
- 6) Kasbiy tayyorgarlik mazmunining majburiy minimumi.
- 7) Namunali o'quv rejasi.
- 8) Standart talablarining bajarilishini nazorat qilish.

Birinchi komponentda ushbu tayyorlov yo'nalishi bo'yicha o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi tarmoq standartining qo'llanish sohasi ko'rsatiladi.

Ikkinchi komponentda tarmoq standarti loyahasini ishlab chiqishda foydalanilgan hamda asos bo'ladigan me'yoriy hujjatlar ro'yxati ko'rsatiladi.

Uchinchi komponentda standartning maqsadi va vazifalari hamda bilimlarni o'zlashtirish va malaka darajalari keltiriladi. Standartdan foydalanuvchilar davlat, ish beruvchilar, ta'lim tizimi va shaxs hisoblanib, maqsad va vazifalar ularning talablaridan kelib chiqqin holda aniqlanadi.

Standartning **to'rtinchi komponentida** standartda foydalanilgan asosiy atamalarning ta'rifi va ularga izoh berilgan.

Beshinchi komponentda ish beruvchilarning talablaridan kelib chiqqan holda mutaxassisning kasbiy xususiyatlari ko'rsatilgan bo'ladi.

Ish beruvchilarning talablaridan kelib chiqqan holda mutaxassisning kasbiy tavsifnomasi ishlab chiqish zarur.

Tarmoq ta'lim standartining eng asosiy komponenti «**Kasbiy tavsifnoma**» bo'lib, bu komponentda ish beruvchining talablari aks ettiriladi. Ko'pchilik rivojlangan Yevropa mamlakatlarida ish beruvchilar har bir kasb bo'yicha kasbiy standartlarni o'zlari ishlab chiqishadi. Ish beruvchilar ishlab chiqib kasbiy standartlar asosida ta'lim beruvchilar kasb – hunar ta'limi standartlarini ishlab chiqishadi.

Kasbiy tavsifnomani ishlab chiqish uchun avvalo shu mutaxassis, ishchi o'rni tahlil qilinishi, mutaxassisning amalga oshirayotgan kasb faoliyat turlarining ketma-ketligi, ish jarayonining texnologiyasi, kasbga qo'yilgan maxsus talablar va shu kasb mutaxassisi egallashi lozim bo'lgan ko'nikma va bilimlar haqida ma'lumotlar bo'lishi lozim. Tarmoq ta'lim standartining eng asosiy komponenti «**Kasbiy tavsifnoma**» bo'lib, bu komponentda ish beruvchining talablari aks ettiriladi. Ko'pchilik rivojlangan Yevropa mamlakatlarida ish beruvchilar har bir kasb bo'yicha kasbiy standartlarni o'zlari ishlab chiqishadi. Ish beruvchilar ishlab chiqib kasbiy standartlar asosida ta'lim beruvchilar kasb – hunar ta'limi standartlarini ishlab chiqishadi.

Kasbiy tavsifnomani ishlab chiqish uchun avvalo shu mutaxassis, ishchi o'rni tahlil qilinishi, mutaxassisning amalga oshirayotgan kasb faoliyat turlarining ketma-ketligi, ish jarayonining texnologiyasi, kasbga qo'yilgan maxsus talablar va shu kasb mutaxassisi egallashi lozim bo'lgan ko'nikma va bilimlar haqida ma'lumotlar bo'lishi lozim.

Kasbiy tayyorgarlik mazmunining majburiy minimumi quyidagi ko'rinishga ega («Oshpaz» ixtisosligi misolida):

Umumiy talablar (ishlab chiqarish-ning texnologik sxemasiga asosan faoliyat turlari)	Maxsus talablar	Malakalar	Bilimlar
1	2	3	4
Oshpaz			
Oziq-ovqatlarni tayyorlash uchun uskunalarini hozirlash	Uskunaning tipi. Uskunani ishga hozirlash, texnika xavfsizligi va mehnatni muhofazasiga rioya qilish. Sanitariya va gigiyena. Uskunani o'rnatish bo'yicha talablar	Taom tayyorlay-digan mexanik va issiqlik (Elektr, gaz, olovli va elektron) uskunalarini shuningdek nazorat o'lchov as-boblarini hozir-lash.Uskunalarining nosozliklarini joylarini aniqlash. Ish binosida nis-biy namlikni olib turish, ish joy-larini tashkil etish, texnika xavfsizligi, sani-tariya va gigiyena qoidalariga rioya qilish.	Mexanik va issiqlik uskunalarini tay-yorlash, yoqish va o'chirish. Issiqlik uskunalarini ishini me'yorlash, elektr hitlarini tav-sifnomasi (joy-lashgan joyi, bi-nolarning yonmayonligi va hakozo). Avariya yoritishi asboblarining. Ish joyini tashkil etish qoidalari. Texnika xavfsizligi qoida-lari. Mehnat muho-fazasi, sanitariya va gigiyena talablari.

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi tayyorlov yo'nalishlari bo'yicha o'quv reja va dasturlarni ishlab chiqish asoslari

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2000-yil 16- oktyabrdagi «O'rta maxsus kasb-hunar ta'limi Davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida» gi 400-sonli qarori bilan tasdiqlangan O'MKHT DTS «Asosiy qoidalar» standartida O'MKHT tayanch o'quv rejasini ishlab chiqish bo'yicha quyidagilar keltirilgan:

1. O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi standartining tayanch o'quv rejalari ta'lim mazmunidan kelib chiqib akademik liseylar va kasb-hunar kollejlari tayyorlov yo'nalishlari bo'yicha alohida tuziladi.

Tayanch o'quv rejalari o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarining ishchi o'quv rejalari ishlab chiqish uchun asos hisoblanadi.

2. Tayanch o'quv rejasida o'quv yili 40 hafta va 2 semestr dan iborat. Har bir semestr 20 haftani o'z ichiga oladi.

DTS tasdiqlangandan so'ng 40 hafta semestrlarga 20 haftadan taqsimlanganligi amalda ma'lum bir noqulayliklarga olib kelganligi sababli bugungi kunda 1-semestr 17 hafta va 2-semestr 23 hafta qilib qabul qilingan. Bu asosan 1-semestr dekabr oxirida o'quvchilarning yangi yil arafasida 1-semestri tugatib ikki haftalik ta'tilga chiqishlarini ko'zda tutilib qilindi.

3. Tayanch o'quv rejalari umumiy 4560 soatdan 80-220 soat ta'lim muassasasi ilmiy-pedagogik kengashi qarori bilan kiritiladigan fanlar uchun ajratiladi.

4. Ta'lim muassasalari o'quvchilarining haftalik yuklamasi 54 soatni tashkil etadi. Bundan 16 soati mustaqil ishlashga ajratiladi.

5. Ta'lim muassasalari ilmiy-pedagogik kengashlariga ishchi o'quv rejalari tuzishda tayanch o'quv rejalari ta'lim standartlari talablari doirasida 15-20 % gacha o'zgartirish huquqi beriladi.

6. Akademik liseylar va kasb-hunar kollejlari uchun tayanch o'quv rejalari qo'yidagi jadvallarda keltirilgan.

1-jadval

AKADEMIK LISEYLAR O'QUV REJASI MODEL

	Fanlar	Soatlar soni	Umumiy yuklamaga nisbatan foiz hisobida
I.	Umumta'lim fanlari	1940	42,5%
II.	Chuqurlashtirilib O'qitiladigan fanlar	1400	30,7%
III.	Qo'shimcha chuqurlashtirilib o'qitiladigan fanlar	650	14,2 %
IV.	Maxsus fanlar	230	5%
	Davlat attestasiyasi	70	1,6 %
	Fakultativ kurslar	270	6%
V.	Jami:	4560	100%

Izoh: Akademik liseylarning o'quv rejalari tayyorlov yo'nalishlarining o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda alohida tuzilib, chuqurlashtirilib va qo'shimcha chuqurlashtirilib o'qitiladigan fanlar uchun ajratilgan soatlar miqdori umumiy ajratilgan soatlar hajmiga nisbatan 5% gacha o'zgarishi mumkin.

2-jadval

KASB-HUNAR KOLLEJLARI O'QUV REJASI MODEL

	<i>Fanlar</i>	Soatlar soni	Umumiy yuklamaga nisbatan foiz hisobida
I.	Umumta'lim fanlari	1960	42,5%
II.	Kasbiy ta'lim fanlari (umumkasbiy va maxsus fanlar)	1180	25,9 %
III.	O'quv amaliyoti	600	13 %
IV.	Ishlab chiqarish amaliyoti	648	14,3 %
V.	Diplom ishi	76	1,7 %
VI.	Kollej ilmiy-uslubiy kengashi qarori bilan kiritiladigan fanlar	116	2,6 %
	Jami:	4560	100%

Izoh: Kasb-hunar kollejlarning o'quv rejalari tayyorlov yo'nalishlari, kasblar va ixtisosliklarning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda alohida tuzilib, kasbiy ta'lim fanlari (umumkasbiy va maxsus fanlar) ga, o'quv va ishlab chiqarish amaliyotiga ajratilgan soatlar miqdori umumiy ajratilgan soatlar hajmiga nisbatan 10% gacha o'zgarishi mumkin.

AKADEMIK LISEYLARNING O'QUV REJASI

O'quv jarayoni grafigi

H a f t a l a r

O'qish muddati 3 yil

Ku	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
rsl																																								
ar																																								
I																																								
II																																								
III																																								

Shartli belgilar

 Nazariy va o'quv
amaliyoti

 T Ta'til

 D Davlat attestasiyasi

O'quv jarayoni rejasi

T/r	O'QUV FANLARI	Jami Soat	Soatlarning kurslar bo'yicha taqsimoti		
			1 kurs	2 kurs	3 kurs
Umumta'lim fanlari					
1.	Nutq madaniyati va Davlat tilida ish yuritish	80			80
2.	Ona tili va adabiyot	120	120		
3.	Xorijiy til	160	80	80	
4.	Rus(o'zbek) tili	120	80	40	
5.	Tarix	160	80	80	
6.	Shaxs va jamiyat	40			40
7.	Matematika	200	120	80	
8.	Informatika	120	80	40	
9.	Fizika	160	100	60	
10.	Astronomiya	40			40
11.	Kimyo	80	80		
12.	Biologiya	80	80		
13.	Iqtisodiy geografiya	40	40		
14.	Yoshlarni chaqiriqqa tayyorlash (Yo Ch T)	140		60	80
15.	Jismoniy tarbiya	160	80	40	40
16.*	Axborot texnologiyalari	40			40
17.	Davlat va xuquq asoslari	80		80	
18.	Ma'naviyat asoslari	40	40		
19.	Oila psixologiyasi	40			40
20.	Estetika	40	40		
	Jami:	1940	1160	420	360
Chuqurlashtirib o'qitiladigan fanlar					
	Jami:	1452	160	760	532
Qo'shimcha chuqurlashtirilib o'qitiladigan fanlar					
	Jami:	664	80	180	404

1.	Maxsus fanlar	196	40	80	76
2.	Davlat attestatsiyasi	72			72
3.	Fakultativ kurslar	236	80	80	76
	<u>Haftalik yuklama</u>	38	38	38	38
	J a m i:	504	120	160	224
	HAMMASI:	4560	1520	1520	1520

Izoh informatika fanida boshlang'ich kompyuter saboqlari va zamonaviy kompyuter dasturlari, axborot texnologiyalari fanida esa yangi axborot texnologiyalari, internet va lokal kompyuter tarmoqlari bo'yicha bilim va ko'nikmalar o'rganiladi.

KASB-HUNAR KOLLEJLARNING O'QUV REJASI**O'quv jarayoni grafigi**

H a f t a l a r

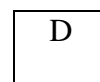
O'qish muddati 3 yil

Ku rsl ar	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40															
I																		T	T																																				
II																																										A	A	A	A	A	A	A	A	A	A				
III																																															A	A	A	A	A	A	A	D	D

Sh a r t l i b y e l g i l a r

Nazariy va o'quv
amaliyoti

Ta'til

Ishlab chiqarish
amaliyoti

Diplom ishi

O'quv jarayoni rejasi

T/r	O'QUV FANLARI	Jami Soat	Soatlarning kurslar bo'yicha taqsimoti		
			1 kurs	2 kurs	3 kurs
Umumta'lim fanlari					
1.	Nutq madaniyati va Davlat tilida ish yuritish	80		40	40
2.	Ona tili va adabiyot	120	80	40	
3.	Rus (o'zbek) tili	120	80	40	
4.	Xorijiy til	160	80	40	40
5.	Tarix	160	80	60	20
6.	Shaxs va jamiyat	40			40
7.	Matematika	200	80	60	60
8.	Informatika	120	80	40	
9.	Fizika	160	80	80	
10.	Astronomiya	40			40
11.	Kimyo	80	80		
12.	Biologiya va ekologiya	80	80		
13.	Iqtisodiy geografiya	40	40		
14.	Yoshlarni chaqiriqqa tayyorlash (YoChT)	140		70	70
15.	Jismoniy tarbiya	160	80	40	40
16.	Davlat va huquq asoslari	80			80
17.	Ma'naviyat asoslari	40	40		
18.	Axborot texnologiyalari	40		20	20
19.	Estetika	40	40		
20.	Oila psixologiyasi	40	40	20	20
21.	O'zbekiston konstitusiyasi	40	40	20	20
22.	Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar	40	40	20	20
23.	Iqtisodiy bilim asoslari	40	40	20	20
	JAMI:	1994	920	530	490
Kasbiy ta'lim fanlari (umumkasbiy va maxsus fanlar)					
	JAMI:	1300	480	370	450

O'quv amaliyoti:	480	120	180	180
Ishlab chiqarish amaliyoti	648		360	288
JAMI:	1128	120	540	468
Diplom ishi	76			76
J A M I:	4444	1520	1440	1484
Haftalik yuklama		38	36-38	36-38
Kollej ilmiy-uslubiy kengashi qarori bilan kiritiladigan fanlar	116		80	36
HAMMASI:	4560	1520	1520	1520

Izoh: Kasb-hunar kollejlarning o'quv rejaları tayyorlov yo'nalishlari, kasblar va ixtisosliklarning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda alohida tuzilib, kasbiy ta'lim fanlari (umumkasbiy va maxsus fanlar)ga, o'quv va ishlab chiqarish amaliyotiga ajratilgan soatlar miqdori umumiy ajratilgan soatlar hajmiga nisbatan 10% gacha o'zgarishi mumkin.

DTS lari tasdiqlangan paytda umumta'lim blokida 20 ta fan mamvjud edi. Shuning uchun ham «Umumta'lim fanlari» DTS da 20 ta fan keltirilgan va bunga umumiy 1940 soat ajratilgan. Keyinchalik «Umumta'lim fanlar» blokiga yana 3 ta fan ya'niy «Milliy istiqloq g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar», «O'zbekiston konstitutsiyasi» hamda «Iqtisodiy bilim asoslari» fanlari kiritildi va umumiy soat 1994 ga yetkazildi.

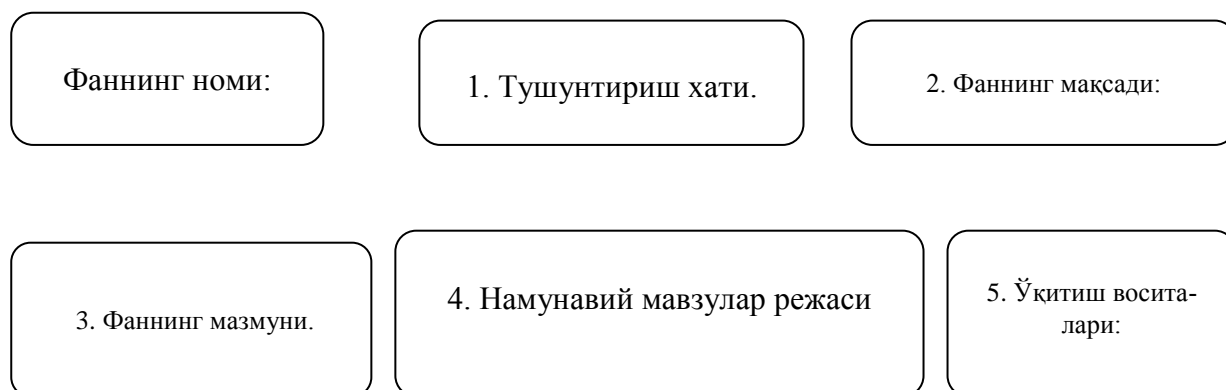
O'quv dasturlarni ishlab chiqish

O'quv dasturlari alohida o'quv predmetlari bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalar mazmuni va hajmini, ularni o'rganish ketma-ketligini belgilaydi.

O'quv dasturlari qo'yidagi talablarini qanoatlantirishi kerak:

1. Tarixiylik: Fan tarixi, rivojlanishining xususiyatlarini aks ettirish. Fanga ulkan hissa qo'shgan olimlar va tarixiy shaxslar hayoti va faoliyati bilan tanishtirish.
2. Zamonaviylik: Fanning hozirgi darajasiga muvofiq bilim berish.
3. Gumanitarlik: Insonparvarlik, elparvarlik va ezgulik g'oyalariga amal qilish.
4. Xalqaro standart: Ta'lim tizimi turlicha bo'lgan kamida ikkita rivojlangan xorijiy davlatda amalda bo'lgan mutanosib o'quv dasturlari bilan muqoyasa qilinganlik.
5. Raqobatbardoshlik: Rivojlanayotgan davlatlarda amalda bo'lgan yoki ishlab chiqilayotgan mutanosib o'quv dasturlariga nisbatan ilg'orlik.
6. Milliylik: Markaziy Osiyoda yashagan yoki faoliyat ko'rsatgan, o'zbek tilida ijod qilgan olimlar va tarixiy shaxslarning fan rivojlanishiga qo'shgan hissasini chuqur va ilmiy asoslangan tarzda bayon qilish.
7. Izchilik: Fan haqida sistematik, mantiqiy muqobil hamda umumiy o'rta ta'lim va oliy ta'limga taalluqli mutanosib fan dasturlari bilan muvofiqlashtirilganlik.
8. Jozibadorlik: o'quvchilarni fanga qiziqtirish va qiziqishini o'stirish, osondan murakkab tomon bayon uslubini qo'llash.
9. Amaliylik: Fanni hayot bilan, nazariyani amaliyot bilan uzviy bog'laydigan uslubiyotigap rioya qilish.
10. Novatorlik: O'zbekistonning o'z taraqqiyot yo'lidan rivojlanish strategiyasi va «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi» talablaridjan kelib chiqib, novatorlik, yangi pedagogik texnologiyalar, ta'lim sohasi innovasiyalariga ochiqlik.

O'quv dasturlarining tuzilish

O'MKHT midagi tayyorlov yo'nalishlari, kasblar va ixtisosliklar umumdavlat tasniflagichi

Tasniflagich loyihasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi Markazining Davlat ta'lim standartlari bo'limi va O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limini rivojlantirish instituti tomonidan ishlab chiqildi. Mazkur tasniflagich loyihasi:

O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyot, moliya, qishloq va suv xo'jaligi, mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish, xalq ta'limi, madaniyat ishlari bo'yicha, ichki ishlar, favqulotda holatlar va adliya vazirliklarida;

O'zbekiston Respublikasi tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlash va davlat mulkini boshqarish, statistika, raqobatchilikni rivojlantirish va monopoliyadan chiqarish, soliq, davlat chegaralarini qo'riqlash qo'mitasi, tabiatni muhofaza qilish davlat qo'mitasi, mineral manbalar va geologiya, qurilish va arxitektura, jismoniy va sport, davlat kadastri va kartografiya, geodeziya, yer resurslari davlat qo'mitalarida;

O'zbekiston Respublikasi tashqi aloqalari bo'yicha, iqtisodiy aloqalar, O'zbekiston Respublikasi axborotlashtirish va aloqalar, axborotlar va matbuot standartlashtirish, metrologiya va sertifikatlashtirish, O'zkommunxizmat, avtomobil va daryo transport vositalari «O'zarxiv» agentliklari va O'zbekiston Respublikasi mualliflik huquqlari agentliklarida;

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Hidrometeorologiya xizmati markazida;

O'zbekiston Respublikasi: uchish xavfsizligini nazorat qilish, elektroenergiyani nazorat qilish, tog' va sanoat xavfsizlik ishlarini olib borishini nazorat qilish, yuklarni temir yo'l orqali tashish xavfsizligini nazorat qilish bo'yicha Davlat inspeksiyalari Vazirlar Mahkamasi huzuridagi katta va muhim suv xo'jalik obyektlarini va nazorat qilish O'zbekiston Respublikasi Davlat inspeksiyasi, gaz va neft mahsulotlaridan foydalanishni nazorat qilish, Davlat non inspeksiyalarida ko'rib chiqildi va ma'qullandi.

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limidagi tayrlov yo'nalishlari, kasblar va ixtisosliklar umumdavlat Tasniflagichi O'zbekiston Respublikasida texnikaviy-iqtisodiy va ijtimoiy axborotlarni tasniflash va kodlashtirish bo'yicha yagona tuzilma tarkibiga kiradi va Vazirlar Mahkamasining «Uzluksiz ta'lim tizimi uchun davlat ta'lim standartlarining ishlab chiqish va joriy etish to'g'risida»gi 1998 yil 5 yanvardagi 5-sonli qarori asosida tayyorlangan.

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limidagi tayyorlov yo'nalishlari, kasblar va ixtisosliklar umumdavlat Tasniflagichi O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi qonuniga, «Kadrlar

tayyorlash milliy dasturi»ga hamda Oliy va o'rta maxsus ta'lim Vazirligining me'yoriy hujjatlariga asoslanib tuzilgan.

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalari, tayyorlov yo'nalishlari, kasblar va ixtisosliklari Tasniflagichning tasniflash obyektlari hisoblanadi.

Mazkur Tasniflagichda tayyorlash yo'nalishlari nomi, kodi va shu tayyorlov yo'nalishlari turkumiga kiruvchi kasblar nomi va kodi hamda ixtisosliklar ro'yxati keltirilgan.

Qo'llanish sohasi

Mazkur Tasniflagich o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi mutaxassislarini ish bilan ta'minlovchilar, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limida davlat ta'lim standartlari, o'quv rejalari, dasturlari va boshqa me'yoriy hujjatlarni ishlab chiquvchilar, ta'lim muassasalari rahbarlari, Respublika va mahalliy boshqaruv tashkilotlari mutaxassislari, vazirliklar, muassasalar va boshqa respublika-miz xo'jaliklarini rivojlantirishda faoliyat ko'rsatayotgan subyektlar uchun mo'ljallangan.

Mazkur Tasniflagichni ishlab chiqishda quyidagi me'yoriy hujjatlarga asoslangan:

O'z DST 1.02-92 O'zbekiston Respublikasi standartlashtirish davlat tizimi. Asosiy qoidalar.

GOST 1.5-93. Davlatlararo standartlashtirish bo'yicha ish yuritish qoidalari. Standartlarning tuzilishi, bayon qilinishi, rasmiylashtirilishi va mazmuniga qo'yiladigan umumiy talablar.

O'z DST 1.8-94. O'zbekiston Respublikasi standartlashtirish davlat tizimi. Rahbariy hujjatlarni ishlab chiqish, muvofiqlashtirish, tasdiqlash, davlat ro'yxatidan o'tkazish tartibi va tavsiyalar.

O'z DST 6.01-95. O'zbekiston Respublikasining texnik-iqtisodiy va ijtimoiy axborotlarini kodlashtirish va tasniflashning yagona tizimi. Asosiy qoidalar.

O'z DST 1.9-95. O'zbekiston Respublikasi standartlashtirish davlat tizimi. Soha standartlarini ishlab chiqish, muvofiqlashtirish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish tartibi.

O'z DST 6.01.2-95. O'zbekiston Respublikasi texnik-iqtisodiy va ijtimoiy axborotlarni kodlashtirish va tasniflashning yagona tizimi. Tasniflagichlarni ishlab chiqish va yuritish tartibi.

Ta'limning xalqaro standart klassifikatsiyasi (TXSK) YuNESKO, 1997.

O'z DT 008: 2000 s 01.08.2000 O'zbekiston Respublikasi mashg'ulotlar milliy standart tasniflagichi.

Mazkur Tasniflagichda quyidagi ta'riflar qo'llanilgan:

Tayyorlov yo'nalishlari, kasblar va ixtisosliklarning umumdavlat tasniflagichi (TYKIUT) - o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi o'quv muassasalarida kichik mutaxassislarni tayyorlash bo'yicha tayyorlov yo'nalishlari, kasblar va mutaxassisliklarning tizimlashtirilgan ro'yxati.

Malaka-mutaxassisning kasbiy tayyorgarligi darajasi, undagi ma'lum ishni bajarish uchun zarur bo'lgan bilim, malaka va ko'nikmalarning mavjudligi.

Mutaxassisning malakasini belgilovchi ko'rsatkich bo'lib, toifa yoki diplomning mavjudligi hisoblanadi.

Kichik mutaxassis - bu ta'lim dasturini muvaffaqiyatli o'zlashtirgan o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalari bitiruvchilariga beriladigan malaka darajasidir.

Kichik mutaxassis:

Nazariy va amaliy bilimlar majmuasiga, kasbiy bilim, malaka va ko'nikmalarga ega;

Mazkur jamiyatda o'zining muvoffaqiyatli hayot darajasini ta'minlaydigan umumiy va kasbiy madaniyatga, ijtimoiy ahamiyatli hususiyatlarga va shaxsiy sifatlarga ega;

Kichik mutaxassislar quyidagi vazifalarni bajaradi:

- kompyuter va boshqa texnikalardan, texnikaviy va fizikaviy fanlar sohasiga foydalanish usullarini qo'llash bilan bog'liq texnik topshiriqlarni bajaradi; texnik-jihoz va transportlarni ishlatadi; mashinalar, mexanizmlar, qurilmalar, moslamalar hamda muhandis-texnik jihozlar va asboblarga texnik xizmat ko'rsatish hamda ta'mirlash, metal-konstruksiyalarni o'rnatish, dastgohlarni o'rnatish va boshqa ishlarni amalga oshiradi;
- xom-ashyo qazib olish va qayta ishlash, metallurgiya, qurilish, binolar va inshootlarni ta'mirlash va ularga texnik xizmat ko'rstish sohasida o'z kasbiy bilimlarini tadbiiq etadi; bosish (qoliplash) ishlarini bajaradi; oziq-ovqat mahsulotlari, to'qimachilik mahsulotlari, yog'och va metal buyumlar, shu jumladan badiiy hunarmandlik buyumlarini ishlab chiqara-

di va qayta ishlaydi;

- bolalar bog'chasi va boshlang'ich maktablarda ta'lim va tarbiya ishlarini amalga oshiradi.
- sog'liqni saqlash, gigiyena, insonlarga g'amxo'rlik qilish, qishloq xo'jaligida o'simliklarni, hayvonlarni parvarish qilish, yetishtirish bo'yicha zarur ishlarni amalga oshiradilar;
- kadrlarni joy-joyiga qo'yish va ularning ijtimoiy ta'minoti, soliqqa tortish va turizmga aloqador davlat xizmatlari, buxgalteriya hisobi, huquqiy, statistik, ish yuritish korxonalarini boshqarish, tijorat, moliya va savdo-sotiq sohasidagi bilimlarni texnik qo'llash bilan bog'liq ma'muriy va ishlab chiqarish vazifalarini bajaradilar.

Odamlar va yuklarni milliy chegaralardan o'tkazilishi ustidan nazoratni amalga oshiradi.

Ijtimoiy masalalar bo'yicha yordam ko'rsatadilar va maslahat beradilar.

Sport va boshqa qiziqarli tadbirlarni tashkil etadilar va o'tkazadilar, madaniyat va san'at sohasida ijodiy faoliyat ko'rsatadilar;

Diniy marosimlarni o'tkazishda aholiga yordam ko'rsatadilar.

Kasbiy faoliyat sohasi (KFS)-kasbiy bilim, malaka va ko'nikmalarning qo'llanish doirasidir, uning nomlanishi iqtisodiy sohalari nomlari bilan moslashtiriladi.

O'MKHT ta'lim muassasalaridagi tayyorlov yo'nalishlari-aniq kasbiy faoliyat sohasida mutaxassislariga kasbiy ta'lim berish doirasidir. Mutaxassislarning kasbiy faoliyatining aniq sohasi bo'yicha tayyorlov yo'nalishlarining nomi mehnat faoliyatining mazmuni va xususiyati orqali aniqlanadi.

Kasb-maxsus tayyorgarlik va ish tajribasi natijasida ma'lum bir sohada kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun nazariy bilimlar majmuasini, amaliy ko'nikma va malakalarni egallagan, unga jismoniy imkoniyat, aqliy qobiliyat va yuridik huquqlarni ta'minlovchi insoniy mehnat faoliyatining (mashg'ulotining) turidir.

Ixtisoslik - birorta kasb doirasida ma'lum bir faoliyat turi uchun maxsus tayyorarlik va ish tajribalari bilan erishilgan zaruriy bilimlar, ko'nikma va malakalar majmuasi.

O'MKHT tayyorlov yo'nalishlari va kasblar kodi – kasbiy faoliyat sohaslariga muvofiq kasblar va ixtisosliklar bo'yicha tayyorlov yo'nalishlari ixtisoslashtirilgan ro'yhatining raqamli belgisidir.

Tasniflagichda quyidagi to'qqizta bilim sohasi nazarda tutilgan:

100000 – ta'lim;

200000 – gumanitar fanlar va san'at;

300000 – ijtimoiy fanlar;

400000 – fan;

500000 – muhandislik, ishlov berish va qurilish tarmoqlari;

600000 – qishloq ho'jaligi;

700000 – sog'liqni saqlash va ijtimoiy ta'minot;

800000 - Xizmatlar;

Tasniflagichda ta'lim bosqichlari va ta'lim sohalari, tayyorlov yo'nalishlari va kasblar yettita raqamli kod bilan belgilanadi.

Ta'limning xalqaro klassifikatsiyasiga binoan ta'lim bosqichi-o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi 3-raqami bilan belgilanadi. Masalan: 3144610, 3210210, 3380110 va boshqalar.

Ўрта махсус, касб-ҳунар таълими кодларида:

Birinchi raqam - ta'lim dasturi bosqichi kodi;

Ikkinchi raqam - bilim sohasi kodi;

Uchinchi raqam - ta'lim sohasi kodi;

To'rtinchi va beshinchi raqamlar - tayyorlov yo'nalishi kodi;

Oltinchi va yettinchi raqamlar - kasblar kodi.

Uzluksiz ta'lim tizimidagi o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi va oliy ta'lim (bakalavriat)da uzviylikni ta'minlash maqsadida O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limidagi tayyorlov yo'nalishlari kodlari oliy ta'limining bakalavriat ta'lim yo'nalishlari kodlariga moslashtirilgan.

Tasniflagichdan quyidagi vazifalarni hal etishda foydalaniladi

- Hududiy bandlik dasturlarini ishlab chiqish.
- Milliy va hududiy mehnat bozorlarida ijtimoiy mehnat sohasidagi jarayonlarni taxminlash va tartibga solish.
- Ish kuchining samaradorligini va ish kuchiga ketadigan sarflarni aniqlash.
- Mehnatga haq to'lashni tartibga solish va me'yorlashtirishni takomillashtirish.
- Xalq xo'jaligining kadrlarga bo'lgan ehtiyojini ta'minlash va asoslangan uzluksiz ta'lim dasturini ishlab chiqish.
- Mehnat statistikasi sohasida axborotning xalqaro miqyosda taqqoslanishini ta'minlash.

«Kichik mutaxassis» malakasi toifasiga kirmaydigan shaxslarni mutaxassisliklarining belgilanishi

- Tasniflagichning 4-ustunida intellektual layoqati(aqliy rivojlanish xususiyatlari) buzilgan shaxslarni o'qitish mumkin bo'lgan birdan-bir ixtisosliklar bitta yulduzcha (*) bilan ko'rsatilgan. Ushbu mutaxassisliklar O'zbekiston Respublikasi mehnat va ijtimoiy ta'minot vazirligi tomonidan tasdiqlangan aqliy va jismoniy jihatdan kamchilikka ega shaxslarni o'qitish mumkin bo'lgan kasblar va mutaxassisliklar asosida belgilangan. O'qish muddati kasallik darajasiga qarab 1 yildan 2 yilgacha.
- Tasniflagichning 4-ustunida ikkita yulduzcha (**) bilan jismoniy rivojlanish o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan va imkoniyatlari cheklangan shaxslarni o'qitadigan birdan-bir

ixtisosliklar ko'rsatilgan. Mazkur mutaxassislar O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi tomonidan tasdiqlangan, jismoniy rivojlanishida kamchiligi bor va bolalikdan nogiron shaxslar uchun mo'ljallangan maxsus maktablarning bitiruvchilari uchun tuzilgan hamda kasblar va mutaxassisliklar ko'rsatilgan ro'yxat asosida belgilangan. O'qish muddati 2 yil.

- Tasniflagichning 4-ustunida uchta yulduzcha (***) bilan akademik liseylarning bitiruvchilari egallaydigan kasbga yo'naltiruvchi ixtisosliklar belgilangan. O'qish muddati 3 yil (chuqurlashtirilgan umumta'lim tayyorgarligi bilan qo'shib olib borilgan holda).
- Tasniflagichning 4-ustunida to'rtta yulduzcha (****) bilan 11 yillik umumta'lim maktablarining bitiruvchilari oliy o'quv yurtiga kirolmagan hollarda, yangi bozor munosabatlariga o'tish davrida ularni ijtimoiy himoya qilish maqsadida mo'ljallangan ixtisosliklar ko'rsatilgan. Tasniflagich bunday shaxslar toifasiga nisbatan to'qqiz yillik ta'limga to'liq o'tgunga qadar amal qiladi. O'qish muddati 1 yil.

O'qishni tugatadigan bitiruvchilarga O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan belgilangan namunada tasdiqlangan diplomlar va sertifikatlar beriladi.

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limidagi tayyorlov yo'nalishlari, kasblar va ixtisosliklar Tasniflagichiga o'zgartirishlar kiritish tartibi

Mazkur tasniflagich tayyorlov yo'nalishlari, kasblar va ixtisosliklarning asos bo'luvchi ro'yhati bo'lib, u qo'shimchalar va o'zgartirishlar kiritish uchun ochiqdir.

Tasniflagichga o'zgartirishlar va qo'shimchalar kiritishga oid takliflar O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi markaziga taqdim etiladi.

Tasniflagichga o'zgartirishlar va qo'shimchalar kiritish O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi markazi tomonidan amalga oshiriladi

Foydalanilgan adabiyotlar ruyxati

1. "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi". T.: 1997 y.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998-yil 5-yanvardagi "Uzluksiz ta'lim tizimi uchun davlat ta'lim standartlarini ishlab chiqish va joriy etish to'g'risida" gi 5 sonli qarori.
3. O'rta maxsus kasb-hunar ta'limi tayyorlov yo'nalishlari kasb va ixtisosliklar umumdavlat tasniflagichi. -T.: 2002, 2004.

**MAVZU: NAZARIY TA'LIM, NAMUNAVIY VA ISHCHI O'KUV DASTURLAR, MAXSUS
FAN UKITUVCHISINING LABORATORIYA, AMALIY MASHGULOTLARGA
TAYERGARLIGI.**

Reja:

1. Kasbiy ta'limda o'quv mashg'ulotlarini tashkil qilish va o'tkazish metodikasi

2. Ma'ruzaga tayyorgarlik va amaliy mashg'ulot rejasi

O'quvchilarning ko'pchilik kasblar bo'yicha ishlab chiqarish ta'limi uchta asosiy bosqichga: a) o'quv ustaxonalarida, o'quv maydonlarida, o'quv laboratoriyalarida, bilim yurtining o'quv xo'jaliklaridagi ishlab chiqarish ta'limi; b) ishlab chiqarish sharoitlari (korxonalarda, qurilishlarda, xo'jaliklarda) ishlab chiqarish ta'limi; va nihoyat v) ishlab chiqarish tajribasiga bo'linadi. Har bir bosqich o'ziga xos maqsadga va o'quv jarayonida o'z o'rniga ega bo'lib, kasb xususiyatiga qarab ular turli muddatli bo'ladi va u ishlab chiqarish ta'limi dasturi bilan belgilanadi. O'quvchilarning ishlab chiqarish ta'limi ustoz rahbarligida amalga oshiriladi. Bu ustoz o'ziga birlashtirilgan gruppaga bilim yurtidagi ta'limning boshidan oxirigacha rahbarlik qiladi.

Pedagogikada ta'lim jarayoni (o'quv jarayoni) deganda o'qituvchining hamda uning rahbarligidagi o'quvchilarning bilimlar, ko'nikmalar va malakalar sistemasini ongli va mustahkam o'zlashtirishga, ularni hayotga tadbiiq etish masalasini shakllantirishga mustaqil fikr yuritishga, bilish qobiliyatlarinin rivojlantirishga aqliy va jismoniy mehnat madaniyatini egallashga qaratilgan izchil va o'zaro bog'liq harakatlarning majmui tushuniladi.

O'quv jarayonining bir qismi hisoblangan ishlab chiqarish ta'limi uchun uning barcha umumiy qonuniyatlari ham xosdir. Ishlab chiqarish ta'limining o'ziga xos jixati avvalo shundan iboratki, bunda o'quv jarayoni o'quvchilarning unumli mehnati davmida amalga oshiriladi. Bu esa o'quv jarayonining o'ziga xosligini (uning mazmuni, o'quvchilarning o'quv faoliyati, ustozning ta'lim berish faoliyati, ta'lim vositalarini, ya'ni uning barcha asosiy takbiy qismlarini) keltirib chiqaradi.

Dars rejasi

Fan-«Qurilish mashinalari va jihozlari».

Mavzu - Yerga asosiy ishlov berish mashinalari.

Darsning maqsadi – o'quvchilar pluglarning umumiy tuzilishi, ishlashi va sozlanishi bilan tanishtirish, ularda kasbiy bilimlarni shakllantirish.

Tarbiyaviy maqsadi - texnik tafakkurni shakllantirish va rivojlantirish.

Rivojlantirish maqsadi – o'quvchilarni qishloq xo'jaligi mashinalari o'quv predmeti bo'yicha laboratoriya amaliy mashg'ulotlarini ongli ravishda bajarishga tayyorlash.

Darsning turi - yangi bilimlarni o'rganish.

O'QITISH metodlari – og'zaki, ko'rgazmali.

Ajratilgan vaqt - 2 soat.

Darsni jihozlash - 1. Plakatlar - a) pluglar.

2. Diafilmlar - a) pluglar; b) toshli yerlar uchun pluglar; v) yerni mexanik usulda haydash.

Modellar – a) osma plug; b) aylanma.

Plugning qismlari - a) plugning ishchi korpusi yig'ilgan holda; b) plugning boshqa qismlari;

Tashkiliy qism. (3-5 daqiqa).

Ishchanlik holatini vujudga keltirish (dolzarblashtirish).

Yangi o'quv materialini bayon qilish (70-75 daqiqa).

1. Yer haydashga qo'yiladigan agrotexnik talablar.

2. Umumiy ishlarda ishlatiladigan pluglarning vazifasi, texnik tasnifi, umumiy

- tuzilishi va ishlashi.
3. Pluglarning asosiy qismlari.
 4. Pluglarda bajariladigan sozlash ishlari.
 5. Plugni ishga tayyorlash

O'tilgan materialni mustahkamlash (10 daqiqa).

1. Pluglarning vertikal va gorizantal holatlari qanday sozlanadi?
2. Paxta yetishtirish zonasida qanday pluglar ishlatiladi?
3. Plugni haydash chuqurligiga qanday qilib rostlanadi?

Uyga topshirik

1. Guruhga birlashtirilgan pluglarning markalarini aniqlash.
2. Pluglarni sozlash ishlarini ko'rib chiqish va natijalarini daftarga yozish.
3. Pluglardagi nosozliklarni aniqlash.

Ma'ruzaga tayyorgarlik

I. Ma'ruzaga yozish quyidagi strukturada bajariladi:

1. Ma'ruzaga yozishga tayyorgarlik: ma'ruza mavzusini tanlash
2. Pedagogik adabiyotlarni, turlari temaga oid o'qish
3. O'z materiallarini tartibga solish
4. Xulosalarni yozishni o'ylash, shakllantirish
5. Ma'ruzaning plan prospektini tuzish

II. Ma'ruzaning (maqola, broshyura) namunaviy tuzilishi.

1. Kirish qismi
2. O'quv tarbiyaviy jarayonning hozirgi ahvoli va uni takomillashtirish masalalari
3. Muammoning nazariya va amaliyotdagi holati
4. Mavzuning dolzarbligi

III. Asosiy nazariy va amaliy natijalar xususiyati.

1. Ta'lim tarbiya sifatini oshirish vositalarini tahlil etish va asoslash
2. Pedagogik vositalarni nazariy asoslash
3. Pedagogik tajribalar natijasida olingan natijalarni ko'rsatish (tablisa, grafik, kompyuter)
4. Oldingi holatdan farqi
5. Izlanishdagi qiyinchiliklar
6. O'quv tarbiyaviy jarayonni takomillashtirishga oid yo'l-yo'riqlar

IV. Xulosa va takliflar.

Qilingan, olingan ish tajribalarini umumlashtirish, olingan natijalarini tadbiiq qilish bo'yicha tavsiya etish.

AMALIY MASHG'ULOT REJASI

Fan - Mexanizasiyalashgan ishlarning texnologiyasi.

Amaliy mashg'ulot.

Mavzu – Qurilish montaj ishlari texnologiyasi.

Maqsad - ta'limiy – o'quvchilarni qurilish montaj ishlari texnologiyasi bo'yicha nazariy bilimlarni mustahkamlash, ekish agregatini ishga tayyorlash bo'yicha malakalarni shakllantirish.

Tarbiyaviy - ish joyini tashkil etish va o'z faoliyatini tekshirish va tahlil qilish malakalarini shakllantirish.

Rivojlantirish – o'quvchilarni texnikaviy tafakkurlarini rivojlantirish va ularni o'quv hamda ishlab chiqarish amaliyoti topshiriqlarini bajarishga tayyorlash.

Ajratilgan vaqt - 4 soat.

O'tkazish joyi - laboratoriya xonasi.

O'qitish usullari – og'zaki, ko'rgazmali amaliy bilan birgalikda.

Ish joyini jihozlash - don ekish seyalkasi; don ekishga doir plakat va sxemalar; 10 kg bug'doy; asboblarni komplekti; turli xil kalitlar; chizgich; domkrat; mehnat xavfsizligi bo'yicha plakat; aptechka; ko'rsatmali texnologik xarita; hisobot nusxasi; topshiriq mazmuni.

Ishning mazmuni va uni bajarish tartibi - don ekish agregatini ishga tayyorlash, yig'ish, jamlash, rostlash va ishlatish. Don ekishga qo'yiladigan agrotexnikaviy talablar. Dalani tayyorlash. Agregatni dalada harakatlanishi. Ish sifatini nazorat qilish. Texnika xavfsizligi choralarini.

Amaliy mashg'ulot bo'yicha hisobot.

1. O'lchash natijalarini jadvallarga yozish.
2. Don ekish agregatini texnikaviy holati to'g'risida xulosa qilish, mavjud bo'lgan nuqsonlar sabablarini ko'rsatish va uni yo'qotish usullarini qayd etish.

Bilimlarni tekshirish.

1. Don ekish seyalkasini ishga tayyorlashda qanday ishlar bajariladi?
2. Seyalka don ekish normasiga qanday rostlanadi?
3. Don ekishga qanday agrotexnikaviy talablar qo'yiladi?
4. Don ekishga dala qanday tayyorlanadi?
5. Agregat dalada qanday harakatlanadi?
6. Don ekish sifati qanday nazorat qilinadi?

Adabiyotlar.

1. «Selskoxozyastvennyye i meliorativnyye mashiny», M., Agropromizdat, 1986 y.
A.Xamidov «Qishloq xo'jalik mashinalarini loyihalash» Toshkent, «O'qituvchi», 1991 yil.

MAVZU: ISHLAB CHIKARISH TA'LIMI JARAYONINI REJALASHTIRISH. UKUV, ISHLAB CHIKARISH USTAXONALARIDA UKITISHGA DOIR UKUV ISHLARI RUYXATI. UKUV TEXNOLOGIYA XUJJATI.

Reja:

- 1. Ishlab chiqarish ta'limining umumiy masalalari**
- 2. Ishlab chiqarish ta'limining tashkiliy shakllari**
- 3. Ishlab chiqarish ta'limini rejalashtirish**

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi (O'MKXT- Umumiy ta'lim tizimidagi mustaqil ta'lim turi bo'lib, umumiy o'rta ta'lim negizida amalga oshiriladi. O'MKXT oliy o'quv yurtlarida (muassasalarida) o'qishni davom ettirish yoki kasbiy faoliyat bilan mashg'ul bo'lish xuquqini ta'minlaydi.

Kasb-hunar ta'limi-aniq kasb va ixtisoslik bo'yicha ma'lum darajada bilimlar, ko'nikmalarni egallash jarayoni va natijasi.

Kasb- maxsus tayyorgarlik va ish tajribasi natijasida ma'lum bir sohada kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun nazariy bilimlar majmuasini amaliy ko'nikma va malakalarni egallash, unga jismoniy imkoniyat, aqliy qobiliyat va yuridik xuquqlarni ta'minlovchi insoniy mehnat faoliyatining turi.

Ixtisoslik-biror kasbdoirasida ma'lum bir faoliyat turi uchun maxsus tayyorgarlik va ish tajribalari orqali erishilgan zaruriy bilimlar, ko'nikma va malakalar majmuasi.

Kasbiy faoliyat sohasi-kasbiy bilim, malaka va ko'nikmalarning qo'llanish doirasi. Uning nomlanishi iqtisodiy-ijtimoiy sohalarini nomlari bilan moslashtiriladi.

Kasbiy tayyorgarlik-aniq kasbiy faoliyat doirasida ish bajarishga imkon beruvchi bilimlar, ko'nikma va malakalarni shakllantiruvchi jarayon.

Malaka-muayyan mehnat faoliyatini bajarish uchun lozim bo'lgan nazariy va umumta'lim va kasbiy bilim, malaka va ko'nikmalar majmuasining majmuasi.

Ishlab chiqarish ta'limi va uning mazmuni

Ma'lumki, pedagogika fani asosida shakllanib (didaktika) tashkil topgan yangi soxa kasbiy pedagogika (kasbiy texnika) bo'lib, u asosan ishlab chiqarish ta'limi nazariyasi va amaliyoti bilan shug'ullanadi.

Hozirgi paytda kasb-hunar o'quv muassasalarida malakali mutaxassislarni tayyorlash ikkita mustaqil qismdan iborat, ya'ni nazariy va ishlab chiqarish ta'limi.

Yaqin kunga qadar «Ishlab chiqarish ta'limi» deganda faqatgina birorta kasbga tayyorlashda amaliy o'qitishni tushunilib kelgan bo'lsa, 1958-60 yillarda maktablarga ishlab chiqarish ta'limi kiritilishi munosabati bilan nazariy va amaliy o'qitish amalga oshirila boshlandi.

Nazariy ta'lim

Kasb-hunar bilim yurtlarining o'quv rejalarida nazariy va ishlab chiqarish ta'limi ko'zda tutilgan. **Nazariy bilimning vazifasi**, mazmuni, usullari, tashkiliy shakllari o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, bitta maqsadga ya'ni yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlashga qaratiladi. Shuning uchun nazariy va ishlab chiqarish ta'limi o'quv muassasalaridagi o'quv jarayonining mustaqil, ammo o'zaro aloqador qismlari hisoblanadi.

Ta'limda nazariy dars soatlari bilan amaliy mashg'ulotlarning soatlari ma'lum nisbatda bo'lishi lozim. Bunda o'quvchilar o'rganilayotgan fan bilan tanish emasligini, o'zlashtiriladigan bilimlar ular uchun yangiligini nazarda tutish zarur.

Shunday qilib, **Nazariy ta'lim** o'quvchilarning umumiy bilim, ijtimoiy, umumkasbiy va maxsus fanlarni o'rganishlarini o'z ichiga olib, ularda o'rganilayotgan kasbni ongli tarzda mustahkam va chuqurroq egallashlari uchun zarur hajmdagi bilimlar sistemasini shakllantirish hamda ishlab chiqarish malakasini yanada oshirishni maqsad qilib qo'yadi.

Bilim deganda bir maqsadga qaratilgan pedagogik jarayon, mustaqil o'qish, hayotiy va ishlab chiqarish tajribasi natijasida shakllanadigan va xotirada mustahkamlanib qoladigan o'quvchilarning fanlar va real voqeyelik hodisalari haqidagi, tabiat va jamiyat qonunlari haqidagi tasavvurlari, tushunchalari va mulohazalari tushuniladi.

Umumkasbiy fanlar o'z mazmuni va o'quv jarayonidagi o'rni jihatidan umumiy ta'lim va maxsus turkumdagi fanlar o'rtasidagi o'ziga xos bog'lovchi bo'g'in hisoblanadi.

Maxsus fanlarni o'rganishning vazifasi-o'quvchilarning muayyan kasbga muvofiq mashinalar, mezanizmlar, apparatlar, asboblari va shu kabilarning sistemasi haqida, ishlab chiqarish texnologiyasi va uni tashkil etish, materiallar to'g'risida bilim olishlaridan iboratdir.

Ishlab chiqarish ta'limi

Ishlab chiqarish ta'limining asosiy vazifasi -kelgusida malakali mutaxassis bo'lib yetishadigan o'quvchilarni muayyan kasb sohasida bevosita faoliyat ko'rsatishga tayyorlashdan, ya'ni bilimlarni amaliyotga tadbiiq etishga o'rgatishdan, zarur kasb ko'nikmasi va malakasini shakllantirishdan iborat.

Malaka - o'quvchilarning mehnat jarayonidagi harakatni (yoki harakatlar majmuasi) muayyan sharoitda maqsadga muvofiq bo'lgan harakat usullaridan foydalanib va shu tufayli mehnatda ijobiy natijalarga erishib, ongli va to'g'ri bajarishga tayyor (qobiliyatli) bo'lishlaridir.

Ko'nikma-malakaning tarkibiy qismi bo'lib, haraktning ayrim qismlarini nihoyatda aniq, tez va maqsadga muvofiq tarzda o'z-o'zidan bajarish qobiliyatini ifodalaydi va bu narsa o'quvchilarda ko'p martatakrorlash- mashqlar natijasida yuzaga keladi.

Ishlab chiqarish ta'limi-malakali tayyorlash jarayonining g'oyat muhim tarkibiy qismi bo'lib unga umumiy o'quv vaqtining katta qismi ajratiladi.

Ishlab chiqarish ta'limining asosiy muammolari:

1997 yilda qabul qilingan Kadrlar tayyorlash milliy dasturida kasb-hunar ta'limiga asosiy e'tibor qaratilgan bo'lib, uni har tomonlama rivojlantirishni ko'zda tutadi va bu muammo shu kunning asosiy ekanligini takidlanadigan uning nazariy va amaliy tomonlarini takomillashtirishni taqazo etadi.

Kasb-hunar ta'limida ishlab chiqarish ta'limini ishlab chiqarish va o'qitish muammolar bilan chambarchas bog'langan.

Ishlab-chiqarish ta'limining asosiy muammolaridan biri bo'lib:-uning mazmunini ishlab chiqish hisoblanadi.

- ❖ Ishlab chiqarish ta'limida nazariy va amaliy bilim berish mazmunini qayta ko'rish;
- ❖ Ishlab chiqarish ta'limi tizimi bo'lib, u mazmun, o'qitish usullari va o'qitish jarayonini birgalikda xal etishni taqazo etadi.

Kasbiy ta'lim muammolari

Kasbiy ta'lim umumiy ta'limdan o'zining ta'lim maqsadi, o'rgatish maqsadi, o'zlarining dasturlari va dastur mazmunining tanlanishi, o'qitishda amaliy faoliyat bilan bog'lanish (ustaxonalarda kengash, korxonalarda ishlash va o'qitish usullari) va boshqalar bilan oshiriladi.

Kasbiy ta'limda kasbiy fanlar dasturini ishlab chiqishda kasbiy tavsifnoma talablaridan kelib chiqadi. Umumta'lim va kasbiy ta'lim jarayonlari asosida bir-biriga o'xshash bo'lsada, chunki ko'p

xollarda bir xil didaktik prinsiplar, metodik usullar qo'llaniladi, kasbiy ta'limda nazariy va amaliy o'qitish jixatlari bilan tubdan ajraladi. Chunki, bu yerda ta'lim jarayoni ko'pincha ishlab chiqarish bilan birgalikda olib boriladi, u yerda ular o'rganiladi, ishlab chiqariladi, faoliyat ko'rsatiladi.

Ishlab chiqarish ta'limi bosqichlari

O'quvchilarning ko'pchilik kasblar bo'yicha ishlab chiqarish ta'limi uchta asosiy bosqichga: a) o'quv ustaxonalarida, o'quv maydonlarida, o'quv laboratoriyalarida, bilim yurtining o'quv xo'jaliklaridagi ishlab chiqarish ta'limi; b) ishlab chiqarish sharoitlari (korxonalarda, qurilishlarda, xo'jaliklarda) ishlab chiqarish ta'limi; va nihoyat v) ishlab chiqarish tajribasiga bo'linadi. Har bir bosqich o'ziga xos maqsadga va o'quv jarayonida o'z o'rniga ega bo'lib, kasb xususiyatiga qarab ular turli muddatli bo'ladi va u ishlab chiqarish ta'limi dasturi bilan belgilanadi. O'quvchilarning ishlab chiqarish ta'limi ustozlari rahbarligida amalga oshiriladi. Bu ustoz o'ziga birlashtirilgan gruppaga bilim yurtidagi ta'limning boshidan oxirigacha rahbarlik qiladi.

Pedagogikada ta'lim jarayoni (o'quv jarayoni) deganda o'qituvchining hamda uning rahbarligidagi o'quvchilarning bilimlar, ko'nikmalar va malakalar sistemasini ongli va mustahkam o'zlashtirishga, ularni hayotga tadbiiq etish masalasini shakllantirishga mustaqil fikr yuritishga, bilish qobiliyatlarini rivojlantirishga aqliy va jismoniy mehnat madaniyatini egallashga qaratilgan izchil va o'zaro bog'liq harakatlarning majmui tushuniladi.

O'quv jarayonining bir qismi hisoblangan ishlab chiqarish ta'limi uchun uning barcha umumiy qonuniyatlari ham xosdir. Ishlab chiqarish ta'limining o'ziga xos jixati avvalo shundan iboratki, bunda o'quv jarayoni o'quvchilarning unumli mehnati davmida amalga oshiriladi. Bu esa o'quv jarayonining o'ziga xosligini (uning mazmuni, o'quvchilarning o'quv faoliyati, ustozning ta'lim berish faoliyati, ta'lim vositalarini, ya'ni uning barcha asosiy takbiy qismlarini) keltirib chiqaradi.

Ishlab chiqarish ta'limining mazmuni tegishli kasbdagi ishchining mehnat faoliyatini hamda malaka darajasini (razryad, sinf, kategoriya va hakoazolarni) tahlil qilish asosida belgilanadi. Bunday taxlil shuni ko'rsatadiki, ishchining mehnat faoliyati kasbidan qat'iy nazr quyidagi vazifalarni rejalashtirish; tayyorgarlik; amalga oshirish; nazorat va; ishlab chiqarish jarayoniga xizmat ko'rsatish vazifalarini o'z ichiga oladi.

Ishlab chiqarish jarayonini rejalashtirish topshiriq bilan tanishishni, materiallarni, texnologiya jarayonlari, asboblar, moslamalarni tanlashni, zarur hisoblash ishlarini, ishni ijro etish rejasini tuzishni o'z ichiga oladi.

Ishlab chiqarish jarayoniga tayyorgarlik-materiallar, asboblar, uskunalarni ishga taxt qilishdir.

Ishlab chiqarish jarayonini amalga oshirish-qo'lda bajariladigan operasialarni amalga oshirish, ishlayotgan uskunalarni boshqarish, apparatlar va qurilmalarda ro'y berayotgan texnologiya jarayonlarini sozlab turishdir.

Ishlab chiqarish jarayonini nazorat qilish texnologiya jarayonining borishini, ishchining o'z faoliyati, uskunalari ishi, mahsulot sifatini tekshirishni va baho berishni o'z ichiga oladi.

Ishlab chiqarish jarayoniga xizmat ko'rsatish uskunalar qarov, nosozliklarni bartaraf etish, ish o'rnin tashkil qilishdan iboratdir.

Demak, o'quv muassasasida o'quvchilarga ishlab chiqarish ta'limi berishning asosiy vazifasi —ularga o'z kasblari uchun xos bo'lgan ishlab chiqarish jarayonini rejalashtirish, tayyorlash, amalga oshirish, nazorat qilish va xizmat ko'rsatishga o'rgatishdan iborat.

Mutaxassis bajaradigan ana shu vazifalarning tegishli kasbga va malaka darajasiga muvofiq aniq mazmuni kasbiy mahorat tavsifnomasida aks etadi. Bu xujjat ishchining bajaradigan ish va kasblari bo'yicha umumdavlat yagona ta'rif-mahorat ma'lumotnomasi asosida tuziladi. Unda o'quvchi bilim yurtidagi ta'lim olish davomida egallashi lozim bo'lgan bilim va malakalarga asosiy

talablar qayd etilgan. Mahorat tavsifnomasi bilim yurtida mutahassislarni tayyorlash mohiyatini belgilovchi asosdir. Hozirgi kunda bu vazifani davlat ta'lim standartlari boshqaradi. Bu asosda dastur tuziladi.

Ishlab chiqarish ta'limi mazmunini belgilovchi asosiy davlati xujjati bo'lgan ishlab chiqarish ta'limi dasturlarida bayon qilinadi. Ishlab chiqarish ta'limi dasturida o'quv materialining murakkabligiga qarab mehnat jarayonlarini bajarishning o'zaro bog'liq yo'llari, operasialari va usullari muayyan tartibda joylashtirilgan mavzularga (oddiydan murakkabga tomon) birlashtiriladi.

Ishlab chiqarish ta'limi jarayoni ta'limning turli metodlaridan foydalanilgan holda turli ko'rinishda amalga oshiriladi. Ta'lim shakllari deganda o'quvchilarning o'quv ishlab chiqarish faoliyati xususiyatini belgilovchi ta'lim jarayonini tuzish usullari, bu faoliyato'qituvchi (ustoz) rahbarligi va mashg'ulot tuzilishi tushuniladi. O'quv jarayonini tashkil etish shakllari bilan o'qituvchi ishlab chiqarish faoliyatini tashkil etishda shakllarini farqlay olish kerak.

2. Ishlab chiqarish ta'limining tashkiliy shakllari

Pedagogikada ishlab chiqarish ta'limining tashkiliy shakllari muammosi

Tashkiliy shakl deganda o'qituvchining, ishlab chiqarish ta'limini ustasining qo'yilgan maqsadga erishish uchun kasb-hunar ta'limi o'quv muassaslari o'quvchilarining o'quv ishlab chiqarish faoliyati xususiyatini belgilovchi ta'lim jarayonining tuzish usullari, tashkil etish va unga rahbarlik qilish usuli tushuniladi.

Ishlab chiqarish ta'limini rivojlantirish, takomillashtirish va uni amalda qo'llash uchun tashkiliy shakllarning nazariy asoslarini ishlab chiqish va amalga joriy etish imkoniyatlarini aniqlash muhim ahamiyatga ega.

Ishlab chiqarish ta'limining tashkiliy shakllari muammosi bo'yicha xilma xil fikrlar, muloxazalar, xulosalar mavjud bo'lib A.A. Budarno'y jamoaviy (kollektivnoy), guruxli va yakka shakllarni tashkiliy shakllarini kiritisa; praktikum, seminar, fakultativlar, ekskursiyalar, uy vazifasi va qo'shimcha darslari; (Yu.K.Babanskiy, M.N. Skatskiy, G.I. Potashnik, S.M.Tyunnikov); didaktikada mehnat ta'limini shakllarini 2 guruxga bo'linadi; o'quv ustaxonalarida amaliy mashg'ulotlar va ishlab chiqarishdagi ta'lim. Shu sababli ham akademik S.Ya.Batishev birinchilardan bo'lib ta'limning tashkiliy shakllarini turkumlashtirish (klassifikatsiya) guruxlarni tavsifa etadi. Yani;

- ta'lim jarayonining boshqarish bo'yicha o'qituvchining faoliyati turlari va mazmuni;
- ta'lim jarayonida o'quvchilarning faoliyat turlari va mazmuni;
- ta'lim o'tkazish joyi.

Ko'pchilik mualliflar ta'limining tashkiliy shakllari deganda o'quvchilarning faoliyatini tashkil qilish bilan bog'lashadi.

Ko'pchilik mualliflarning ta'limining tashkiliy shakllari xaqidagi muloxazalarini e'tiborga olgan xolda tashkiliy shakllarning quyidagi turkumini tavsifa etish mumkin:

- o'quv jarayonni xarakterlovchi dars, ekskursiya, maslahat berish (konsultasiya) ishlab chiqarish ta'limining tashkiliy jarayonlari;
- o'quvchilarning o'zaro xaraktdagi xarakterlari bilan bog'liq ta'limning tashkiliy shakllari, frontal zvenoli, brigadali va yakka tartibda (individualniy)
- o'quv jarayonini o'tkazish joyi bilan bog'liq bo'lgan ishlab chiqarish ta'limining tashkiliy shakllari;
- ishlab chiqarish ta'lim ustasining guruhga bog'langanlik yo'li (sposob) bilan bog'liqlik tashkiliy shakl.

Yuqorida qarab chiqilgan ta'limning tashkiliy shakllari shartli ravishda belgilangan bo'lib, ko'rsatilgan birinchi shakl keng yoritilgan bo'lganligi sababli biz keyingilarga ko'proq to'xtalib

o'tamiz. Ammo, shuni ta'kidlash zarurki, bu ta'limning hamma shakllari bitta maqsadga qaratilgan, ya'ni o'quv jarayonini maqbullashgan holatini tashkil etish va maqsadga erishish.

Ishlab chiqarish ta'limining ba'zi tushunchalari.

Antonina Pavlovna Belyayevaning fikri bo'yicha ishlab chiqarish ta'limi jarayoni bu o'rgatuvchi, shakllantiruvchi va rivojlantiruvchi jarayondir. Shuning uchun ham bu jarayonni boshqarish moslanuvchan (gibkoy) ijodiy va tezkor bo'lishi kerak.

Ishlab chiqarish ta'limi bu aqliy, fizik faoliyat natijasida kasbiy bilim, malaka va ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltirilgan o'quv jarayonidir.

Ta'limning tashkiliy shakllarida quyidagi atamalar ko'a ishlatiladi (shakl, mazmuni, tashkiliy shakl).

Shakl bu mazmunining xar xil ko'rinishdagi (modifikasiya) ko'rinishi – ko'rsatish, ifodalanish va turlardir.

Mazmun deganda tashkil etuvchi jarayon yoki elementlarning ma'lum tartibda umumlashtirilib tashkil etuvchi xodisa yoki predmet tushuniladi.

Forma bu o'quv jarayoni elementlarining o'zaro uzviy bog'langan, tuzilish jixatidan umumlashgan shakldir.

Shunday qilib ishlab chiqarish ta'limi **tashkiliy shaklining** asosiy vazifasi butun o'quv jarayoni tizimi tuzilishini tashkil qilishdan iboratdir.

Ishlab chiqarish ta'limini tashkiliy shakllari tipologiyasi

ICHT takomillashtirish ICHT mazmunidagi xilma xil elementlarni ajratib olish, ularni tartibga solish va ICHT tashkiliy shakllarini tipologiyasini targ'ib toptirish bilan bog'liq.

Tipologiya deganda odatda ilmiy tushunish–(poznaniya) usulini tushuniladi, uning asosida ma'lum xususiyatiga ega bo'lgan obyektlar tizimi va ularning turkumini umumlashtirilgan modeli yoki turi tushuniladi.

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limidagi o'quv muassaslaridagi o'quv ishlab chiqarish jarayonining yetakchi xarakteristikasidan biri bo'lajak mutaxassislarining unumli mehnatda ishtirok etishidir.

Tajribalar shuni ko'rsatadiki ishlab chiqarish ta'limini amalga oshirish mumkin bo'lgan obyektlarni uch guruhga bo'lish mumkin: **o'quv, o'quv ishlab chiqarish obyektlari va ishlab chiqarish, muassasi.**

- **O'quv obyektlariga** o'quvchilarning unumli mehnatda ishtirok etmasliklari, yoki ular mahsulot chiqarishda qatnashmasliklari; o'quv ustaxonalari, laboratoriyalar, trenajerlar va boshqalar. Bu obyektlarda o'quvchilar asosan mashqli ularni amalga oshirib umummehnat va kasbiy malaka va ko'nikmalarni shakllantiradi;
- **O'quv ishlab chiqarish obyektlariga;** o'quv muassasidagi o'quv sexlari, o'quv ishlab chiqarish korxonalarida o'quv ishlab chiqarish ustaxonalari hada korxonalarda tashkil qilingan o'quv sexlari. Bu obyektlarning asosiy vazifasi o'quv obyektlarida ishlab chiqarish ta'limi jarayonida shakllangan umummehnat kasbiy malaka va ko'nikmalarni takomil-lashtirishdir. Shu bilan birga bu obyektlarda tayanch korxonaning buyurtmasi bo'yicha real maxsulotlarni ham chiqarishadi. Hamma o'quv ishlab chiqarilish korxonalarida ishlab chiqarish axamiyatiga ega bo'lgan o'quv ishlab chiqarish ishlari bajariladi. Bu sexlarda har doim korxonalarining (zavodning) injineri, ustasi yoki tajribali ishchisi qatnashadi. Ular texnologik intizomni saqlash, maxsulotlarni komplektasiya siklini kuzatishadi. Bu sexlarda o'quvchilarga pedagogik rahbarlik qilishini ICHT ustasi bajaradi.
- Ishlab chiqarish muassasi ishlab chiqarish ta'limi jarayoni amalga oshiriladigan orxonalar sexlari kiradi. Bu sexlarda o'quvchilar ishlab chiqarish ta'limini va amaliyotini amalga oshirishlari mumkin bo'lib, o'quvchilarga malakali ishchilar biritirilgan bo'ladi va ishlab

chiqarish ta'limi ustasining o'rni biroz bo'shashadi. Bu yerda o'quvchilar rejadagi maxsulotlarni tayyorlashadi va ish xaqqi olishadi

Ishlab chiqarish ta'limining shakllari.

Ishlab chiqarish ta'limi jarayoni ta'limning turli metodlarida foydalanilgan xolda turli ko'rinishda amalga oshiriladi.

Ta'lim shakllari deganda o'quvchilarning o'quv ishlab chiqarish⁹ faoliyati xususiyatining belgilovchi ta'lim jarayonini tuzish usullari, bu faoliyatga ustozning rahbarligi va mashg'ulot tuzilishi tushuniladi. O'quv jarayonini tashkil etish shakllari bilan o'quvchilar o'quv ishlab chiqarish faoliyatini tashkil etish shakllarini bir biridan farqlay olishi kerak.

ICHT asosiy vazifasi o'quvchilarda o'qish faoliyatini unig har xil bosqichlarida shakllantirishdan iboratdir.

ICHT quyidagicha klasifikasiyalanadi:

1. O'quv jarayonini o'tkazish joyiga qarab;
2. O'quvchilarning o'quv faoliyati turli ko'rinishiga qarab;
3. Ishlab chiqarish ustasining o'quvchilarga biriktirib qo'yilganligiga qarab.

ICHT jarayonida ish obyektlari bo'lib: laboratoriya, trinajyorlar, o'quv ustaxonasi, o'quv ishlab chiqarish ustaxonasi, o'quv sexi, korxonasi.

O'quv jarayonini o'tkazish joyi bilan bog'liqlikdagi ishlab chiqarish ta'limini tashkiliy shakllari.

Ko'p xollarda ishlab chiqarish ta'limi (ICHT) xilma xil joylarda tashkil qilinadi. Ya'ni:

- Ishlab chiqarish ta'limini o'quv muassasining o'quv ustaxonalarida tashkil qilish;
- ICHT laboratoriyalarida tashkil qilishi;
- ICHT poligon sharoitlarida tashkil qilishi;
- ICHT trenajerlarda tashkil qilishi;
- ICHT o'quv sexlarida tashkil qilish;
- ICHT bazaviy korxonalar sexlarida tashkil qilish;
- ICHT ajaratilgan (shtatli) ishchi joylarda tashkil etish.
- ICHT ishlab chiqarish sharoitida tashkil qilish.

1. ICHT o'quv ustaxonalarida tashkil etish. Bunda har bir o'quv muassasida har bitta kasb bo'yicha o'quv ustaxonalari tashkil etilgan bo'ladi. Bu o'quv ustaxonalari jixozlangan bo'lib, uning asosiy vazifasi o'quvchilarning texnika va texnologiya asoslarining o'rganishga, unumli mehnatni tashkil qilish va umumehnat, kasbiy ko'nikma va malakalar asoslarini o'zlashtirishga asos yaratadi. O'quv ustaxonalari o'z navbatida o'quv ustaxonalari va o'quv ishlab chiqarish ustaxonalariga bo'linadi. O'quv ustaxonalarida asosan mashqlar orqali umumehnat va kasbiy malaka va ko'nikmalar shakllantiriladi. Bunda unumli mehnat amalga oshirilmaydi ya'ni qatnashishmaydi. O'quv ishlab chiqarish ustaxonalari esa ishlab chiqarish sharoitiga moslashtirilgan bo'lib, bu yerda o'quvchilar ishlab chiqarish ta'limi dasturi asosida malaka va ko'nikmalarga ega bo'lish bilan birga unumli mehnat bilan shug'ullanadilar.

O'quvchilarga o'quv ustaxonalari va ishlab chiqarishning o'quv uchastkalarida ishlab chiqarish ta'limi berish jarayonini tashkil etishning asosiy shakli darsdir.

Ishlab chiqarish ta'limi darsi o'quvchilar yoshiga qarab odatda 6 yoki 7 soat davom etadi.

Ishlab chiqarish ta'limi darsining tuzilish uchta asosiy elementni; kirish instruktaji, o'quvchilarning mashqi (mustaqil ishi) hamda ularga ustozning joriy instruktaj berishi, yakunlovchi instruktajni o'z ichiga oladi.

Kirish instruktajining asosiy vazifasi—bo'lajak o'quv ishlab chiqarish jarayonining maqsadlari, uning shart-sharoitlari, bajarish vositalari, usullari va xususiyatlari shuningdek nazorat va o'z-o'zini nazorat qilish usullari xaqida to'la va keng tasavvur berishdan iborat. Ustozning o'quvchilarga **joriy instruktaj** berishining asosiy vazifasi — o'quv ishlab chiqarish ishlari bajarilayotganida ularning faoliyatiga rahbarlik qilish, o'quvchilarning erishgan muvafaqiyatlarini nazoart hamda tahlil qilish, ularning bilimlari, ko'nikmalari, malakalarini tekshirish va baholashdan iborat.

Yakunlovchi instruktajdan maqsad—darsga yakun yasashdir.

2. IChT laboratoriyalarida tashkil etish. Ba'zi kasblar bo'yicha IChT dasturlarida laboratoriya ishlarini bajarish ko'zda tutiladi. Masalan radiomexanizmlarni maishiy xizmat va radio televizion apparaturalarini sozlash, ta'mirlash bo'yicha mavzularni o'tishda laboratoriya ishi ko'zda tutilgan.

Laboratoriya ishlarini o'tishda o'quvchilarda nazariy bilimlar mustaxkamlanib, o'rganish jarayonida hisoblash ishlari bo'yicha malaka va ko'nikmalar shakllanadi.

O'quv laboratoriyalarida o'quv tadqiqot ishlari xaqida ham ishlar amalga oshirilishi mumkin bo'lib, ular maxsus uskunalar, priborlar, xarakterlanuvchan modellar, moketlar, mashina va mexanizmlar bilan jixozlangan bo'lib laboratoriyalarda o'quv faoliyat brigada, zveno shaklida tashkil qilinadi.

3. IChT poligon sharoitida tashkil qilish ko'p xollarda o'quv sharoitida o'quvchilarda malaka va ko'nikmalarni shakllantirish uchun ishlab chiqarish aniq sharoit vositasini tashkil etib bo'lmaydi. Shuning uchun ham kasbiy malaka va ko'nikmalarni shakllantirishni amalga oshirish bo'yicha konstruksiyalar, katta gabaritli qurilmalar mashinalar, mexanizmlar bilan jixozlangan maydonlar tashkil qilinadi. Bu maydonchalarni poligonlar deb ataladi. Poligonlarga: avtotransport vositalari joylashgan, o'quv qurilma maydoni xilma-xil qurilma, mashina va mexanizmlar, kranlar xarakter maydoniga ochiq maydonlar, geologik va geodezik ishlarni amalga oshirish uchun o'quv dalalar va boshqalar kiradi.

O'quv poligonlarida quyidagi ishlar amalga oshiriladi. K/x yo'nalishidagi o'quv muassasasi poligonda mashina va mexanizmlarni ishga tayyorlash va boshqarish, texnikaviy tizmat ko'rsatish; qurilish yo'nalishi bo'yicha yuklash, tushirish, tashish, ko'tarish o'rnatish va xakozolar.

Shunday qilib poligonlar o'quvchilarda ishlab chiqarish sharoitiga mos kelgan xolda ularda malaka va ko'nikmalari. Shakllantirish muammolari xal qilinadi.

4. IChT trenajyorlarida tashkil qilish. Trenajyorlar bu ishlab chiqarish vositasini aniq tasvirlovchi va nazorat axborot qurilmasidir. Trenajyorlar yordamida o'quvchilarni ishlab chiqarish sharoitiga tayyorlash va kasbi bo'yicha malakaga ega bo'lishini ta'minlaydi. Ya'ni, trenajyorlarda ko'p martalab mashqlar qilinib ko'nikma va malakalar shakllantirilib so'ngra ishlab chiqarish sharoitiga o'tiladi ya'ni real moslama va qurilmalarga.

5. O'quv sexlarida IChT tashkil etish. Bu yangi tashkiliy shakl bo'lib, bunda ishlab chiqarish obyekti ishlab chiqarish sharoitiga aniq moslashtirilgan. Ya'ni keyinchalik ishlashi mumkin bo'lgan muxit. Bu yerda real maxsulotlarni chiqarish texnologiyasi asosida jixozlar joylashtirilgan bo'ladi va real sex sharoitini tashkil qiladi va o'quvchilar maxsulot ishlab chiqaradi.

Hozirgi vaqtda ko'p o'quv sexlari mavjud. Bular ayniqsa sanoat yo'nalishidagi, maishiy xizmat ko'rsatish, savdo sotiq va xakozo yo'nalishlarida.

6. IChT tayanch korxonalarda tashkil etish. Bunda asosan o'z bilimlarini chuqurlashtirish, kasbiy malaka va ko'nikmalarni talab darajasiga ko'tarish, ilg'or ishlab chiqarish tajribalarini o'rganish, mustaqil ishlashga va ishlab chiqarish amaliyotini o'tkazishga tayyorlashni amalga oshiriladi.

7. Shtat ish joylarida IChT amalga oshirish. Bunda asosan ishlab chiqarish bitiruv amaliyotlari amalga oshiriladi. Chunki korxonalar amaliyotga kelgan talabalardan o'zlariga rahbarlar tayinlashadi, bu esa juda muhim.

8. IChT ishlab chiqarish sharoitida amlga oshirish. O'quvchilar ishlab chiqarish sharoitida ta'lim olayotganlarida o'quv jarayonlarini tashkil etishning shakllari quyidagilarnda iborat bo'ladi.

- O'quvchilarning o'quvchilar brigadalari tarkibida ta'lim olishi;
- Malakali ishchilar brigadalari tarkibida ta'lim olishi;
- O'quvchilarning malakali ishchilarga yakka tartibda biriktirib qo'yilishi.

Yuqorida aytib o'tilganidek ishlab chiqarish ta'limini tashkil etish shakllari bilan o'quvchilar o'quv ishlab chiqarish faoliyatini tashkil etish shakllarini farqlay olish kerak. Frontal–gruppaviy, brigada va yakka tartibdagi faoliyat ana shunday shakllar jumlasiga kiradi. Ulardan har biri o'z afzalliklariga va kamchiliklariga ega bo'lib, o'quvchilarning ishlab chiqarish ta'limidagi muayyan sharoitlariga qarab tadbir etiladi. O'quv jarayonini tashkil etish shakllari bilan o'quvchilar faoliyati shakllarini birgalikda ko'rib chiqish kerak.

Ishlab chiqarish jarayonining barcha asosiy tarkibiy qismlari, ya'ni maqsadi, mazmuni, o'quvchilarning o'quv faoliyati hamda ustozning o'qitish faoliyati (ta'lim berish shakllari va metodlari), ta'lim vositalari o'zaro chambarchas bog'langandir. O'quv jarayonining turli bosqichlarida ta'limning maqsadlari uning mazmunini belgilaydi; ta'lim metodlari va vositalari ko'p jihatdan ta'lim mazmuniga bog'liq. O'quvchilarning o'quv faoliyati hamda ustozning o'qitish faoliyati o'zaro chambarchas bog'langan bo'lib, birgalikda kechadi va bir-biriga tuzatishlar kiritib tura-di.

Ishlab chiqarish ta'limi o'quv jarayonini o'tkazish joyi bilan bog'langandir.

II. O'quvchilarning o'quv faoliyatiga qarab ishlab chiqarish ta'limining tashkiliy shakllari

O'quvchilarning o'quv faoliyati bilan bog'liq bo'lgan ishlab chiqarish ta'limining tashkiliy shakllarini turkumlashda (klassifikatsiyalashda) asosan o'quv materialining mazmunida kelib chiqiladi va ko'pchilik mualliflar klassifikatsiyasida

Ishlab chiqarish ta'limini tashkil qilishning-ya'ni o'quvchilar faoliyatining quyidagi shakllari mavjud frontal, gruppali (brigada, zveno) va individual (yakka-yakka).

O'quvchilarning biror ishni bajarishda frontal va individual ishlab chiqarish ta'limi shakllarishartlidir, chunki, o'quvchilar frontal ish bajarгани bilan har bitta o'quvchi o'zi individual ish bajaradi. Shuning uchun bu yerda ish bajarish oxirgi natijaga yo'naltirilgan bo'lishi bilan uni har bitta o'quvchi yengil bajaradi. Olingan natija brigadasi (frontal) bo'ladi bajarilishi individual. Shuning uchun kompleks xarakterga ega bo'lgani uchun uni kollektivli ya'ni jamoaviy deyish mumkin.

Shu sababli ishlab chiqarish ta'limini tashkil qilishning ikkita shakli bor desa ham bo'ladi, ya'ni: jamoaviy va individual.

O'quv jamoaviy shakl o'z ichiga: gruppali, brigadali va zvenoli ishlab chiqarish ta'limini tashkil qilish shakllarini oladi.

Shunday qilib:

- **Ta'limning frontal** shaklida hamma o'quvchilar bir xil asbobda bir xil, ish bajaradi va bir xil materialni bir vaqtda o'rganishadi.
- **Ta'limning gruppali** shaklida o'qitish gruppaning hamma a'zolarini ishlab chiqarish ta'limi mavzusini o'rganishadi va ularda bir xil malaka va ko'nikmalar o'qitish vositalari yordamida amalga oshiriladi. Ta'limning bu shakli o'quvchilarda boshlang'ich rejani va ko'nikmalarni shakllantirish bilan xarakterlanadi.
- **Ta'limning brigada shaklida** o'qitish usulida brigada a'zolarining (gruppasining) ishlab chiqaradigan mahsulotining o'zaro bog'liqligi bilan xarakterlanadi, (nooperasiya shakli) va jamoaviy javobgar hissi shakllanadi. Agarda ohirgi natija brigada a'zolari orqali olinmasa u holda zvenoli o'qitish shaklidan foydalaniladi. Bu murakkab mahsulotlarni ishlab chiqarishda qo'llaniladi. Zvenoli o'qitishi shaklini o'quv ishlab chiqarish ustaxonalarida, o'quv sexlarida va qisman ishlab chiqarishda qo'llash mumkin.
- Yakka tartibda o'qitishni tashkil qilish shakli asosan laboratoriya sharoitida ishchilar jamoasidagi IChTda va bo'lajak shaxsiy ish joylaridagi amaliyot davrida qo'llash mumkin.

III.O'quv jarayonini boshqarish bilan bog'liq bo'lgan ishlab chiqarish ta'limining tashkiliy shakllari

a) Ishlab chiqarish ta'limi ustasining faoliyatini tashkil qilish.

Yangi ta'lim mazmunini o'quv jarayoniga qo'llash ishlab chiqarish ustalar faoliyatini qayta qarab chiqishni taqozo etmoqda. Ya'ni ilgari har bir usta bitta gruppaga birlashtirib qo'yilib faqat shu gruppaga bilan ish olib borgan bo'lsa, endi bu ta'lim mazmuni ularni ixtisoslashtirishni taqozo etmoqda. Chunki, ishlab chiqarish ta'limi bo'limlari murakkablashib bormoqda. Shuning uchun usta uning hammasini mukammal bilishi qiyin.

Xozirgi paytda ba'zi o'quv muassasalarida ishlab chiqarish ustalarini o'quv ustaxonalariga, laboratoriyalarga hamda guruxlarga birlashtirib qo'yilmoqda. Ustaxona yoki laboratoriyalarga birlashtirilgan ustalar o'quv reja va dastur mazmuniga oid hamma guruhlarda dars olib boradi. Shu bilan birga guruhga birlashtirilgan ishlab chiqarish ustasi laboratoriya yoki ustaxonaga birlashtirilgan usta bilan birga o'zining pedagogik faoliyatini olib boradi. (Bu VNII protexobrazovaniyaning ba'zi o'quv muassasalarining ximiya profilida yaxshi natija beradi).

O'quv ustaxonasiga birlashtirilgan ishlab chiqarish ustasi ishlab chiqarish ta'limi jarayonida bir vaqtning o'zida tarbiyaviy ishlarni ham olib boradi.

Guruhga birlashtirilgan usta o'z guruhidagi o'quvchilarda bilim olishga bo'lgan intilishlarni oshirish, qiziqtirish. Ularda intizomni mustahkamlash, o'qishdan tashqari faoliyatni boshqarish kabi xususiyatlari uchun javobgarlar bo'ladi.

Ishlab chiqarish ustalari o'rtasida rejalashtirish ishlarini olib borishning quyidagi turlari tavsiya etiladi.

Rejalashtirish hujjatlari:

laboratoriya-ustaxonalar ustasi.

- **hamma guruxlar uchun laboratoriya.**
- **Amaliy mashqlar va ishlab chiqarish ishlari ro'yxatini hamma guruxlar uchun tuzish;**
- bir oylik ish rejasi hamma guruxlar uchun tuzish;
- istiqbolli-tematik ish reja (ishlab chiqarish uchun);
- ishlab chiqarish ta'limining majmuaviy-uslubiy ta'limning tematik ro'yxati;
- ishlab chiqarish ta'limining dars rejasi;
- ishlab chiqarish ta'limini nazorat qilish ishlar ro'yxati;
- o'quv ustaxona, laboratoriyalarni jihozlash rejasi;
- texnik ijadkorlik ish rejasi;
- mustaqil uslubiy ishlar ro'yxati.
- O'quv guruhi ustasi tuzadi:
- guruhning butun o'quv davri uchun tarbiyaviy ishlar istiqboli rejasi;
- bir oylik tarbiyaviy ishlar rejasi;
- mustaqil bajaradigan uslubiy ishlar.
- o'quv ustaxonasi-laboratoriya ustasi bilan uning ish rejalarini tuzishda qatnashish.

b) Hisobga olish hujjatlari. O'quv ustaxonasiga birlashtirilgan usta:

- dastur bo'yicha ishlab chiqarish ta'limi hisobga olish jurnali;
- o'quv ustaxonasida guruhlari tomonidan ishlab chiqarish faoliyatining bajarilishini hisobga olish.

Guruh ustasi:

- Bazaviy korxonalar, sexlarda ishlab chiqarish ishlarining bajarilishi hisobi;
- Malakaviy imtihonlar topshirish bayonnomalari.

v) Hisobot hujjatlari. Ustaxonaga birlashtirilgan usta:

- Hamma guruhlarning o'quv ustaxonada bajarilgan ishlab chiqarish ta'limi natijalari;
- ustaxona (laboratoriya) larning o'quv uslubiy ta'minorejasining bajarilganligi.

Guruh ustasi:

- guruhlarning ishlab chiqarish ta'lim faoliyati bo'yicha bajarilgan ishlar yig'ma (umumlashgan) hisoboti.
- ishlab chiqarish amaliyoti o'tkazilganligi haqida hisobot.
- tarbiyaviy ishlarning bajarilganligi haqida hisobot.

Ishlab chiqarish amaliyoti jarayonida bajariladigan ishlarga: ijtimoiy, psixologik, fiziologik jihatdan ishlab chiqarish sharoitiga ko'nikish bilim va malaka va ko'nikmalarini aniqlashtirish va mastaxkamlash, mustaqil ish bajarish, ilg'or texnologiyalarni, yangi jixoz va uskunalarda, mexanizasiyalashtirish vositalarini, yuqori unumli asboblari va moslamalarni, isg'or, navator ishlab chiqarish xodimlarining ishlari bilan tanilishi, zavod-korxonalarining texnika-texnologik xujjatlari bilan tanishish, ish joyini ilmiy asosda tashkil etish, bilimlarini amalda qo'llashni o'rgatishlari kiradi.

Amaliyot jarayonida o'quvchilarning amaliyotini tashkil etish: o'quv guruhlari, o'quv brigadalari, malakali ishchilar brigadasida, mustaqil ish joyida tashkil qilinishi mumkin.

3. Ishlab chiqarish ta'limini rejalashtirish

O'quvchilarning bilim darajasi, kasbiy ko'nikma va malakalari hamda uning sifati ko'p jihatdan o'quv tarbiyaviy jarayoni to'g'ri tashkil etish, mashg'ulotlarni **rejalashtirish** va ularga **tayyorgarlik** ko'rishga bog'liqdir.

Rejalashtirish-tayyorgarlikning bir qismi bo'lib, rejalashtirish xujjatlarida ustozning mashg'ulotlarga tayyorgarlik natijalari aks ettiriladi.

Ishlab chiqarish ta'limini rejalashtirishga oid asosiy hujjatlar quyidagilardan iborat.

- A) Kasb bo'yicha o'quv-ishlab chiqarish ishlarining ruyhati;
- B) Guruhning 1 oylik o'quv-ishlab chiqarish ta'limi rejasi;
- V) Ishlab chiqarish ta'limining dars rejasi.

REJALASHTIRISH HUJJATLARI:

Kasb bo'yicha o'quv ishlab chiqarish ishlarining ruyxati

Bu ro'yxatni katta ustoz ishlab chiqarish ta'limi ustozini bilan birgalikda tutadi. Har qanday ishlab chiqarish ta'limi dasturida o'quvchilar o'quv tarbiyaviy jarayonida qanday mehnat usullari va ish turlarini bilim, unga ega bo'lishlari ko'rsatilgan bo'ladi. Shuning uchun ham kasb bo'yicha o'quv ishlab chiqarish ishlari ruyhati o'quv muassasining katta ustozini bilan birgalikda ishlab chiqarish ta'limi ustozini bilan birgalikda tuziladi. (2-jadval).

O'quv-ishlab chiqarish ishlari ruyhatini tuzishning asosi-o'quvchilar kasb bo'yicha zarur ko'nikma va malakalarini o'zlashtiradigan ish obyektlarini tanlashdir.

O'quv-ishlab chiqarish ishlarini tanlashda quyidagi talablarga amal qilish zarur:

- ishlar kasbga xos bo'lishi lozim;
- o'quv ishlab chiqarish ishlarini bajarilayotganida o'quvchilar egallaydigan ko'nikma va malakalar o'quv dasturiga mos bo'lishi lozim;
- ishlar murakkablik, aniqlik va ularning sifatiga nisbatan talablar darajasi bo'yicha o'quvchilarning ta'limning mazkur bosqichidagi kasb mahorati va ularning texnika bilimlari darajasiga muvofiq bo'lmog'i lozim;
- tanlanadigan o'quv-ishlab chiqarish ishlari bir mavzu doirasida ham mavzudan-mavzuga o'tib borgan sari ham asta-sekin murakkablashib bormog'i lozim;
- tanlanadigan o'quv-ishlab chiqarish ishlari shakli, konfiguratsiyasi, materiallari xajmi, texnika talablari, bajarishda qo'llaniladigan usullar, sarflanadigan vaqt va xokazolar bo'yicha xilma-xil bo'lishi kerak. Bu esa ishlarning turli usullari, operatsiyalari va xarakatlarini bajarishda kasb ko'nikmalari va malakalarining keng doirasi shakllantirish imkonini beradi.

O'quv ishlab chiqarish ishlari tayanch korxonalarining buyurtmalaridan, hunar ta'limi organlarining ishlab chiqarish buyurtmalaridan, shuningdek uskunalarining remont qilish, o'quv ustaxon-

alaridagi asbob-uskunalar va moslamalarni, bilim yurtining xonalari va laboratoriyalari uchun ko'rgazmali qurollar va priborlar tayyorlash sohasidagi ishlardan tanlab olinadi.

O'quv ishlab chiqarish ishlari ro'yxatiga nisbatan muhim talablardan biri uning barqaror bo'lishidir. Bu narsa o'quv ustaxonalarining o'quv material bazasini vujudga keltirish va mustahkamlashda, ishlab chiqarish ta'limini zarur yo'riqnomali va texnologik hujjatlar bilan ta'minlashda yordam beradi.

Ta'limning boshlang'ich davrida o'quv-ishlab chiqarish ishlarini operatsiyalar bo'yicha bajarishni qo'llash maqsadga muvofiqdir. O'quv ishlab chiqarish ishlari ro'yxatiga kiritilgan har bitta ishga o'quv texnikaviy hujjatlar: chizma, texnologik karta ishlab chiqiladi. Chizma texnik talablar asosida chizilgan, aniq, o'lchamlari to'g'ri, dopusklari qo'yilgan (ruxsat etilgan chetlanishlar) bo'lishi kerak. Texnologik kartada zagolovka o'lchamlari, ishlatiladigan asbob-uskunalar, moslamalar, o'lchash asboblari, ishlov berish rejalari, ishlov berish vaqtihamda ishni bajarishga oid ko'rsatmalar berilsa maqsadga muvofiq bo'ladi.

2. Guruhning 1-oylik o'quv ishlab chiqarish ta'limi ish rejasi

Guruhning ishlab chiqarish faoliyatining rejasidir. Bu reja bir gurux o'quvchilarning o'quv ishlab chiqarish topshiriqlarining aniq mazmunini, ularni bajarish izchilligini va tashkil etilishini belgilab qo'yadi.

U o'quv ishlab chiqarish ishlari ro'yxati, o'quv rejasi va ishlab chiqarish ta'limi dasturi asosida bir oyga mo'ljallab tuziladi (jadval - 3).

3-jadval

Guruhning o'quv ustaxonasidagi bir oylik o'quv ishlab chiqarish faoliyati rejasi

Guruh № _____ 200__ yilning dekabr oyi

Kasbi _____ 200__ yil. Kursi (bosqchi) _____

Ishlab chiqarish ta'limi ustasi _____
(ismi, sharifi, familiyasi)

Guruhdagi o'quvchilar soni _____

Guruhning ishlab chiqarish faoliyati uchun o'quv vaqtining umumiy hajmi _____ soat.

Dasturning mavzusi va mavzuchasi	Mavzu va mavzuchaga ajratilgan soat	O'quv ishlab chiqarish ishlari nomi	Guruh bajaradigan ishlar soni	Bitta ishni bajarish uchun o'quvchiga ajratilgan vaqt me'yori (normasi)	Guruhga ajratilgan umumiy soat	Eslatma

Gruppa ishlab chiqarish ta'limi (ishlab chiqarish faoliyati) rejasi tuzilayotganda gruppa ishlab chiqarish faoliyatiga ajratilgan o'quv vaqtining umumiy fondi asosiy omil bo'lib, bu quyidagi formula asosida hisoblab chiqiladi.

$$T_{i.ch.f} = (T_{i.ch.t} - T_i - T_m) \times T_n$$

Bu yerda

$T_{i.ch.t}$ – o'quv dasturiga muvofiq muayyan davr uchun ishlab chiqarish ta'limiga ajratilgan vaqtning umumiy miqdori;

T_i – kirish va yakunlovchi instruktajlar o'tkazish uchun zarur vaqt (kuniga 1 soat qabul qilingan);

T_m – amaliy mashqlarini bajarishga ajratilgan vaqt;

T_n – guruhdagi o'quvchilar soni;

$T_{i.ch.f.}$ - hisoblab chiqilayotganda ayrim o'quvchilarning soni.

Betoblighi va boshqa sabablarga ko'ra o'quv vaqtining yo'qotishlari e'tiborga olinmaydi ya'ni sof vaqt bo'yicha olib boriladi.

Bir oylik ishlab chiqarish ta'limi rejasini tuzishda rejaga kiritilgan ish birligiga o'quvchilar uchun vaqt normasini belgilash zarur. O'quvchilarning vaqt normasi quyidagi formula bo'yicha belgilanadi:

$$T_{o'q} = T_d + T_{t.ya.} / Z \times K$$

Bu yerda:

T_d – danoboy vaqt normasi (ish birligini bajarishning hisobdagi normasi yoki tayanch korxonada qabul qilingan vaqt normasi olinadi);

$T_{t.ya.}$ – tayyorgarlik, yakunlovchi vaqt (ma'lumotnoma bo'yicha hisoblab chiqiladi yoki bilim yurti tajribasiga asosan hisobga olinadi);

Z-turkumdagi detallar (buyumlar, ishlar) soni;

K-o'tkazish koeffitsiyenti (ishning murakkabligiga va ta'lim davriga qarab jadvallar bo'yicha belgilanadi).

O'tkazish koeffitsiyentini belgilash uchun koeffitsiyentlar jadvalidan foydalanish ham mumkin.

Ishlab chiqarish ta'limini rejalashtirish hujjatlari jumlasiga o'quv-ishlab chiqarish ishlari yoppasiga bajarilmaganda o'quvchilarning bir ish o'rnida ikkinchisiga o'tkazish grafigi, o'quv xo'jaligida (kolxoz, sovxozda) yil mavsumiga qarab qishloq xo'jalik ishlarini bajarish rejasi, mashina, traktor agregatlarda ishlashga tayyorgarlik bo'yicha mashg'ulotlar o'tkazish rejasi, mashina xaydashga o'quvchilarni yakka tartibda o'rgatishning-reja grafigi kiradi. Bu hujjatlarning shakllari va mazmuni ham instruksiyada keltirilgan.

3. Ishlab chiqarish ta'limida istiqbolli tematik reja

Dars rejasi-mavzu bo'yicha aniq dars o'tkazish uchun asosiy rejalashtiruvchi hujjatdir. U ustoz tayyorgarlik ishining natijasi bo'ladi. Dars rejalarini bir andazadagi majburiy shakllari belgilab qo'yilmagan, chunki reja shakli uning mazmuni, o'tkazish metodlari, mavzu materialini yoritish darajasi kabi dars mazmuniga, uning ta'lim va tarbiya maqsadlariga, kelgusida ishlar xususiyatiga, mashqlarni tashkil etishga, ustozning mahoratiga qarab o'zgarib turadi. quyida remontchi, slesarchi slesarlar uchun «Kesish» mavzusini o'rgatish paytida ishlab chiqarish ta'limi darsi rejasining namunasi keltiriladi. Unda darslarning ana shunday rejalarini namuna sifatida foydalanish mumkin.

Ishlab chiqarish ta'limi ustozlari uchun ishlab chiqarish ta'limi istiqbolli rejasini tuzish majburiydir. Bunda har bitta mavzu (dasturdagi) darslarga bo'linadi. Masalan: metallarga ishlov berish yo'nalishidagi tokar ixtisosligi bo'yicha dasturdagi «Tashqi yuzalarga ishlov berish, chekkalarini kesish va qirra (chiziqlari) oxirini kesish» mavzusini darslarga quyidagicha bo'lish mumkin: tekis silindrni yuzalarga ishlov berish, kichik diametrli o'simtalar va hokazo. Quyida ishlab chiqarish ta'limi darsi rejasini namuna sifatida qarab chiqamiz.

Ishlab chiqarish ta'limi darsi rejasi

1. Mavzu: Qavariq qiyshiq chiziqli yuzalarni egovlash, yuzalarni egovlashda uzil-kesil ishlov berish.

Maqsad: O'quv maqsadi- o'quvchilarda qavariq qiyshiq chiziqli yuzalarni egovlash malakalarini shakllantirish va egovlab bo'lingandan keyin yuzalarga ishlov berish.

Tarbiya berish - asbob-uskunalar va materiallarga ehtiyotlik bilan munosabatda bo'lish, ishda tartiblilik odatini tarbiyalash.

Rivojlantirish - ko'z bilan chamalash va g'adir-budir yuzalarni farqlay bilish qobiliyatini o'stirish.

2. O'quv ishlab chiqarish ishlari: yumaloq muhrali bolg'aning qiyshiq chiziqli yuzasiga ishlov berish. Bolg'a yuzasiga uzil-kesil ishlov berish.

3. Darsning o'quv moddiy jihozlanishi: egovlar to'plami, o'lchov asboblari, instrukcion kartalari, chizmalar to'plami, (o'quvchilar sog'a qarab) Plakat va «Qiyshiq chiziqli yuzalarni egovlash» diafilmi. O'quvchilar soniga qarab yumaloq muhrali bolg'alar tayyorlash.

Darsning borishi:

1. Tashkiliy qism-5 minut (o'quvchilarni safga turg'azish, navbatchining raporti, o'quvchilarning darsga tayyogarliligini tekshirish).

2. Kirish instruktaji- 35 minut.

Mavzu va darsning maqsadini (o'quv va rivojlantiruvchi) ma'lum qilish.

O'quvchilar bilimini tekshirish. O'quvchilarga quyidagi savollarni berish:

Qavariq qiyshiq chiziqli yuzalarni egovlashda egovlarning qanday turlari qo'llaniladi.

Ishlar qanday ketma-ketlikda bajariladi?

Bolg'aga uzil-kesil ishlov berishda qanday asboblar ishlatiladi?

Qiyshiq chiziqli yuzalarni egovlash sifatini kontrol qilishning qanday usullari mavjud?

3. O'quvchilarga dars materialini bo'yicha kirish yo'rig'ini o'tkazish. Qavariq qiyshiq chiziqli yuzalarga ishlov berish tartibini bayon qilish (diafilm ko'rsatish).

Qavariq qiyshiq chiziqli yuzalarni egovlashning ketma-ketligi va asosiy usullarini ko'rsatish (instruksion karta muvofiq). Ehtimol tutilgan hatolarni ko'rsatish (shablonning profilga to'g'ri kelmasligi, harakatning noto'g'ri kordinasiyasi, egovlangan yuzaning dag'al uzil-kesil ishlanishi).

Hatolarga yo'l qo'yimaslikning asosiy usullarini ko'rsatish.

Egovlash sifatini kontrol qilishning asosiy metodlari; usullarini ko'rsatish. O'quvchilarni operatsiyalarni bajarishga ketadigan vaqt normasi bilan tanishtirish.

Mahsulot sifatiga qo'yiladigan talablar bilan tanishtirish. Xavfsizlik texnikasi qoidalarini eslatish.

4. Kirish instruktaj materialini mustahkamlash. O'quvchilarga quyidagi savollarni berish:

Berilgan muhraning qiyshiq chiziqli yuzasining egovlag'ish sifati aniqlansin.

O'lchamlarning chizmaga to'g'ri kelishini aniqlash.

Ishlov berilgan yuzaning tozaligini qanday yaxshilash mumkin?

Berilgan zagotovkada tomonlarning paraleligini ko'z bilan chamalab aniqlash.

Berilgan muhralarning qaysi biri eng toza ishlov berilganligini ko'z bilan chamalab aniqlash. Qaysi biriga sifatsizroq ishlov berilgan?

Ba'zi o'quvchilarga ko'rsatilgan usullarni takrorlashni tavsiya qilish.

5. O'quvchilarning mustaqil ishlari va joriy instruktaj - 5 minut.

1. Ishning tartibi va mazmuni. O'quvchilar bolg'a muhrasi qavariq qiyshiq chiziqli yuzasini egovlash va unga uzil-kesil ishlov berish bo'yicha mustaqil ishni bajaradilar.

2. O'quvchilarning ish o'rinlarini aylanib chiqishdan asosiy maqsad:

2.1. Xavfsizlik texnikasi, ish o'rnini tashkil qilish qoidalariga rioya qilinishini tekshirish.

2.2. Ish usullarining to'g'riligini tekshirish.

2.3. O'quvchilarning ishlaridagi asosiy xotalarni, ularni bartaraf qilish usullarini ko'rsatish, kollektiv instruktaj o'tkazish.

6. Yakuniy instruktaj - 15 minut.

Instruktaj asosiy masalalari: o'quvchilar ishini tekshirish va qabul qilish.

O'quvchilar yo'l qo'yigan tipik xatolarni tahlil qilish. Eng yaxshi ishlarni qayd etish.

Darsda har bir o'quvchining ish yakunini e'lon qilish.

7. *Uyga vazifa berish*: yumaloq muhrali bolg'a tayyorlashning instruksion-texnologik kartasini tuzish.

Ishlab chiqarish ta'limi ustasi _____ / imzo /

Nazariy ta'lim darsining rejası

1. Dars mavzusi - Tikuvchilikda qo'lda bajariladigan ishlar uchun foydalaniladigan asbob va moslamalar.

2. Maqsad:

a) ta'lim berish-o'quvchilarda qo'lda bajariladigan ishlar uchun zarur bo'lgan asbob va moslamalar ularning turlari, ishlatilishi to'g'risidagi tushunchalar va bilimlarni shakllantirish;

b) tarbiya berish- asbob uskunalarga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lish va ulardan xavfsizlik choralariga rioya qilgan holda foydalanish odatini tarbiyalash;

v) rivojlantirish- har bir asbob va moslamaning turini bilagn holda, ularni bajariladigan shunga qarab mos ravishda nomlay olish qobiliyatini o'stirish.

3. Darsning o'quv moddiy ta'minoti.

Darsning borishi:

1. Tashkiliy qism (navbatchi tayinlash, davomatni aniqlash va o'quvchilarni darsga tayyorgarligini tekshirish).
2. O'tilgan materialni savollar bo'yicha takrorlash: a) qo'lda bajariladigan ishlar uchun ish o'rni qanday tashkil etiladi? b) ish vaqtida zarur bo'ladigan asboblarning ishchining qaysi tomonida bo'lishi kerak? v) ish davomida detal va chala fabrikatlarni joylashtirish uchun qanday moslama zarur bo'ladi? g) qo'l turlarini yuqarishda qanday xavfsizlik choralariga rioya qilish kerak?
3. Darsning mavzusi va ta'lim berish maqsadini e'lon qilish.
4. Yangi materialni savollar bo'yicha o'rganish: a) qo'lda bajariladigan turlarda ishlatiladigan asboblarning turlari; b) qo'l ishlari, ularning turlari va vazifalari; v) iplar ularning turlari va ishlatilishi; g) angishvona, uning vazifasi va turlari; d) tikuvchilikda foydalaniladigan qaychilar, ularning vazifalari va turlari; ye) santimetr lenta va uning vazifasi; j) pichoqli halqa, uning vazifasi; z) qoziqcha va ularning vazifasi.
5. O'quv kinofilmini fragmentlarini namoyish qilish; «Tikuvchilikda asbob va moslamalardan foydalanish».
6. Darslik bilan mustaqil ishlash: darslikdan foydalanib asboblarning o'lchamlari bo'yicha taqsimlangan talisani chizish.
7. Materialni savollar bo'yicha mustahkamlash: a) qo'lda bajariladigan ishlarda qanday asbob va moslamalar ishlatiladi? b) qo'l ishlarida ishlatiladigan igna, qaychi, angishvona va iplarning qanday turlari mavjud? v) santimetr lenta qanday vazifani bajaradi? g) monekli qanday vazifani bajaradi?
8. Uyga vazifa: o'tilgan mavzuni o'qib, o'rganib, tikuvchilikda ishlatiladigan va lekollar, rasmlarini daftarga chizish, o'qib, o'rganib kelish. (Darslik) Adabiyoti: T.T. Truxanova «Tikuvchilik texnologiyasi asoslari» T. «O'qituvchi» nashr. 1996 y. 66. 74 betlar.
Darsni yakunlash: (darsga faol qatnashgan o'quvchilarni baholash).

Kasbiy ta'lim o'qituvchilarning mashg'ulotlariga tayyorlash

Mashg'ulotlarga tayyorgarlik uch bosqichdan iborat, ya'ni:

1. Perspektiv (istiqbolli) tayyorgarlik-o'quv yiliga va navbatdagi mavzusini o'tishga tayyorgarlik;
2. Mavzuni o'rganish-tayyorgarlik. Tayyorgarlikning har bir bosqichi ustozning shaxsan tayyorgarligini, o'quv material qurollarini tayyorlashni va o'quv jarayonini rejalashtirishni o'z ichiga oladi. Ustoz tayyorgarligi mazmunining asosiy masalalari.
3. Joriy tayyorgarlik- navbatdagi darsga tayyorgarlik.

Kasbiy ta'lim o'qituvchisining o'quv yiliga tayyorgarligi

Shaxsiy tayyorgarligi:

- kasb buyicha kasbiy tavsiflarni, amaliy kasbiy ta'lim rejasi va dasturlarini, texnik va pedagogik adabiyotlarni o'rganish;
- pedagogik konferensiyalar va ilgor tajriba maktablari ishlarida ishtirok etish; ilgor korxonalarda malaka oshirish;
- o'quvchilarni kasbga yo'llash ishlarida kollejga va guruhga o'quvchilar qabulida ishtirok etish;
- o'quv - ishlab chiqarish ishlaridan namunalar tayyorlash.

O'quv - moddiy jihozlashga tayyorgarligi:

- o'quv darslarida, mehnat muhofazasi me'yorlari va qoidalari talablariga mos holda o'quv ustuxonalari, laboratoriyalari, o'quv ishlab chiqarish maydonchalari hamda kasbiy ta'lim o'qituvchisi ish o'rinlarini o'quv yiliga tayyorlash;
- moslamalar, jihozlar, ko'rsatmali qo'llanmalar hamda ta'limning texnik vositalarini tayyorlash va ta'mirlash.

O'quv jarayonini rejalashtirish:

- o'quv - ishlab chiqarish ishlari ruyxati va guruhning o'quv tarbiyaviy ishlari istiqbolli rejalarini tayyorlashda, o'quv ishlab chiqarish faoliyati rejalarini, vaqt (ishlab chiqish) me'yorlari va o'quv ishlab chiqarish ishlariga texnik talablarni hamda amaliy kasbiy ta'limning majmuaviy o'quv – metodik ta'minoti rejalarini ishlab chiqishda ishtirok etish;
- o'quv - texnik hujjatlar, yozma yo'riqnoma hujjatlari va baholash mezonlarini ishlab chiqish.

Kasbiy ta'lim o'qituvchisining mavzuni o'rganishga tayyorgarligi

Shaxsiy tayyorgarlik. Mavzu bo'yicha metodik va texnik adabiyotlar hamda axborot materiallarini o'rganish.

Mavzu materiallari bo'yicha yozma yo'riqnoma hujjatlari, majmuaviy fanlararo vazifalar va uyuq vazifalarni tayyorlash yoki ishlab chiqish.

O'quv - moddiy jihozlashga tayyorgarligi. Mavzuning o'quv materialiga taallukli o'quv - ishlab chiqish ishlarini aniqlash, materiallar tanlash va maxsus asbob – uskunalarini tayyorlash.

Mavzuni o'rganishda qo'llaniladigan o'quv - moddiy jihozlar, o'quv va texnik hujjatlarning mavjudligini tekshirish va ularni foydalanishga tayyorlash.

O'quv jarayonini rejalashtirish. O'quvchilar tomonida o'rganilgan va mavzu materiallari bilan bog'lik maxsus va umumkasbiy fanlarning o'quv materiallari tahlili.

Mavzu materiallarini kichik mavzular va darslarga taqsimlash, darslar, darslar mazmuni va maqsadini belgilash.

Mavzuni o'rganishning istiqbolli - mavzuiy rejasini tuzish.

O'quvchilarning ish o'rinlari, ish turlari va h.k. lar bo'yicha almashinish jadvalini ishlab chiqish.

Amaliy kasbiy ta'lim o'qituvchisining darsga tayyorgarligi

Shaxsiy tayyorgarligi. O'tilgan dars mavzui bo'yicha ilg'or tajriba materiallari, metodik va texnik adabiyotlar hamda axborotlar materiallarini o'rganish.

Ish bajarish bo'yicha mehnat usullarini ko'rsatishga tayyorgarlik ko'rish.

O'quv - moddiy jihozlashga tayyorgarligi. Darsda o'quv ishlab chiqarish ishlarini bajarish uchun materiallari, maxsus asbob - uskunalar va boshqa jihozlarni tayyorlash va tekshirib ko'rish.

Darsda foydalanish uchun o'quv va texnik hujjatlar, ko'rsatmali qhllanmalar va ta'limning texnikaviy vositalarini tayyorlash.

O'quv jarayonini rejalashtirish. Oldingi mashg'ulotlarning yakunlarini tahlil qilish, keyingi darsning mavzusi, maqsadi va mazmunini aniqlash.

Darsning tuzilishi va uning har bir tarkibiy qismi bo'yicha vaqtini belgilash.

Kirish yurig'ini o'tkazish mazmuni, metodlari va metodik usullarini aniqlash.

Dars rejasi va kirish yo'rig'ining matnini tuzish, o'quvchilarga beriladigan uyga vazifalarni belgilash.

MAVZU: OCHIK MASHGULOTLARGA O'ZARO KATNASHISH. NAZARIY VA ISHLAB CHIKARISH MASHGULOTLARINI TAXLIL KILISH. PEDAGOGIK VA PROFESSIONAL MALAKANI MUNTAZAM RAVISHDA OSHIRISH.. (2SOAT)

Reja:

- 1. Mehnat va kasb ta'limi o'qituvchilarining pedagogik mahoratini oshirish usullari**
- 2. Pedagogik mahorat manbalari va uslubiy ishlarni tashkil qilish**

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi tizimida o'quv tarbiyaviy jarayonni takomillashtirish natijasida barkamol, malakali mutaxassislarni tayyorlash, ularni raqobatbardosh, yetuk bo'lib yetishishlarida ta'lim muassasalarida olib boriladigan, amalga oshiriladigan uslubiy ishlar muhim o'ringa egadir. Uslubiy ishlar ta'lim tarbiya jarayoni bilan shug'illanadigan har bir o'qituvchi muhandis-pedagog, rahbar hodimlarning o'z malakalarini oshirishda katta ahamiyatga egadir. Chunki, kadrlar tayyorlash milliy dasturida ta'kidlangandek davr talabiga javob beradigan yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash uchun avvalambor ta'lim tarbiya bilan shug'ullanuvchilarning o'zlari yetuk, yuqori malakali bo'lishlari shart. Bu talabga javob berish uchun har bir o'qituvchi, injener-pedagog, rahbar uslubiy ishlar bilan shug'illanishi va ularda qatnashishi zarur.

O'quv-tarbiya jarayoni ilmiy-uslubiy jihatdan ta'minlash masalalaridan biri bo'lib **ta'lim mazmunini** takomillashtirish masalasi turadi. Chunki, ta'lim mazmuni o'quv reja, dasturlar, davlat hujjatlari bo'lib, ularni takomillashtirib borish va to'la-to'kis amalga oshirish natijasida ko'zlangan maqsadga erishish mumkinligi sababli bu masala uslubiy ishlarda asosiy bo'lib xisoblanadi.

Bizga ma'lumki, kadrlar tayyorlash milliy dastur qabul qilingandan so'ng, ta'lim tizimida yangi bo'g'in o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi tizimi paydo bo'ldi va hozirgi kunda 500 dan ortiq kasb-hunar kollejlari va akademik liseylar tashkil qilindi va faoliyat ko'rsatmoqda.

1998-2004 yillar ichida bu o'quv muassasalarida 280 dan ortiq tayyorlov yo'nalishlari bo'yicha kichik mutaxassislarni tayyorlash amalga oshirilmoqda. Bu tayyorlov yo'nalishlar bo'yicha o'quv rejaları va dasturlar tayyorlangan bo'lib, ular tajriba-sinovdan o'tmoqda. Bu o'quv rejalarida umumta'lim fanlar, maxsus fanlar, umumkasbiy fanlar, ishlab chiqish ta'limi amaliyoti ko'rsatilgan bo'lib, ularni takomillashtirishda uslubiy ishlarni amalga oshirilishi katta ahamiyatga egadir.

Metodik ishlar o'quv muassasalaridagi o'quv tarbiyaviy jarayonning holatini o'rganish, ilg'or pedagoglar tajribasini o'rganish, ularni hayotga tadbqiq etish orqali amalga oshiriladi.

O'quv muassasasining muhandis-pedagoglarning faoliyati faqatgina nazariy va amaliy bilimlar berish ya'ni darslar o'tish bilan cheklanib qolmaslik ular faoliyatida har bir o'quvchi bilan shaxsiy ishlash, o'z ustida mustaqil ishlash, o'quvchilar guruxi bilan ishlash, o'z fani bo'yicha tashkiliy ishlarni olib borish, kabinet, laboratoriya, o'quv ustaxonalarini tashkil qilish va jihozlash, ota-onalar bilan ishlash, fanlar bo'yicha uslubiy komissiyalar ishida qatnashish va hokozolar bilan bog'liq.

Muhandis-pedagoglarning o'quvchilar guruhi bilan ishlash, ularning ishlarini tashkil qilish va ko'zlangan maqsadga erishish uchun o'z ustida har doim tinimsiz ishlashi kerak, buning uchun ular bilimni oshirib va takomillashtirib borish zarur. Chunki, oliy bilim dargohida olgan bilimlari yetarli bo'lmay qoladi. Bu o'z ustida ishlashlar, izlanishlar, yaratishlarning asosida uslubiy ishlar yotadi. Shuning uchun ham muhandis-pedagoglardan o'z mustaqil ishlarini tashkillashtirishda, ularni ilmiy asosida tashkil etish lozim.

Ma'lumki, o'quv muassasalarida o'quv tarbiyaviy jarayoni ta'limiy, tarbiyaviy jarayon bilan chambarchas bog'langan. Shuning uchun ham muhandis-pedagoglarning o'z ishlarini ilmiy asosida tashkil etishda ularning quyidagi tarkibiy qismlari (elementlari) tadbirlarini amalga oshirish zarur:

-o'quv jarayonida o'quvchilarni davr ruhida g'oyaviy saviyasini oshirish, ularda milliy istiqloq g'oyalarini shakllantirish;

o'quv jarayoniga fan va texnikaning sifat yutuqlarini joriy etish;

-o'quv jarayonini tashkil qilish shakllarini maqbullashtirish, ya'ni dars turlarini qo'llash (dars, birlashgan darslar) ilg'or ishlab chiqarish ustalari bilan birgalikdagi darslar;
-ta'lim-tarbiya jarayonini boshqarishni maqbullashtirish (o'quvchilarda bilimga bo'lgan chanqoqlik, qiziqishlarni boshqarish, tashkillashtirish);
-o'quv jarayonini texnikaviy ta'limotini maqbullashtirish; o'qituvchi va o'quvchi mehnat sharoitini maqbullashtirish.

Pedagogik mahorat va uning tarkibiy qismlari

Ta'lim muassasasining pedagog va muhandis-pedagoglarning kasbiy mahoratini takomillashtirishda imkoniyatlari nihoyatda ulkan. Ammo ularni yagona maqsadga yo'naltirish, ular faoliyatini o'zaro muvofiqlashtirish ta'lim muassasasi rahbaridan chuqur bilim va tajribani talab qiladi.

Pedagog kadrlarni malakasini oshirish tizimida ta'sirchanligi va ularga yaqinligi, vaqt, kuchni, moddiy resurslarni iqtisod qilish hamda boshqa jihatlardan qulaylik bilan ajralib turgani o'z ish joylarida, ya'ni ta'lim muassasida malaka oshirishdir. Ta'lim muassasasida pedagoglarning kasbiy mahoratini oshirish o'z ichiga quyidagilarni oladi: metodik ishlar, ishlab chiqarish kengashlari; ilmiy-amaliy seminar, konferensiyalar; pedagogik o'qishlar; umumta'lim fan va maxsus fanlar metodik komissiyalari; ilg'or tajribalarni o'rganish, umumlashtirish va ommalashtirish; darslarga kirish va tahlil qilish; ochiq ko'rgazmali darslar tanlovlar, chet ellar bilan hamkorlik; kompyuter va axborot, informasion-texnik vositalar orqali bilim, tajriba o'rganish va masofada malaka oshirish, kollej rahbarlarining pedagoglar bilan yakka va jamoaviy metodik ishlari va boshqalar. Bu tizimning buncha ko'p qirraligi pedagog kasbining murakkab va jamiyatda muhim ijtimoiy ahamiyatga molikligidan dalolat beradi.

Pedagog mahorat rus tili lug'atida «biror sohada mohirlik darajasi» deb talqin etiladi.

Pedagog mahorat tushunchasiga yagona ta'rif ham yo'q, chunki ba'zi mualliflar bu fazilat – pedagogning yagona xususiyatlari deb hisoblashsa, boshqalar bu bilim, ko'nikma, malakalar ekanligini aytadi, uchinchilari-bu ikkalasini birlashtiradi, xususiyatlarini aytsa, boshqa hollarda faoliyatni amalga oshirish darajasini aytadi va hokazo.

Pedagog mahoratining asosi ilk davrdayoq pedagogning tegishli bilim yurtida tayyorgarligida shakllanadi. Shuning uchun mahorat asosi bo'lib, yuqori kasb mahoratining zarur, ammo yetarli bo'lmagan sharti hisoblanadi.

Ta'lim muassasasida ishlashning birinchi yilidanoq pedagog tajribaning intensiv shakllanishi boshlanadi, uning boshi pedagog amaliyot davriga to'g'ri keladi. Aynan pedagog faoliyat tajribasi pedagog oliy o'quv yurti bitiruvchisi ta'lim mobaynida olmagan narsalarini to'ldiradi va mujassamlashtiradi. Unda kasbiy-pedagog faoliyatini amalga oshirish tajribasi, ijodiy faoliyat tajribasi, shaxs fazilatlarini namoyon etish tajribasi birlashtiriladi va uyg'unlashtiriladi. Amaliy pedagog faoliyat jarayonida barcha oingan bilimlar takomillashadi, shaxs fazilatlarini va pedagogik qobiliyatlar rivojlanadi, kasbiy ko'nikma va malakalar shakllanadi. O'z malakasiga ko'ra mohir pedagog darajasiga ko'tarilguncha bir necha yil o'tadi.

Pedagogning bilim, ko'nikma va malakalari pedagogik mahorati asoslarining tarkibiy qismi sifatida 2 darajada bo'lishi mumkin.

Kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorgarlik jarayonida va kasbiy pedagogik faoliyat jarayonida egalangan-pedagogik tajriba jarayonida.

Ya'ni birinchi holda pedagog oliy ta'lim muassasalarida o'qish paytida olingan boshlang'ich pedagogik tajriba bo'lishi mumkin, ikkinchi holda kasb-amaliy kasbiy pedagogik faoliyat jarayonida olingan pedagogik tajriba bo'ladi.

Albatta, birinchi daraja qancha yuqori bo'lsa, ikkinchisiga erishish oson, pedagogik mahoratga erishish qisqa bo'ladi.

Shakllanishi lozim bo'lgan pedagog mahorat poydevori quyidagi asosiy tarkibiy qismlarni qamrab oladi: pedagogning shaxsi, bilimlari va pedagogik tajribasi, bunda har bir tarkibiy qism o'zlashtirilishi mumkin. Demak pedagog mahorat asoslari har bir pedagogda shakllantirilib, pedagog mahorat darajasiga ko'tarilishiga imkon beruvchi negizni yaratib berishi mumkin.

Amaliy faoliyatda amalga oshiriladigan pedagogik mahorat asoslari kasbiy yetuklikning belgisidir.

Pedagog mahoratining to'rtta mustaqil elementini ajratib ko'rsatish mumkin:

- O'quvchilar jamoaviy va shaxsiy faoliyatini tashkil qila olish mahorati;
- Ishontirish mahorati;
- Bilimlarni berish va faoliyat tajribasini shakllantirish mahorati;
- Pedagogik texnikani egallash mahorati.

Demak, pedagogik mahorat faoliyat rivojlanishining, pedagogik texnologiyani egallashning yuqori darajasini ifodalab, shu bilan birga pedagogning umuman shaxsini, uning tajribasini, fuqarolik va kasbiy o'rnini ham ifodalaydi.

Pedagogik mahoratga erishish usullari:

Pedagogik mahoratga erishish usullariga quyidagilar kiradi:

1. Malaka oshirishning turli shakllarida ta'lim olish;
2. Mustaqil ravishda o'z pedagogik bilimlarini oshirish;
3. Ilg'or pedagogik tajribalarini o'rganish va ulardan foydalanish;
4. Shaxsiy pedagogik tajribani tahlil etish va umumlashtirish;
5. Metodik hay'at, sho'ba va birlashmalar ishida ishtrok etish;
6. Ochiq darslarga kirish va udlarni tahlil etish, o'zaro darslarga kirish;
7. Pedagogik o'qishlar, konferensiyalar va seminarlar ishida ishtirok etish;
8. Pedagogik murabbiylik;
9. Metodik ishlanmalar tayyorlash va boshqalar.

Pedagogik mahoratni oshirish manbalari

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalari pedagog kadrlari amalga oshiradigan uslubiy ishlari juda xilma-xil bo'lib, ularning quyidagi turlari mavjud:

- Jamoaviy uslubiy ishlar: pedagogik kengash, pedagogik o'qish, uslubiy komissiyalar, ilg'or pedagogik tajribalar, muammoli seminarlar, ilmiy amaliy konferensiyalar.
- Yakka tartibdagi (shaxsiy) uslubiy ishlar: rahbar, pedagog va tarbiyachikadrlarining mustaqil uslubiy ishlari; rahbar, pedagog, tarbiyachi kadrlarining o'z ustida mustaqil ishlashi; rahbarlarning pedagog kadrlar bilan yakka tartibdagi uslubiy ishlari.
- O'quv-uslubiy (pedagogika) xonasi.

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi o'quv muassasalaridagi uslubiy ishlar tizimi

O'quv muassasalarida bajariladigan uslubiy ishlarning asosiy vazifalari quyidagilar:

-o'quv muassasasi muhandis-pedagoglarning g'oyaviy siyosiy, pedagogik malakasi va kasbiy mahoratini oshirish;

-o'quvchilarni davr talabida tarbiyalash va ta'lim mazmuni, shakli va uslublarini takomillashtirish;

-ta'lim-tarbiya birligini ta'minlash va umumlashtirish hamda kasbiy tayyorgarlikdagi o'zaro birligini ta'minlash;

-o'quv jarayonini takomillashtirish bo'yicha ilg'or pedagogik, ishlab chiqarish va fan texnika yutuqlarini o'rganish, umumlashtirish va tadbiq etish;

-ilmiy uslubiy ishlarni amalga oshirish yo'l-yo'riqlarini o'rganish va amalga oshirish.

Ilmiy uslubiy ishlar muhandis-pedagoglarning faoliyatining tarkibiy qismi bo'lib, uni bajarish o'quv muassasasi pedagog hamkorlarining hammasi bajarishi shartdir.

Shunday qilib, pedagog faoliyati ilmiy asosida tashkil etish deganda-o'quvchilarning, muhandis-pedagoglarning ish sharoitini yaxshilash, o'qitish tashkil qilishni va usullarini takomillashtirishni, bunga fan va texnika yutuqlarini tadbiq etish, o'quv jarayonining samaradorligini

oshirishni ta'minlash, tarbiyani shakllantirishga qaratilgan uslubiy va tashkiliy majmualar tadbirini tushunamiz.

Uslubiy ishlar mazmuni

O'quv muassasalarida amalga oshiriladigan uslubiy ishlar ikki turga bo'linadi: jamoaviy va shaxsiy.

Jamoaviy uslubiy ishlarni o'quv muassasalaridagi: pedagogik kengash (ped. sovet), uslubiy komissiyalar, ilg'or pedagogik va amaliy tajribalar manbai, muammoli seminarlar, ilmiy-amaliy konferensiyalar (anjumanlar), pedagogik o'qishlar orqali amalga oshiriladi.

Shaxsiy uslubiy ishlarga o'quv muassasalardagi har bir o'qituvchiga injener-pedagog, ustalarning o'z malakalarini oshirish ustida olib borilayotgan tinimsiz mehnati tushuniladi.

Uslubiy ishlar asosan dars berishda o'quv jarayonini takomillashtirish, unga yangi usul va vositalarni qo'llashni amalga oshirishni mo'ljallangandir.

O'quv muassasidagi keng qirrali va xilma-xil uslubiy ishlarni o'quv muassasidagi o'quv ishlari bo'yicha direktor muovini tashkillashtiradi. Ya'ni, o'quv muassasi bo'yicha uslubiy ishlar rejasini tuzadi, ammo umumiy rahbarlikni direktor olib boradi.

Uslubiy ishlarning asosiy vazifalari:

- **o'quv muassasidagi o'qituvchilar, ishlab chiqarish ustalari, injener-pedagoglarning pedagogik malakasini g'oyaviy-siyosiy darajasini, kasbiy mahoratini oshirish;**
- **o'quvchilarga ta'lim-tarbiya berishning yangi zamonaviy usullarini o'quv jarayoniga qo'llash;**
- **o'quv jarayoniga ilg'or pedagogik va ishlab chiqarish tajribalarini qo'llash, umumlashtirish, tanishish va boshqalar.**

Jamoaviy uslubiy ishlar mazmuni va tashkil qilish.

1. Pedagogik kengash (ped.sovet). Pedagogik kengash o'quv muassasining asosiy organi bo'lib, u o'quv muassasidagi asosiy masalalarni muhokama etish, xulosalar qabul qilish uchun tuzilgan bo'lib, «Pedagogik kengash haqidagi Nizom» asosida faoliyat ko'rsatadi, va yillik plan asosida ish yuritadi. Pedagogik kengash ish rejasida asosan quyidagi masalalar yoritiladi va amalga oshiriladi: o'quv muassasasi pedagog jamosining o'tgan davrda bajarilgan ishlar natijasi va oldinda turgan vazifalar; uslubiy ishlar rejasi va xodimlarning malakasini oshirish, ustalarning tarbiyaviy ish rejasi, yarim yillik, yillik imtihon natijalari; ta'til vaqtlarida o'quvchilar bilan sport ishlarini tashkil etish; biblioteka holati; ishlab chiqarish amaliyoti natijalari va boshqa ko'p masalalar pedagogik kengash ishida yil mobaynida tasdiqlanadi va har oyda bir marta o'tkaziladi. Pedagogik kengash ish rejasidagi har bir masala bo'yicha ma'sul xodim tayinlanadi va u bu masalani kengashga tayyorlaydi, kerak bo'lsa, bu masalani tayyorlashga boshqalarni ham jalb qilishi mumkin.

Pedagogik kengash qarorini rais-direktor va kotib qo'l qo'yib tasdiqlaydi. Kengash qarorining bajarilishini direktor va uning o'quv ishlari bo'yicha muovini nazorat qilib boradi.

Pedagogik kengash xujjatlari: ish rejasi, bayonnomalar, ma'ruzalar va qarorlar direktor muovini saqlanadi.

Uslubiy komissiyalar:

Uslubiy komissiyaning asosiy vazifasi o'quv-tarbiyaviy jarayonni takomillashtirish, o'qituvchilarga, injener-pedagoglarga, ustalarga amaliy-uslubiy yordam berishdir.

O'quv muassasida uslubiy komissiyalar, tayyorlov yo'nalishlari, fanlar bo'yicha va amaliyotlar bo'yicha tashkil qilinishi mumkin. Uslubiy komissiya tarkibi va soni pedagogik kengash tavsiyasiga ko'ra direktor buyrug'i bilan tayinlanadi. Uslubiy komissiya tarkibiga malakali o'qituvchilar, ustalar kiradi.

O'rta maxsus kasb-hunar ta'limi va o'quv muassasalarida fanlar bo'yicha uslubiy komissiya

tuziladi: fizika va elektrotexnika; ximiya va biologiya; o'zbek va rus tili; tarix va boshqalar, umumkasbiy fanlar, maxsus fanlar, ishlab chiqarish ta'limi va boshqalar. Ba'zi hollarda uslubiy komissiyalar tuzishi mumkin fanlarni guruhlashtirish bo'yicha, misol uchun, tabiiy fanlar: fizika, ximiya, biologiya; gumanitar fanlar, maxsus fanlar va hokazo.

Uslubiy komissiyalar o'z fanlari, sikl fanlari bo'yicha o'quv jarayonini tashkil qilish, yangiliklarni dars jarayonida tadbiq etish, o'qitish uslub, vositalarini takomillashtirish, nazariyani amaliyot bilan bog'lash, fanlarning ketma-ketlikda o'tishini belgilash, o'quv uslubiy materialini muhokama qilish va o'quv dasturini o'rganish, takomillashtirish, ishlab chiqarish ishlar ro'yxati va ishlab chiqarish texnologik xujjatlar hamda nazorat ishlari mazmunini tahlil etish, texnik vositalardan samaradorli foydalanish va boshqa muammolar bilan shug'ullanadi.

Pedagogik kengash muassasasining o'quv jarayoni va uslubiy ishlarini muhokama etib qaror qabul qiluvchi kengashdir.

Pedagogik kengash a'zolari: muassasasi direktori (rais); uning muovnlari, o'quv bo'lim mudiri, uslubiy komissiya raislari va yetakchi muhandis-pedagoglar, katta ustalar, kasaba birlashmasi va yoshlar ittifoqi raislari, ilmiy tadqiqot instituti va ishlab chiqarish korxonasiidan yetakchi mutaxassislar. Bu tarkibdagi kengash a'zolari ko'riladigan masalalarni, ya'ni o'quv-tarbiyaviy jarayon masalalarni, o'quv ishlab chiqarish jarayoni hamda uslubiy ishlarga oid muammolarni hal qiladi va tavsiyalar qabul qiladi.

Pedagogik kengashning asosiy uslubiy funksiyasi o'quv muassasida uslubiy ishlarni takomillashtirish bo'yicha asoslangan tavsiyalar qabul qilish, kasbiy malakalarini oshirish ish rejalarini tasdiqlash va xakozolar.

Pedagogik kengash o'z faoliyatini ilm o'quv muassasasining uslubiy ishlar ish rejasi asosida amalga oshiradi.

Pedagogik kengashning hamma a'zolari o'quv-tarbiyaviy jarayonga, uslubiy ishlarga oid masalalarni uning ish rejasiga taklif etishi mumkin.

Pedagogik kengashning qarori o'quv muassasasi direktori tomonidan tasdiqlangandan so'ng kuchga kiradi va qarorni hamma bajarishi shart.

Metodik kengashlar-bu jamoaviy uslubiy ish turi bo'libina qolmay balki alohida muammolarni hal etishni o'z ichiga oladi (pedagogik, uslubiy).

Metodik kengashlarning-instruksiyali, axborotli va hisobotli turlari mavjud.

Ilmiy-amaliy konferensiyalar - o'qituvchilar tomonidan va boshqa mutaxassislarini jalb qilgan holda o'quv tarbiyaviy jarayonni takomillashtirishga mo'ljallangan mavzu bo'yicha qilingan nazariy va amaliy ishlar natijasining muhokamasi, qaror, tavsiyalar qabul qilish.

Pedagogik o'qishlar - ilg'or pedagogik tajribalarni aniqlash, umumlashtirish va tadbiq etish maqsadida o'tkaziladi hamda o'quv tarbiya jarayonini takomillashtirishga oid masalalarni muhokama qiladi.

Pedagogik o'qishlar tashkil qilishda o'quv muassasalarida ko'rgazmalar tashkil qilish maqsadga muvofiqdir. Didaktik vositalar o'quv uslubiy qo'llanmalar o'quvchi ish rejalaridan namunalar, darslar rejasi, konspekti, uslubiy qo'llanmalar va boshqalar.

Pedagogik o'qish jarayonida tashkiliy ko'lamda eng yaxshi ma'ruza tanlab olib uni tuman, viloyat pedagogik o'qishlarga tavsiya etiladi va chop etishga tavsiya etiladi.

Ilg'or pedagogik tajriba-asosan o'quv muassasasi muhandis-pedagoglarining pedagogik mahoratini oshirishga qaratilgan bo'ladi. Bu ilg'or pedagogik tajribalar o'quv muassasasida va yana boshqa joyda o'rganilishi va oshirilishi mumkin.

Muammoli seminarlar – bu seminarlarning asosiy vazifasi ba'zi muammolarni chuqurroq o'rganish bo'lib, bunda muhandis-pedagoglar, ustalar ma'ruzalar o'qishadi va muhokama qilinadi.

Uslubiy komissiyalar-o'quv muassasasida fanlar, ya'ni bir-biriga yaqin fanlar bo'yicha eng kamida beshta muhandis-pedagog va usta bo'lgan taqdirda tuzilishi mumkin, ba'zi hollarda chilangarlik, metallarga ishlov berish mutaxassislari bo'yicha ham tuzilishi mumkin.

Agarda o'quv muassasasida bitta fandan 3 dan ortiq muhandis-pedagoglar bo'lsa fan bo'yicha ham tuzilishi mumkin. Masalan: materialshunoslik, matematika, fizika va boshqalar. Uslubiy komissiya raislari eng tajribali o'qituvchi, ustalardan shakllanadi.

Uslubiy komissiyalar o'z fanlari, maxsus fanlari bo'yicha o'quv jarayonini tashkil qilish, yangiliklarni dars jarayonida tadbiq etish, o'qitish, uslubiy vositalarini takomillashtirish, nazariyani amaliyot bilan bog'lash, fanlarning ketma-ket o'tilishini belgilash, o'quv uslubiy materiallarni muhokama qilish va boshqalar bilan shug'ullanadi.

Fanga oid muammolarni uslubiy komissiyalar hal qiladi. Ya'ni ular: o'quv muassasalarini o'rganish, takomillashtirish, ishlab chiqarish ro'yxati va mahsulotlar ishlab chiqarish texnologik xujjatlari; nazorat ishlari mazmunini tahlil etish, o'quvchilarning o'zlashtirishini tahlil etish, muhokama etish; ilg'or pedagogik, ishlab chiqarish tajribalarini o'quv jarayoniga tadbiq etish, texnik vositalardan samaradorlik bilan foydalanish va boshqalarni amalga oshiradi.

Uslubiy komissiyalar o'z ishlarini istiqbolli tematik va ish rejalari asosida amalga oshiradi va bu rejalarda asosiy masalalar bo'lib quyidagilarni rejalashtirish zarur: yangi o'quv yiliga tayyorgarlik, imtihonlarga tayyorgarlik, o'quvchilar malakasini oshirish, metodik ko'rsatmalar ishlab chiqish, ma'ruzalar mavzularini aniqlash, referatlar tematikasini belgilash, tashkiliy tadbirlar, ochiq darslar, ta'lim, o'zaro darslar kirish va boshqalar.

O'qituvchi va muhandis-pedagoglarning shaxsiy uslubiy ishlari (mustaqil) va uning mazmuni

Muhandis-pedagogning maxoratini uning tinimsiz ishlash, maqsadga yo'naltirilgan tizimli ijodiy mehnatining natijasidir. Shuning uchun ham o'qituvchi agarda o'z ustida ishlab bormasa, uning o'qituvchilik xususiyati yo'qolib boradi. Bu bo'lmasligi uchun, ya'ni u har doim o'z fani mutaxassisligi bo'yicha maxsus va pedagogik bilimlarini oshirib borishi kerak. Agarda, u o'zining tajribasi bilan cheklanib qolsa ham bo'lmaydi.

Pedagogik mahoratini oshirib borishning majburiy xarakteridan biri, o'z pedagogik faoliyatiga ijodiy yondashishga va yangilikka intilib borishi kerak.

Pedagoglarning o'quv tarbiyaviy jarayonidagi faoliyat va pedagogik mahoratini oshishi ko'p jihatdan u ishlaydigan muhitga, jamoasining shakllanganligiga ham bog'liq.

Kasb-hunar ta'limi tizimida o'qituvchilarning malakasini oshirish turlariga: malaka oshirish kurslari va o'z ustida mustaqil ishlash (shaxsiy) kiradi. Bular o'z navbatida uzviy bog'langan.

O'z ustida ishlashning eng yuqori shakliga o'qituvchilarning ilmiy ishi kiradi.

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi o'quv muassasalarida o'quv tarbiyaviy jarayonni takomillashtirishni ko'p jihatdan o'qituvchilarning, injener-pedagoglarning o'z ustida mustaqil ishlab o'zlarining malakalarini oshirib borish bilan bog'liqdir. Shuning uchun ham ta'lim muassasalarida faoliyat ko'rsatayotgan har bir xodimdan o'z ustida mutaqil ishlash ish rejasi bo'lishini talab qilinadi. Bu ish rejasi quyidagi bo'limlardan iborat bo'lishi qabul qilingan:

- I. Siyosiy-g'oyaviy darajasini oshirish, siyosiy adabiyotlar, muammoli seminarlarda faol qatnashish, kuzatishlarda qatnashish.
 - II. Pedagogik malakani oshirish, fanlar bo'yicha ilmiy-amaliy, uslubiy adabiyotlarni o'qish, dokladlar yozish, ochiq darslar o'tkazish.
 - III. Pedagogik bilim va uslubiy tayyorgarligini oshirish.
 - IV. Ma'naviyat va nafosat ko'rsatkichlarini shakllantirish.
- Mustaqil o'z ustida ishlash va uslubiy ishlash asosan quyidagi to'rt bo'limdan iborat (tabl. 3)

1. G'oyaviy-siyosiy ma'rifiy darajasini oshirish
2. Ilmiy-texnikaviy bilimlarni takomillashtirish
3. Pedagogik bilimi va uslubiy tayyorgarligini oshirish
4. Ma'naviyat va nazorat ko'rsatkichlarini shakllantirish

Mustaqil ishlash orqali o'z malakasini oshirishni yana boshqa turlaridan biriga seminarlarga, pedagogik o'qishlarga, konferensiyalarda o'z ilmiy natijalari, amaliy ish tajribasiga tayyorgarlik ko'rish xisoblanadi.

O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarining **o'quv metodik (pedagogika) xonasining** asosiy vazifalari:

- Ilg'or pedagogik tajribaning targ'ib qilinishini tashkil etish

- Umumta'lim, maxsus va amaliy kasbiy ta'lim o'qituvchilariga pedagogik mahorat va o'quv-tarbiyaviy faoliyat sifatini oshirishda yordam ko'rsatish
- O'quv-tarbiyaviy va metodik ishlar masalalari bo'yicha materiallar to'plash va ularni tartibga solish
- Kasb-hunar kollejida ilmiy-pedagogik axborotlar to'plash
O'quv metodika xonasining faoliyat mazmunini quyidagilar tashkil qiladi:
- Kasb-hunar kolleji xodimlarining o'zaro pedagogik tajriba almashishi bo'yicha seminarlar tashkil etish.
- Pedagogik va boshqa mavzularda ma'ruzalar tashkil etish.
- Metodik ko'rgazmalar tashkil etish.
- Pedagogik mashg'ulotlar tashkil etish.
- Kasb-hunar kollejida pedagogik o'qishlar tashkil etish.
- Umumta'lim, maxsus fanlar va amaliy kasbiy ta'lim o'qituvchilari uchun pedagogik maslaatlarni tashkil etish.
- Pedagogik yangiliklar bo'yicha konferensiyalar tashkil etish.
- Kasb-hunar kollejida muayyan mavzular bo'yicha metodik ishlar yakuniga bag'ishlangan konferensiyalar tashkil etish.
- Kasb-hunar kolleji xodimlarining pedagogik mehnat fidoiylari bilan uchrashuvlar tashkil etish.
O'quv metodik xonasi quyidagilar bilan jihozlansa maqsadga muvofiq bo'ladi:
- Namunaviy hamda ishchi o'quv rejalar va dasturlar
- Rejalashtirish, hisobga olish va hisobot xujjatlarining namunalari
- O'quv xonasi, laboratoriya va ustaxonalarni jihozlash me'yorlari, kataloglar, ro'yxatlar, pasport
- Me'yoriy va yo'riqli xujjatlar: nizomlar, ko'rsatmalar, yo'riqnomalar va hokazo
- Kasblar bo'yicha o'quv-ishlab chiqarish ishlari ro'yxati
- Ilmiy pedagogik adabiyotlar, pedagogik jurnallar, gazetalar va boshqa davriy nashrlar
- Metodik ishlanmalar, o'qituvchilarning ma'ruzalar matnlari
- Yo'riqlar va texnologik xaritalar to'plami
- Nazariy va amaliy kasbiy ta'lim fanlari bo'yicha test topshiriqlari to'plami
- O'MKHT ilmiy va o'quv metodik tashkilotlarining metodik tavsiyalari
- Ta'limning «faol» shakllari va metodlaridan foydalanish bo'yicha materiallar
- Darsliklar, o'quv va metodik qo'llanmalar, ma'lumotnomalar.

Pedagogik mahorat ko'rsatgichlari va mezonlari

Amaliy faoliyatda amlga oshiriladigan pedagogik mahorat asoslari kasbiy yetuklikning belgisidir, lekin uning darajasini pedagogik vazifalar qanday hal etilishi va pirovardida qaysi natijalarga erishilishidan ko'rish mumkin.

Olimlar pedagogik mahoratni baholashning besh darajali tizimini taklif qiladi:

1-reproduktiv; pedagog boshqalarga o'zi bilgan narsasini va o'zi bilganicha gapirib bera oladi.

2-adaptiv; pedagog o'zining ma'lumotini faqatgina uzatib qolmay, ishlayotgan obyektning xususiyatlariga muvofiq ravishda o'zgartira oladi;

3-lokal-modellashtiruvchi; pedagog ma'lumotni faqat uzatib va muvofiq holda o'zgartiribgina qolmay, ayrim masalalar bo'yicha bilimlar tizimini modellashtirishi ham mumkin;

4-bilimlarni tizimli modellashtiruvchi; pedagog o'z fani yuzasidan bilimlar tizimini shakllantiruvchi faoliyat tizimini modellashtira oladi;

5-faoliyat tizimli-modellashtiruvchi; pedagog shunday faoliyat tizimini modellashtira oladiki, u o'z navbatida o'quvchilarda zarur xususiyatlarni shakllantiradi.

Pedagog o'quv ishlaridagi mahoratini quyidagicha (ballarda) baholash taklif etiladi.

6	5	4	3	2	1	0
Juda	Yuqori	O'rtadan	Past	O'rtacha past	Past	Juda past

Pedagog mahorati darajasining umumiy baholanishi biror mezonlarga tayanmaydi. «O'rtadan past» darajasi past bo'lganda «O'rtachadan yuqori» darajasi ham bo'lishi kerak, unda pedagog pedagogik mahorat darajasiga yaqinlashayotgan, lekin hali unga yetmagan bo'ladi. Aftidan, bunday atama aniqroq bo'ladi, chunki bu darajalar ichida faqat ikkita yuqori daraja (beshinchi va oltinchi) pedagogik mahorat darajalari bo'ladi.

Kasbiy mahorat bu mahoratni o'quv-tarbiyaning hamma shakllarini tashkil qila olish, uni maqsadga qaratib shaxsni barkamolligi,, dunyoqarashi kabilarni rivojlantirishga qarata olishdir.

Pedagogik mahorat murakkab tizimiga ega bo'lgan turidir. U o'z tartibini o'qituvchi shaxsning kompleks xususiyatlarini olib o'z kasbiy faoliyati darajasida o'zi tashkil qila olishdir.

Metodik ishlarni to'g'ri tashkil qilish pedagogik mahoratni oshirishning muhim vositasi.

Yuksak pedagogik mahoratga o'qituvchi o'sha vaqtda erishadiki, qachon umumpedagogik va metodik tayyorgarlikni ta'lim-tarbiyaga ijodiy yondashish, o'zining kasbiy bilimlarini va ko'nikmalarini o'z faoliyatining doimiy tahlil qilish bilan qo'shib bora olsa.

Jadval – 8

Uslubiy ishlarning asosiy yo'nalishlari:

1. O'quv jarayonini takomillashtirishning ilmiy asoslari
2. Muhandis-pedagoglarning pedagogik mahoratini rivojlantirish
3. _____

Oy, kun	Pedagogik kengashi	Instruktiv-uslubiy kengash	Ilmiy-amaliy konferensiya	<i>Uslubiy komissiyalar</i>						Ilg'or pedagogik tajribalar	Seminar-amaliyot	Pedagogik o'qishlar	Siyosiy o'qishlar	Eslatma
				Umum ta'lim fanlar	Gumanitar fanlar	Umum kasbiy fanlar	Mahsus fanlar	Ishlab chiqarish ta'limi	Ishlab chiqarish amaliyoti					

2001 / 2002 o'quv yili uchun «Teriga ishlov berish» tayyorlov yo'nalishidagi ishlab chiqarish ta'limi bo'yicha (muhandis- pedagoglar, ustalar) uslubiy komissiyasining ish rejasi

Mavzu: Darsni takomillashtirish

T/R	Ish mazmuni	Ma'sul	Izoh
Avgust			
1	Me'yoriy xujjatlar. Yangi o'quv yildagi uslubiy komissiyaning vazifalari	Uslubiy komissiya raisi	
2	Yangi o'quv rejalari, dasturlar, o'quv dasturiy xujjatlarga o'zgartirishlar kiritish	Pedagoglar, ustozlar	
3	Istiqbolli-tematik rejalarni ishlab chiqish va yo'ldirish	Uslubiy komissiya	
4	Teriga ishlov berish bo'yicha ustasi kasbi bo'yicha ishlab chiqarish ishlari ro'yxati muhokamasi	Katta ustoz	
Sentyabr			
1	Uslubiy komissiyaning yillik ish rejasini tasdiqlash	Uslubiy komissiya raisi	
2	Ustozlarning istiqbolli-tematik ish rejalarini (yarim yillik) muhokamasi	Ustalar	
3	O'z bilimini oshirish rejalarini tasdiqlash	Uslubiy ko-missiya rejasi	
4	Ilg'or pedagogik tajribalarni o'rganish va tadbqiq etish rejasini tasdiqlash	Pedagoglar, ustalar	
Oktyabr			
1	Hozirgi zamon darslariga qo'yiladigan talablar	<i>O'quv ishlari bo'yicha direktor muovini</i>	
2	Ishlab-chiqarish ta'limi va maxsus fanlar bo'yicha darslarda faol usullarni qo'llash	Uslubiy komissiya raisi	
3	Ochiq darslar muhokamasi: 1. Tekis yuzalarga ishlov berish (Abbosov T.)	Pedagog	
Noyabr			
1	Maxsus texnologiya va ishlab chiqarish amaliyoti jarayonida iqtisodiy tarbiya	Uslubiy komissiya raisi	
	O'quvchilarning kasbiy qiziqishlarini dars jarayonida o'qitish	Pedagoglar	
	Texnik vositalarni nazariy va amaliy darslarda qo'llash	Uslubiy komissiya raisi	

**«Ishlab chiqarish ta’limi» bo’yicha muhandis-pedagog
Turg’unov T.ning o’z bilimini oshirish va mustaqil uslubiy**

ISHLAR REJASI

T.r.	Ish mazmuni	Muddati	Izoh
I.	G’oyaviy-siyosiy darajasini oshirish 1.1. I.A. Karimovning asarlarini o’rganish 1.2. O’quvchilarning umumta’lim va kasbiy fanlar bo’yicha bo’limlarga qo’yiladigan talablar (referat yozish) 1.3. Iqtisodiyot va siyosatga oid seminarlarda qatnashish	Sentyabr, Iyun Aprel Har doim	
II.	Pedagogik malakasini oshirish		
	2.1. Darslarni takomillashtirishga oid adabiyotlar, o’qish 2.2. mavzu bo’yicha ma’ruza tayyorlash 2.3. Ochiq dars o’tkazish	Sentyabr, May Fevral Aprel	
III.	Fan bo’yicha ilmiy-nazariy bilim darajasini oshirish		
	Raqobatdosh kadrlarni tayyorlash bo’yicha uslubiy tavsiyalarni o’rganish Ko’rsatmali qo’llanmalar tayyorlash	Y’il davomida Mart	
VI.	Ma’naviyat va uslubiy darajasini oshirish		
	4.1. «Aqliy mehnat madaniyati» mavzusida suhbat o’tkazish va x.k.	Oktyabr	

Umumkasbiy fanlar bo'yicha uslubiy komissiya ish rejasi

Mavzu: Nazariy ta'lim darslarini takomillashtirish

T/r	Bajariladigan ishlar mazmuni	Bajarish muddati	Mas'ul
1	1. Komissiyaning ish rejasi muhokamasi 2. Kalendar-tematik rejalarini tasdiqlash	Sentyabr	Rais O'qituvchilar
2	1. Elektrotexnik fanlar bo'yicha ochiq darslar muhokamasi 2. Elektrotexnika bo'yicha metodik ishlanma muhokamasi «darsda texnik vositalari majmuasidan foydalanish»	Oktyabr	O'qituvchi Elektronika o'qituvchilari
3	1. Darslarga o'zaro kirish natijalari muhokamasi 2. Yangi o'quv uslubiy adabiyotlar muhokamasi 3. Test savollari muhokamasi va boshqalar	Dekabr	<i>O'qituvchilar ustalar</i> Kutibxonachi

2. O'qituvchilar tayyorlashning yangi pedagogik texnologiyalarini ishlab chiqish va o'quv-tarbiyaviy jarayonga tadbir etish muammolari

Ta'lim-inson faolligini belgilaydigan muhim bir tapmoqqa aylanmoqda. Shuning uchun ta'lim tizimida inson faoliyati bilan bog'liq ko'pgina muammolarni hal etish zarur. O'z-o'zidan ko'rinish turibdiki, bu vazifalarni ilmiy texnika jarayonining o'zgarishi bilan bog'liq ta'limning yangi nazariyasini yaratish, ya'ni fanni jamiyatning ishlab chiqarish kuchiga aylantirish va amaliy ko'rsatkichlarini rivojlantirish natijasida amalga oshirish mumkin.

Respublikamizda ta'lim-tarbiya jarayoni bilan bog'liq o'zgarishlar ta'lim tizimini tubdan isloh qilish, uni milliy ruh bilan sug'orish, samarali an'anaviy uslublarni saqlash qolgan holda yangilarni yaratish va amaliyotda qo'llash borasida olib borilayotgan ishlar bilan bog'liq. Bu yo'nalish keng qamrovli bo'lib, uning sohalari kengayib, mazmuni takomillashi bormoqda, ya'ni u ta'limda yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llash, ta'limning butun jarayonini aniq reja asosida tashkil qilish hamda o'quv jarayonining maqsadga muvofiq tashkil qilish hisobiga uni individuallashtirishni ko'zda tutadi.

“Pedagogik texnologiya” to'g'risida ko'plab tushunchalar mavjud bo'lib, ularning ba'zilarini keltirib o'tamiz.

Texnologiya-bu sa'nat, mahorat, ko'nikma, metodlar yig'indisi.

Texnologiya-bu inson faoliyati va tafakkuri bilan bog'liq bo'lgan madaniy tushuncha.

Texnologiya-bu texnik jihatdan ahamiyatli sifat va qobiliyatning intellektual qayta ishlanishi.

Texnologiya-bu qandaydir jarayonni amalga oshirish metodlari haqidagi bilimlar yig'indisi.

Texnologiya-bu o'quv jarayoniga tashkiliy, maqsadli pedagogik ta'sir o'tkazish natijasi.

Texnologiya-bu o'quv jarayonini amalga oshirish texnikasi.

Texnologiya-bu ta'lim maqsadiga erishishning kafolatlangan vositasi.

Texnologiya-bu rejalashtiriladigan natijalarga erishish jarayonining bayoni.

Texnologiya-bu amaliyotga joriy qilinishi kerak bo'lgan ma'lum bir pedagogik tizimning loyihasi.

YuNESKOning bergan ta'rifiga ko'ra: Pedagogik texnologiya-inson va texnika resurslarini hisobga olgan holda butun ta'lim jarayonini va bilimlarini o'zlashtirishning tizimli metodi va samaraliroq ta'lim shakllariga erishish uchun ular o'rtasidagi o'zaro ta'siridir.

Kasbiy pedagogika "darsligida shunday tavsif beriladi: Pedagogika texnologiya-bu pedagogika fani va maktab amaliyotini rivojlantirishda uzvlikni saqlab qolgan holda pedagogika va metodikaning metodologik va intellektual vositalarini radikal ravishda yangilash.

Bizning fikrimizcha "pedagogik texnologiya" tushunchasi barcha boshqariluvchi tashkiliy qismlar va ularning bog'liqligi tahlil qilish, tanlash, loyihalash va nazorat qilish yo'li bilan pedagogik samaradorlikni yuqori darajaga ko'tarish hamda bu borada tizimli yondashuvni joriy etishni ifodalaydi. "Pedagogik texnologiya"ning ta'limidagi amaliylik hamda tashkiliy-uslubiy imkoniyatlarini amalga oshirishga yo'naltirilganligi, uning aniq vositalar yordamida hayotga tadbiiq etilishi butun jahon pedagoglarining unga e'tiborini kuchaytirmoqda. "Texnologik" yo'nalishga turlicha qarashlar mavjud, ba'zi pedagoglar "pedagogik texnologiya" da ta'limni differensiyalashtirish vositasini ko'rmoqdalar, boshqalarni undagi kim mehnat sarflab yuqori natijalarga erishish imkoniyatlari, "pedagogik texnologiya" ni barcha ta'lim oluvchilarni oldindan belgilangan bilim, ko'nikma va malakalar darajasiga yetkazish mumkinligi qiziqirmoqda. Ba'zi pedagoglar ta'limini "texnologiya" lashtirish yordamida ommaviy ta'lim amaliyotida tub burilish yasashga umid bog'lagan edilar.

Pedagog texnologiyani amalga oshirishning umumlashgan ketma-ketligini quydagicha amalga oshirilishi maqcadra muvofiq bo'ladi (biz tajriba ishlarini amalga oshirishda undan uslubiy asos sifatida foydlanganmiz):

-talabalarining istiqboldagi faoliyatini tahlil qilish, ta'lim jarayonida hal qilinishi lozim bo'lgan maqcad va vazifalarni belgilash;

-umummehnat va kasbiy malakarni rivojlantirishda ta'lim vositalarini qo'llashga oid ta'lim uslubi mazmuni ishlab chiqish;

-oliy o'quv yurlari o'quv dasturlarida talabalar tomonidan ta'lim vositalaridan foydalanish texnologiyasini o'zlashtirishlari uchun vaqt mezonini belgilash;

-talabalarda ko'nikma va malakarni rivojlantirishga qaratilgan mashqlar tizimini ishlab chiqish;

-talabalarda bilim ko'nikma va malakalarning sifatini nazorat qilish bilan bog'liq obyektiv nazorat o'tkazish va testlar tizimini ishlab chiqish;

-ishlab chiqilgan "pedagogik texnologiya" ni amalda sinash va uni o'qyv jarayoniga tatbiiq chiqish;

Keltirilgan bosqichlarning tavsifi amalda o'qituvchi faoliyatining davriy algoritmini ifodalaydi va ularning mos ravishda maqsadlar, aniq nazorat usullari butun ta'lim jarayonini qamrab oladi. Ushbu jarayon standartlashtirilgan ta'lim maqsadi asosida pedagogik tizim vositasida amalga oshiriladi.

Bundan kelib chiqib aytish mumkinki pedagogika fanidan hap qanday pedagogik texnologiya asosini tizim tashkil etadi. Bunday pedagogik texnologiyani rejalashtirilgan samarasi uning qanday tizimlashtirilganligi va tuzilishiga bog'liq:

Pedagogik tizim tushunchasi ko'plab pedagog olimlar tomonidan tahlil qilingan bo'lib , 80-yillar oxirigacha aniq bir to'xtamga kelinmagan.

Pedagogika tizim tushunchasi va uni tashkil etuvchi variant elementlarini birinchi bo'lib akademik V.P.Bespalko asoslab berdi.

V.P.Bespalko ta'rifi bo'yicha "Pedagogik tizim (PT) deganda ma'lum sifatlarga ega bo'lgan shaxsni shakllantirishga aniq maqsadli tashkiliy pedagogik ta'sir ko'rsatish uchun talab etiladigan o'zaro bog'langan uslub, vosita va jarayon majmuasi tushuniladi" [23]. Jamiyatning ustuvor qadriyatlarini shaxs shakllanishiga qo'yiladigan talablar va uning maqsadini belgilab beradi.

Pedagogik texnologiya yaratilish bosqichlari akademik V.P.Bespalko tomonidan asoslangan bo'lib [23], U ta'lim turi hamda tadbiiq qilinishdagi shakli, darslik, metodik tavsiyanoma, EHM

dasturlaridan qat'iy nazar umumiy hisoblanadi. Shu asosda biz pedagogik texnologiyani loyihalashni quyidagi bosqichlarda amalga oshirdik (4-shakl):

-birinchi bosqichda kasb ta'limi fakulteti talabalarning kelajakdagi kasbiy faoliyatini tahlil qilindi.

Ushbu tahlilda talaba faoliyati istiqbolini qamrab olgan kelajak faoliyatida duch keladigan vazifalar aniqlab olindi.

-ikkinchi bosqichda umummehnat va kasbiy ko'nikma hamda malakarni rivojlantirishning psixofiziologik asoslari; o'qituvchilar tayyorlashning yangi pedagogik texnologiyalarini ishlab chiqildi va ta'limning hap bir davri uchun uning mazmuni aniqlab berildi.

-uchinchi bosqichda umummehnat va kasbiy ko'nikma hamda malakarning tarkibiy qismlari, shakllantirish jarayoni; malaka kuchishi va moslashuvchanligi xususiyatlari, umummehnat va kasbiy ko'nikma hamda malakalarni rivojlantirish jarayonida ta'lim vositalarini qo'llash texnologiyasi ishlab chiqildi;

-to'rtinchi bosqichda umummehnat va kasbiy ko'nikma hamda malakarni rivojlantirish didaktik jarayonining eng muvofiq ta'lim shakllari aniqlandi. Uning natijasi ko'nikma va malakalarni rivojlantirish pedagogik tizimida o'qituvchi va talaba munosabatlari mazmuni ishlab chiqildi;

-beshinchi bosqichda umummehnat va kasbiy malakalarni qo'llashga oid ta'lim metodi mazmuni ishlab chiqildi, uning natijasi sifatida umummehnat ko'nikma va malakarni rivojlantirish jarayonida trenjerlardan foydalanish texnologiyasi yaratildi;

-oltinchi bosqichda ta'lim maqsadi asosida ko'nikma va malakalarni rivojlantirishga qaratilgan mashqlar tizimi ishlab chiqildi hamda o'qyv qo'llanmalari mazmuni bilan umumlashtirildi, natijalar belgilangan ko'rsatkichlari darajasida ta'lim jarayoniga tadbiiq etildi;

-yettinchi bosqichda-o'zlashtirish darajasini baholash mezonlariga va ta'lim maqsadlariga mos keluvchi talabalarning bilim va ko'nikmalarini aniq nazorat qilish bilan bog'liq kuzatishlar o'tkazildi va testlar ishlab chiqildi.

-sakkizinchi bosqichda ta'lim maqsadlariga erishish imkonini beruvchi o'quv mashg'ulotlarining tuzilmasi va mazmuni shakllantirildi hamda talabalarning umummehnat va kasbiy ko'nikma hamda malakalarini rivojlantirishga qaratilgan topshiriqlar majmuasi ishlab chiqildi;

-to'qqizinchi bosqichda umummehnat va kasbiy ko'nikma hamda malakarni rivojlanganlik darajasini baholashning ko'rsatkich va mezonlari tajriba-sinov ishalari asosida sinab ko'riladi va ta'lim jarayonining yakunlanganlik darajasi ($K > 0,7$ ko'rsatkichga erishish maqsadida) tekshirildi. Bosqich natijasida loyihaga tegishli tuzatishlar kiritildi.

Ko'nikma va malakalarni faoliyat tavsifiga ko'ra tasniflash mumkin (5-shakl). Misol uchun, bir guruhni intellektual ko'nikma (eshitish qobiliyati, kitob bilan ishlash, insho yozish, reja tuzish, o'z ishini rejalashtirish, uni qulay tashkil etish) va malakalar (yozuv savotxonligi, ifodasi o'qish) tashkil qiladi. Ikkinchi guruhga mehnat ko'nikmalari (chizmalar bo'yicha buyum yasay olish) va alohida avtomatlashgan mehnat operatsiyalari (arralash, qirqish, randalash, kesish malakalari) kiradi. Bu guruhga hapakat va konstruktiv texnik ko'nikma va malakalar kiradi, bunda ikkinchisi hamma vaqt asbob va mashinalar bilan ishlashga bog'liq bo'ladi.

Uchinchi guruhni jismoniy tarbiya va sport ko'nikmalari (jismoniy tarbiya mashqlarini bajara olish) va malakalar (sakrash, suzish, arqonga chiqish) tashkil qiladi. Odatda gigiyenik ko'nikma va malakalarni ham alohida guruh sifatida qaraladi.

Bundan tashqari malakalar murakkablik va avtomatlashganlik darajalariga ko'ra ham farqlanadi.

MAVZU: O'QUVCHILARNING BILIM, MALAKA VA KUNIKMALARINI TEKSHIRISH VA BAXOLASH. BILIMLARNI TEKSHIRISH VA BAXOLASHNING TURLARI VA FORMALARI.

Reja:

1.O'quvchilarni bilim, malaka ko'nikmalarini nazorat qilish va baholash usullari

2.Reyting tizimining maqsad va vazifalari

3.Reyting tizimini amalga oshirish.

O'rta maxsus, kasb-hunar muassasalarida o'quv tarbiyaviy jarayonda unumli mehnatni amalga oshirish uchun o'quvchilarni tayyorlashga yo'naltirilgan bo'lib, jamiyat va shaxsiy talablarni qondirish ham kerak.

Malakali, unumli mehnat o'quvchilarning ta'lim-tarbiya olish jarayonida shakllangan bilim, malaka va ko'nikmalariga asoslangandir.

O'quv-tarbiyaviy jarayon – bu boshqariladigan va rostlanadigan jarayon bo'lib, o'qituvchi, ustoz o'quvchilardagi bilim, malaka va ko'nikmalarini son va sifat jihatdan haqqoniy baholash va o'quv-tarbiyaviy jarayonga olishgan natijalarga qarab o'zgartishlar kiritib borish bilan birgan o'zining faoliyatiga ham tavsif beradi.

O'quvchilarning bilim, malaka, ko'nikma va qobiliyatlariga baho berish qarab chiqishdan oldin yana bir bor bilim, malaka, ko'nikma va qobiliyatlar ta'sirini qarab chiqaylik.

Bilim – nazariy va amaliy faoliyat natijasida o'rgangan, esda saqlab qolingan, qabul qilingan va fikrlashtirilgan hodisa va predmetlar haqidagi tushunchalar tizimidir.

Bilimlar o'z navbatida tizimli va tizimsiz, nazariy va amaliy, keng va tor, chuqur va yuzaki, moslanuvchan va shablonli, mustahkam va mustahkam bo'lmagan turlariga bo'linadi. Bularning ichida kasbiy ta'lim natijasida hosil bo'ladigan nazariy va amaliy bilimlarni oshirish mumkin. Chunki, nazariy bilimlar narsalarning (predmetlar) yetaoli darajadagi xususiyatlarni texnika va texnologiyalardan hodisasini (yavleniy) va ularning obyektiv munosabatini bildiradi. **Amaliy bilim** esa texnika va texnologiya sohasidagi jarayonlarning aloqasini, hodisasini va boshqalarning to'g'ridan to'g'ri amaliy faoliyatga kiritilganligini bildiradi.

Malaka – bu o'quvchining avtomatik ravishda yo'naltirilgan holda birorta ishni baholash qobiliyatidir.

Ko'nikmalar: aqliy (xotira va fikrlash), sensorli (qabul qilish ko'nikmasi), dvigatelli harakati (psixomotorli) va **volevoyli**.

Ko'nikma - yangi sharoitda insonning (mutaxassisning) ishni sifatli, kerakli hajmda va ajratilgan – belgilangan vaqtda bajarish qobiliyatidir.

Ko'nikmani shakllantirish bu kasbiy ta'limning majburiy oxirgi maqsadi bo'lib, bu ko'nikma o'qish, amaliyot jarayonida bosqichma-bosqich shakllanib boradi.

Kasbiy qobiliyat – kasbiy faoliyat sharoitida ishni muvaffaqiyatli bajarish uchun zarur bo'lgan shaxsning shaxsiy –psixologik sifati belgisidir.

Qobiliyat tug'ma bo'lmasdan uning ko'zga tashlanishi yoki ajralib turishi muhitga, o'rganishga, tarbiyaga bog'liqdir. qobiliyatning tug'ma ko'rinishi uning qabul qila olishi, fikrlashi, xotirasi, faraz qilishi va boshqalar bo'lgani uchun bular rivojlantirilsa, to'g'ri yo'lga solishsa qobiliyat yuqori cho'qqiga chiqadi.

Bilim, malaka va ko'nikma, qobiliyat o'zaro bog'liq bo'lib, ularni alohida-alohida baholash juda murakkab.

O'quvchilarning bilim, malaka va ko'nikmalarini baholash ustozning, o'qituvchining muxandis pedagogning uslubiy faoliyatini tarkibiy qismidir. Shuning uchun ham o'qituvchi o'quv sharoitida har bir o'quvchini diqqat bilan kuzatib, o'rganib borish va faoliyatini baholab borishi zarur.

Umumta'lim, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi va oliy o'quv yurtlardagi texnikaviy, texnologik fanlar bo'yicha bilim, malaka va ko'nikmalarini baholash usulalri va shakli asosan bix-

ildir. Ularda faqat mazmun jihatdan ya'ni amaliyotni, kasbiy yo'naltirilganlik, malaka va ko'nikmalarga bo'lgan talabning ko'prog'i va boshqalar bilan bog'liqdir.

Mashinasozlik fanlarini o'rganishda bilim, malaka va ko'nikmalarni baholashning quyidagi turlari mavjud:

Joriy – og'zaki so'rash, yozma nazorat ishlari, amaliy ish, o'qituvchining kuzatib borishi, dasturli nazorat.

Davriy – har bitta mavzuning o'tgandan keyin tekshirib borish.

Yakuniy – nazorat ishlari, zaxetlar, imtihon va bitiruv ishlari.

O'quvchilarning bilim, malaka va ko'nikmalarini nazorat qilishda uchta asosiy funktsiya (vazifa) amaliga oshiriladi: tekshiruvchi, o'rgatuvchi va tarbiyalovchi.

Tekshiruvchi – nazorat qiluvchi – o'quvchilarning guruh o'quvchilarining o'zlashtirganlik darajasini belgilab borish (ya'ni bilimi, malakasi va ko'nikmasi).

O'rgatuvchi – har bir o'quvchining bilimi, malakasi va ko'nikmasining tekshirish natijasida boshqa o'quvchilar o'zlarining bilim, malaka va ko'nikmalarini taqqoslaydi va o'ziga xulosalar chiqaradi. Shu bilan birga o'qituvchi umumiy kamchiliklarga ham to'xtalib o'tishi natijasida boshqa o'quvchilarga saboq bo'ladi.

Tarbiyalovchi funktsiyasi – tizimli nazorat o'quvchilarda o'ziga o'zi baho berishni, imkoniyatlarini tarbiyalaydi va o'z vaqtlarini to'g'ri taqsimlashga undaydi.

O'quvchilarning bilimi, malakasi va ko'nikmalarini nazorat qilishning eng ko'p tarqalgan shakli og'zaki so'rash (shaxsiy, gruppali) dir. Buning keng tarqalganligining sababi uni tashkil qilishning osonligi. Lekin buning ham o'ziga xos qiyinchilik tomonlari bor, ya'ni kamni qachon chaqirish kerak? Qanday savol berish kerak? Savolning xajmi qanday bo'lishi kerak? Qancha vaqt kerak? Nimani so'rash kerak? Qachon o'quvchilar bilan nima qilish kerak? va x.k.

Nazorat qilish qanday bo'lmasin, ularga qo'yiladigan umumiy talab: o'quvchilarga aniq savollar bilan murojat qilish va bu nazoratga ko'proq o'quvchilarni jalb etishdir.

O'quvchilarning kasbiy mahorat yurituvchi obyektlari bo'lib quyidagi ishlab chiqarish bilim, malaka va ko'nikmalari hisoblanadi.

- o'quv ishlab chiqarish ishlarini bajarish sifati;
- ishlab chiqarish mohiti unumdorligi – vaqt va mahorat;
- ishni bajarishda ishlab chiqarish negizlarining usullarini qo'llay olish;
- hozirgi zamon texnika va texnologiyasini qo'llay olish, ish bajarish;
- mustaqil ish bajara olish;
- amaliy ishlarni bajarish nazariy bilimlarni qo'llay olish;
- mehnat madaniyati, ish joyi tartibi;
- ish bajarish vaqtida texnika xavfsizlik qoidalariga rioya qilish.

Mehnat va kasb ta'limi bo'yicha o'zlashtirishni baholash mezonlari mezonlari.

O'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalariga o'qituvchi, usta besh balli sistema bo'yicha baho qo'yadi. Baho qo'yishning besh balli sistemasini amalida tadbiq etishda so'zlar bilan ifodalanadigan «a'lo», «yaxshi», «qoniqarli», «yomon», «juda yomon» degan baholarni «5», «4», «3», «2», «1» raqamlari bilan almashtirish maqsadga muvofiq deb topilgan. Raqamli baholash ko'proq aniqligi, puxtaligi va foydalanish uchun qulayligi bilan farq qiladi.

Ko'pinsa usta va o'qituvchilar o'quvchilarning intizomiga oid birorta kamchiligi (kechikib kelishi, mashg'ulotlarga kelmay qolishi, dars vaqtida gaplashib o'tirishi va hokozolar) uchun bahoni kamaytirish kabi xatoga yo'l qo'yadilar. Bu o'rinda usta va o'qituvchi tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishning boshqa vositalaridan foydalanilishi lozim.

Quyidagi baho mezonlari belgilab chiqilgan.

O'quv materialini butun tavsilotlari bilan bilish va tushunish, materialni izchil, mantiqan bog'langan holda xatosiz bayon etish, xisob-kitob va grafika ishlarini namunali bajarish, mehnat topshiriqlarini bajarish vaqtida olingan ilmiy-texnikaviy bilimlarni mustaqil, dadil va to'g'ri tadbiq

etish, mehnat usullarini to'g'ri bajarish (mehnat va hunar ta'limi dasturining talablari doirasida), texnikaviy talablar doirasida sifat ko'rsatkichlariga rioya qilish, ishni vaqt normasi doirasida bajarish «5» baho bilan baholanadi.

«4» baho butun o'quv materiallarini bilishi va tushunishi, uni og'zaki va yozma ravishda to'g'ri bayon etishi, hisob-kitob va grafika ishlarini to'g'ri va puxta bajarishi, olingan bilimlardan o'quv-mehnat topshiriqlarini, berilgan ishni belgilangan vaqt normasiga muvofiq o'z vaqtida bajarilganligi uchun qo'yiladi.

«3» baho programmadagi asosiy materialni bundan keyingi o'quv-mehnat vazifalarini bajarishga imkon beradigan xajmda bilishi va tushunishi, o'quv materialini birmuncha xato va kamchiliklar bilan, o'qituvchining ozgina yordami orqali sodda qilib bayon etishi, mehnatni tashkil etishda bir oz kamchiliklar bo'lgan holda belgilangan vaqt normasini 75% bajargani uchun qo'yiladi.

«2» balli baho programma materialining ko'p qismini yaxshi tushunmaslik, uni qo'pol xatolar bilan bayon qilish, hisob-kitob va grafika ishlarini yetarli darajada bajarmaslik, olingan bilimlarni xatolarga yo'l qo'yib tatbiq etish, mehnat operatsiyalarini ko'p xatolar bilan bajarish, mehnatda belgilangan sifat ko'rsatkichlarini ta'minlay olmaslik uchun qo'yiladi.

Butun programma materialini bilmaslik va tushunmaslik, o'tilgan materialni bayon qilib bera olmaslik, olingan bilimlardan amalda foydalana bilmaslik, mehnat usullarini qo'llana olmaslik, brakka yo'l qo'yish uchun «1» baho qo'yiladi.

Baholashni tarbiyaviy rolini oshirish masalasi diqqatga sazovordir. Shu munosabat bilan usta, o'qituvchilar qo'ygan baholarini izohlab berishi muhimdir. Bu hol o'quvchilarga o'z bilimlaridagi kamchiliklarini, amaliy ishlaridagi nuqsonlarini bilib olishlariga yordam beradi. Baholashni muntazam izohlab borish ularning ta'limiy rolini oshiradi.

Mehnat va kasb ta'limida reyting usuli baholashning eng zamonaviy usuli.

Uzluksiz ta'lim tizimini barcha bosqichlarida mosligi bilan aniqlanadi. Fanlar va ixtisosliklar bo'yicha ta'lim standartlarida o'quvchilar o'zlashtirish, bilimi, ko'nikma va malakalariga ega bo'lishi uchun zarur bo'lgan eng minimal talablari belgilangan.

O'zbekiston va boshqa xorijiy davlatlar o'quv muassasalarining tajribasi o'qitish sifatini va o'quv jarayonining xilma-xil boshqa ko'rsatkichlarini baholashda va unga obyektiv yondashishda baholashning reyting tizimi eng zamonaviy usul ekanligini ko'rsatmoqda. Chunki, xozirgi kunda ko'p o'qituvchilar o'quvchilarning o'quv fanlari bo'yicha o'zlashtirish darajasini belgilash ya'ni aniqlashda ma'lum darajada xatliklarga yo'l qo'yib kelmoqda.

O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risida»gi qonunlarning qabul qilinishi ta'lim borasida olib borilayotgan tub islohatlarni amalga oshirishda huquqiy asos yaratdi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar mahkamasini 1998 yil 13 maydagi «O'zbekiston Respublikasida O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limini tashkil etish chora tadbirlar to'g'risida»gi 204 sonli qarorining 7-bandiga asosan akademik liseylar va kasb-hunar kollejlari o'quvchilarni bilim saviyasi, ko'nikma va malakalarining nazorat qilishning reyting tizimi to'g'risidagi nizomini ishlab chiqish, hamda joylarda joriy qilish, kasb-hunar kolleji va akademik liseylarda ta'lim-tarbiya oluvchi o'quvchilarning bilimini haqqoniy baholash, bilim va kasbiy ko'nikmalar olishga jonkuyarlik xissini o'yg'otish o'quvchilarda o'qishga intilishga, o'zaro bellashish muhitini shakllantirish zarurligi ko'rsatilgan va bu Nizom ishlab chiqilib, hayotga tatbiq etildi. Xuddi shu Nizom Umumiy o'rta maktab o'quvchilarining bilimini baholash uchun ham joriy etildi.

Bugun sizlarning e'tiboringizga havola etilayotgan mavzu o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi o'quv muassasalarida bilimlar sifatini nazorat qilish reyting tizimi haqidagi nizom asosida amalga oshirilayotgan tajribalarga asoslangan.

Reyting tizimining maqsad va vazifalari

Reyting tizimi o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi davlat ta'lim standartlari hamda, mehnat ta'limi davlat ta'lim standartlarining tarkibiy qismi bo'lib, Kadrlar tayyorlash milliy dastur talablaridan kelib chiqqan holda o'quvchilarning bilimini haqqoniy baholash, ulardan fanlarni o'zlashtirish bo'yicha qiziqishlarni oshirish va ularning bilim, ko'nikma va malakalarini egallashga bo'lgan ehtiyojlarni rivojlantirish o'qitish jarayonida reyting tizimini qo'llashning asosiy maqsadini tashkil qiladi.

Reyting tizimi quyidagi vazifalarni hal qilish uchun kiritiladi:

- davlat ta'lim standartlari talablariga mos holda barcha o'quv fanlari o'quv dasturlari bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarni o'quvchilar tolmonidan o'zlashtirish darajasini obyektiv baholash;
- o'quvchilarda bilim olishga bo'lgan ijobiy intilish ehtiyojini shakllantirish, ularda o'zaro bellashuvga qiziqish uyg'otish;
- o'quvchilarni mustaqil ishlashga o'rgatish;
- o'quvchilarni doimiy baholash va baholarni taqqoslab borish;
- o'quv muassasalari o'qituvchilari ishlab chiqarish ta'lim ustalari pedagoik faoliyatini to'g'ribaholash;
- o'quvchi va o'qituvchi faoliyatini oldindan rejalashtirish, o'quv jarayoniga zaruriy o'zgarishlar kiritish;
- Respublikaning turli xududlaridagi o'quv muassasalari natijalarini tahlil qilish, taqqoslash va chora tadbirlar ishlab chiqish;
- O'quvchilarning mehnat va tarbiyaviy intizomini yaxshilash, ularning fanlar bo'yicha uzluksiz tayyorgarligini amalga oshirish.

Reyting tizimini nazorat turlari

Reyting tizimida o'quv rejasiga kiritilgan har bir o'quv fani bo'yicha o'quvchilarning bilim sifatini baholash uchun quyidagi nazorat turlaridan foydalaniladi:

Joriy nazorat (JN);

Oraliq nazorat (ON);

Yakuniy nazorat (YaN).

Joriy nazorat (JN) – og'zaki so'rov, kollokviumlar, seminarlar, yozma ishlar, laboratoriya ishlari, texnikaviy diktant, kurs loyihalari, uy vazifasi va hokazo, ya'ni siz o'z amaliyotingizda qo'llaydigan barcha so'rov turlarini o'z ichiga oladi.

Joriy nazorat (JN) da o'tkaziladigan so'rov turlarini quyidagi qisqartirilgan kodlar bilan belgilashni tavsiya etiladi:

Test so'rovlar(T), og'zaki so'rov(O), laboratoriya ishi(L), masala yechish(M), uy vazifasi(U), kurs loyihasi (KL), yozma ish (Yo), kartochka so'rovi (KS), texnikaviy diktant (TD), amaliy ish (A), va xokazo.

Joriy nazorat o'quv dasturini bir yoki bir nechta mavzularini o'rgangandan so'ng o'tkaziladi.

Oraliq nazorat (ON)- o'quv fanining alohida maqsadga qaratilgan katta va tugallangan hajmidan keyin o'tkaziladi. Bu o'quv dasturini bir yoki bir nechta bo'limi bo'lishi mumkin. ON semestr davomida 2-4 marta o'tkazilishi maqsadga muvofiqdir.

Yakuniy nazoratga (YaN) – yakuniy nazorat (YaN) semestr davomida o'tilgan barcha bob va mavzularga taalluqli asosiy savollarni qamrab olishi kerak. Bu nazorat semestr yakunida test asosida o'tkaziladi.

ON va YaN o'tkazishning obyektivligini ta'minlovchi nazoratni asosiy shakli-test sinovlari o'tkazishdir. Test sinovlarini o'tkazishda quyidagilarga e'tibor berish zarur, ya'ni o'quv materialini o'zlashtirish natijalarini obyektiv baholash uchun sharoitlar yaratish; ko'p variantli test savollarini ishlab chiqish; bir-biridan ko'chira olmasligini ta'minlash; har bir o'quvchini individual test savollari bilan ta'minlash.

ON sonini, mazmunini va o'tkazish vaqtini o'qituvchi taqvim mvzular rejaga mos holda belgilaydi. ON o'tkazilish haqida o'quvchilar bir hafta oldin ogohlantiriladi.

ON va YaN doirasida bittasi yoki bir nechitasi bo'yicha tanlab olinib tashkqi nazorat o'tkazilishi mumkin. Nazorat qilish ta'limiy muassasa rahbarlari tomonidan o'tkaziladi.

Tashqi nazoratning maqsadi ta'lim standartida ko'rsatilganga mos darajada o'quvchilar o'zlashtirishining ko'rsatkichlarini aniqlash hamda bir xildagi fanlar bo'yicha (kasblar) bu ko'rsatkichlarni taqqoslash.

O'quvchilarning qiziqishini uyg'otish uchun o'tkazilgan nazorat natijasini dars mobaynida bevosita o'quvchilar ishtirokida ko'rib chiqish va tahlil qilish yaxshi natija beradi.

Har bir o'qituvchi o'z fani bo'yicha reyting tizimini loyihalashtirishda quyidagilarga asoslanishi kerak:

1. Har bir fan bo'yicha semestr davomida o'quvchi to'plashi mumkin bo'lgan maksimal ball 100 ballni tashkil etadi;

2. Har bir fan uchun ajratilgan maksimal ball nazorat turlari bo'yicha taqsimlanadi:

- Joriy nazorat (JN) bo'yicha 60%, ya'ni 60 ball;
- Oraliq nazorat (ON) bo'yicha 20%, ya'ni 20 ball;
- Yakuniy nazorat (YaN) bo'yicha 20%, ya'ni 20 ball.

Bu ballar baho va foiz jihatdan quyidagicha taqsimlanadi:

Mak. ball	Baholar, foizlar, ballar			
	«qoniqarsiz» 54,9%	«o'rta» 55%-69,9%	«yaxshi» 70%-84,9%	«a'lo» 85%-100%
100	0-54,9	55,9-69,9	70-84,9	85-100

Yakuniy nazoratga (YaN) joriy va oraliq nazoratlarda yig'ilgan umumiy balli maksimal ballning 60% dan kam bo'lgan va reyting ballini yaxshi lash hohishini istagan o'quvchilar kiritiladi. Agar o'quvchining joriy va oraliq nazoratlarida yig'ilgan umumiy reyting balli 60% dan ko'p bo'lsa va bu o'quvchilar yakuniy nazorat topshirish istagini bildirmasa, u holda jurnalga ular jamlagan umumiy ball qo'yiladi. Yakuniy nazoratga ajratilgan ballni o'quvchi toki shu nazoratni topshirmaguncha avtomotik ravishda qo'shib qo'yishga ruxsat berilmaydi.

Kurs loyihalariga maksimal ballning 20-40% ni ajratish maqsadga muvofiqdir. Har bir o'qituvchi o'z fanidan kurs loyahasini foyizlash jarayonida har bir qism uchun shu maksimal 20-40 balldan kelib chiqqan holda ballarni taqsimlaydi.

Ishlab chiqarish ta'limi va amaliyoti uchun ham maksimal ball 100 ball bo'lib, reyting tizimi ularning o'ziga xos xususiyatlarini e'tiborga olgan holda yuqoridagi namunadagidek loyihalashtiriladi.

Diplom ishlari va loyihalari, davlat imtihonlari uchun ham maksimal ball 100 ball deb belgilanadi.

- diplom ishi yoki loyihasi rahbariga - 30%, ya'ni 30 ball;
- resenztga – 20%, ya'ni 20 ball;

Davlat himoyasida malaka komissiyasiga ajratilgan maksimal 50 ballning 60% ni olgan o'quvchigina himoya qilgan hisoblanadi.

Reyting tizimini amalga oshirish.

O'quv rejasi va fan dasturiga asosan tuzilgan taqvim-mavzuiy rejasi bo'yicha, hamda ajratilgan soatlarni e'tiborga olgan holda, har bir o'quvchini semestr davomida necha marta nazorat qilish imkoniyatidan kelib chiqib, nazorat va so'rov turlari aniqlab chiqiladi va ma'lum bir fan bo'yicha reyting ballarini taqsimlanish jadvali tuziladi.(jadval 1). Bu jadval 7 ustundan iborat bo'lib, quyidagilarni o'z ichiga oladi: (quyidagi jadvalga qarang).

Birinchi ustunga nazorat va so'rov turlarining nomlari kiritiladi.

Ikkinchi ustunga nazorat va so'rovlar uchun belgilangan qisqartirilgan kodlar kiritiladi.

Uchinchi ustunga so'rovlarning qay darajada muhimligiga qarab muhimlik darajasi aniqlanib kiritiladi.

To'rtinchi ustunga semestr davomida har bir o'quvchini belgilangan so'rov turi bo'yicha necha marta nazorat qilish imkoniyatidan kelib chiqqan holda so'rovlarning soni kiritiladi.

Beshinchi ustunga semestr davomida jami o'tkazilgan so'rovlar sonidan nazorat turi uchun ajratilgan maksimal ball dan va so'rovlarning muhimlik darajasidan kelib chiqqan holda har bir so'rov turi uchun ajratilgan maksimal ballar aniqlanib kiritiladi.

Oltinchi ustunga taqvim-mavzuiy rejasi bo'yicha har bir so'rovlar o'tkazilishi kerak mashg'ulotlar nomeri aniqlanib kiritiladi.

Yettinchi ustunga o'quvchi semestr davomida har bir nazorat va so'rov turlari bo'yicha to'plash mumkin bo'lgan maksimal ballar aniqlanib (4 va 5 ustundagi sonlar o'zaro ko'paytirilib) kiritiladi.

« _____ » fani bo'yicha reyting ballarini taqsimlanishi.

Jadval 1

Nazorat va so'rov turlari	So'rov kodlari	So'rovlarning muhimlik darajasi	Semestr davomida o'tkaziladigan so'rovlar soni	Har bir so'rovga ajratilgan max ball	So'rovlar o'tkaziladigan mashg'ulotlar №	Hammasi
1	2	3	4	5	6	7
Joriy nazorat	JN	5	1	3	2-40	3
1. Og'zaki so'rov	O					
2. Test	T	2	2	5	18;34	10
3. Masala yechish	M	1	2	6	5-20;22-40	12
4 Laboratoriya ishi	L	3	6	4	3;8;12;23;27; 36	24
5. Yozma ish	Yo	4	2	3,5	15;30	7
6. Uy vazifasi	U	6	2	2	10;32	4
Jami			15			60
Oraliq nazorat	ON					
Test	T		2	10	21;40	20
Yakuniy nazorat	YaN					
Test	T		1	20		20
Jami			18			100

Tuzuvchi: « _____ » fani o'qituvchisi

Sattorov Z.M

1 jadval tuzilib, taqvim-mavzuiy reja bilan birgalikda o'quv ishlari bo'yicha direktor muvoyniga tasdiqlash uchun topshiriladi va guruh jurnaliga ko'chiriladi.

1 jadvalga asoslangan holda har bir fan bo'yicha jurnalda keltirilgan reyting asosida baholash jadvalining yuqori qismi to'ldiriladi. Jadval 2.

Bu jadvalda quyidagilar ko'rsatiladi:

- o'quvchining familiyasi va ismi sharifi;
- nazorat va so'rov kodlari;
- nazorat va so'rov uchun ajratilgan maksimal ball;
- joriy va oraliq nazoratlarda o'quvchining jami jamg'argan balli;
- yakuniy nazoratga ajratilgan ball;
- qayta topshirish;
- jami jamg'arilgan ballar (hammasi).

Jadval 2 da nazorat va so'rov turlari hamda o'tkazilgan mashg'ulotlar nomeri, ularga ajratilgan maksimal ballar aniq ko'rsatilishi kerak. har bir o'qituvchi o'z fani bo'yicha reyting ballarini taqsimlanishini o'quvchilarning kundalik reyting daftariga ko'chirishi va o'z vaqtida olgan ballarini qo'yib borishi zarur. Bu esa o'quvchilarni o'zaro bellashishga, hamda har bir nazoratga o'z vaqtida tayyorlanib kelishga chorlaydi.

Agar o'quvchi ba'zi bir sabablarga ko'ra nazoratni topshirmasa, u holda uning sabablari aniqlanib qayta topshirishga ruxsat beriladi. qayta topshirganda nazoratni sababli qoldirgan bo'lsa, maksimal ball 0,9 ga sababsiz qoldirgan bo'lsa 0,7 ga ko'paytiriladi.

Semestr yakunida o'quvchi maksimal ballning 55% dan kam jamg'argan bo'lsa, u holda ilmiy pedagogik kengashning qaroriga asosan o'quvchiga ikki xafta muddat ichida qayta topshirishga ruxsat beriladi.

qayta topshirish faqat oraliq va yakuniy nazoratlar bo'yicha o'quv ishlari bo'yicha direktor o'rinbosari ruxsatnomasiga asosan faqat bir marta ruxsat etiladi. Keyingi qayta topshirish direktor buyrug'iga asosan komissiyaga topshiriladi. Shundan keyin ham o'quvchi 55% dan kam ball to'plagan bo'lsa, u holda kursdan kursga qoldiriladi. O'quvchi har bir fandan maksimal ballning 55% ni jamg'armaguncha kursdan kursga o'tkazilmaydi.

So'rov darajalariga ajratilgan maksimal ballar baholash tizimi bo'yicha 3 jadvalda ko'rsatilgandek taqsimlanadi.

So'rov darajalarining maksimal ballini belgilashda hisoblash jrayonlarini yengillashtirish maqsadida iloji boricha butun sonlar qo'yish maqsadga muvofiqdir.

Reyting tizimi birinchi marta joriy qilinayotgan o'quv muassasalarida toki o'quvchilar ko'nikma xosil qilgunlariga qadar baholash tizimining ballar intervali o'rniga 3 jadvalda ko'rsatilgan taqribiy ballardan foydalanish tavsiya etiladi.

O'quv muassasasida reyting tizimi bo'yicha ma'lum bir tajriba orttirilgandan keyin hamda texnik vositalardan foydalanish imkoniyati yaratilgandan so'ng baholash tizimining ballar intervaliga o'tish maqsadga muvofiq.

Ballar intervalini taklif qilishdan maqsad o'quvchilarning bilimlarini aniq va real baholash, hamda o'quvchilar o'rtasida har bir ulush ball uchun kurashish muxitini yaratishdir. Ballar intervalidan foydalanish guruhda, kursda, kollejda, hamda Respublikadagi lisey va kollejararo eng yaxshi o'quvchilarni hych qanday qo'shimcha koeffitsiyentlarsiz aniqlab beradi.

Reyting tizimida o'quvchilarning umumiy to'plagan ballini hisoblash va ularni o'zaro taqqoslash

Reyting tizimini loyihalashtirish va baholash mezonini yengillashtirish maqsadida barcha fanlar uchun 100 ballik tizim belgilangan edi. Lekin eng yaxshi o'quvchini aniqlash va o'quvchilar bilimini o'zaro taqqoslash uchun albatta har bir fanga o'quv jarayoni rejasida ajratilgan soatlarni ham hisobga olish kerak. o'quvchilarning har bir fan bo'yicha to'plagan boshlang'ich maksimal reyting balli quyidagi formula bilan aniqlanadi.

$$R_b = R_{jn} + R_{on} + R_{yan} = 60 + 20 + 20 = 100 \quad (1)$$

Bu yerda:

R_{jn} - o'quvchilarning joriy nazoratda to'plashi mumkin bo'lgan maksimal balli, ya'ni 60 ball;

R_{on} - o'quvchilarning oraliq nazoratda to'plashi mumkin bo'lgan maksimal balli, ya'ni 20 ball;

R_{yan} - o'quvchilarning yakuniy nazoratda to'plashi mumkin bo'lgan maksimal balli, ya'ni 20 ball.

O'quvchilarning har bir fan bo'yicha balli quyidagi formula bilan aniqlanadi:

$$R_{o'b} = R_{o'jn} + R_{o'on} + R_{o'yan} \quad (2)$$

Bu yerda:

$R_{o'jn}$ - o'quvchilarning joriy nazoratda to'plagan real balli;

$R_{o'on}$ - o'quvchilarning oraliq nazoratda to'plagan real balli;

$R_{o'yan}$ - o'quvchilarning yakuniy nazoratda to'plagan real balli.

2 formula har bir fan bo'yicha o'quvchining to'plagan real ballini aniqlashga imkon yaratdi. Lekin o'quv jarayoni rejasida har bir fan uchun ajratilgan soatlarni hisobga olgan holda o'quvchining haqqiy reyting ballini aniqlash imkoniyati bermaydi. Buning uchun quyidagi formuladan foydalanamiz:

$$R_h = R_{o'b} \times K_f$$

Bu yerda:

K_f - S|100-fan koeffitsiyenti bo'lib, o'quv jarayoni rejasida ma'lum bir fan uchun ajratilgan soatlarga bog'liq;

S - o'quv jarayoni rejasida ma'lum bir fan uchun semestrda ajratilgan soatlar soni.

O'quvchining ma'lum fanlar bo'yicha to'plagan reyting ballarini aniqlaganimizdan so'ng barcha fanlar bo'yicha umumiy reyting ballini quyidagi formula bilan aniqlaymiz:

$$R_u = R_{h1} + R_{h2} + R_{h3} + \dots + R_{hn} \quad (4)$$

Bu yerda: n - fanlar sonini bildiradi.

Masalan: 1 kurs bo'yicha n - 18 ga teng, chunki o'quv jarayoni rejasida bo'yicha ushbu kursda 18 ta fan o'qitilishi mo'ljallangan. Xuddi shunday kurslarda yoki butun 3 kurs mobaynida to'plagan umumiy reyting ballini aniqlash mumkin. Bu aniqlangan reyting balli o'quv jarayoni rejasida ajratilgan umumiy soatlar soni (4560) bilan mos keladi. Agar diplom himoyasi va davlat imtihonlariga ajratilgan ballarni qo'shsak bu ball yana ozgina ko'payishi mumkin. O'quvchining 3 kurs mobaynida to'plagan umumiy ballini hisoblashda 4 formulaga albatta diplom himoyasi va davlat imtihonlariga ajratilgan ballarni ham qo'shib hisoblash kerak. 4 formula guruhda eng yaxshi o'quvchini aniqlashga imkon beradi, lekin kursda, kollejda va kollejlarda eng yaxshi o'quvchini aniqlash uchun quyidagi formuladan foydalanamiz:

$$R_n = R_{ur} | R_{o'm} \times 100 \quad (5)$$

Bu yerda:

R_n - o'quvchining nisbiy reyting balli;

R_{ur} - o'quvchining fanlar bo'yicha to'plagan umumiy real balli

$R_{o'm}$ - o'quvchining fanlar bo'yicha to'plashi mumkin bo'lgan maksimal balli.

5 formula o'quvchilarning o'zaro taqqoslash uchun to'rt, besh va undan ortiq xonali sonlardan yana 100 ballik mezonga o'tishga imkon yaratadi. Bu ballar foiz jihatdan quyidagicha taqsimlanadi:

- 0-54,9%, ya'ni o'qish jarayonida reyting ko'rsatkichi 0-54,99 ballgacha bo'lgan o'quvchilar qoniqarsiz;
- 55-69,9%, ya'ni o'qish jarayonida reyting ko'rsatkichi 55-69,99 ballgacha bo'lgan o'quvchilar o'rta;
- 70-84,9%, ya'ni o'qish jarayonida reyting ko'rsatkichi 70-84,99 ballgacha bo'lgan o'quvchilar yaxshi;
- 85-100%, ya'ni o'qish jarayonida o'qish ko'rsatkichi 85-100 ballgacha bo'lgan o'quvchilar a'lo.

Bu reyting ko'rsatkichlari o'quvchilarning bilim sifatini 100 ballik tizim bo'yicha taqqoslash ularning o'zaro bellashishga chorlash imkoniyatini yaratadi. Chunki o'quvchilar bilimni baholashda ballar intervalidan foydalanganda ikki o'quvchining reyting ko'rsatkichi bir xil bo'lish ehtimoli nolga yaqin. (jadval 4).

Yuqorida keltirilgan formulalar bo'yicha hisob-kitob ishlari o'quv muassasalarining metodik xonalarida o'quv ishlari bo'yicha direktor o'rinbosari boshchiligida amalga oshiriladi. Bu ishlarni kompyuterga ma'lum bir dastur kiritib amalga oshirish hisob-kitob ishlari ancha yengillashtiradi.

Reyting tizimida o'quvchilarni rag'batlantirish.

Har bir semestr kurs yakunida o'quvchilarning reyting ko'rsatkichlari Aniqlanib, o'quv muassasasining e'lonlar taxtasida yoritilib boriladi (4 jadval).

№	O'quvchilar ism sharifi	Semestrlar bo'yicha reyting					
		I	II	III	IV	V	VI
1	Abdullayeva A.X.	88,15	89,36	91,31	85,96	78,02	98,97
2	Normatov T.D.	77,56	89,89	86,9	88,9	79,09	90,07
3	Sattorov Z.M.	68,45	65,89	77,09	89,76	90,0	98,98
4	Ibragimov T.R.	56,06	65,98	67,98	77,45	88,09	89,07
5	Muzaffarov A.	76,98	77,08	89,04	87,98	90,78	92,67
6	Maxmudov X.A.	88,0	87,98	89,78	77,46	79,09	89,89
7	Bobojonov S	61,76	67,56	68,09	78,05	85,09	86,34

O'quvchilarning reyting tizimidagi o'quv natijalari har semestr yakunlanganidan so'ng ro'yxat shaklida eng yuqori reyting ko'rsatkichidan eng past reyting ko'rsatkichiga qarab tartiblashtirilgan holda rasmiylashtiriladi.

Pedagogik kengash, guruh rahbarlari, o'quvchilar va ota-onalar yig'ilishlarida semestr yakunlari taxlil qilinadi, o'quvchilarning reyting ko'rsatkichlarini ko'tarish maqsadida, o'qituvchilarning bu borada qiladigan ishlariga tavsiyalar beriladi.

Semestr kurs yakuniga ko'ra akademik lisey va kasb-hunar kollejlari direktorlari ikki hafta ichida o'quv jarayonida yuqori reyting ko'rsatkichlariga erishgan o'quvchilarni rag'batlantirish to'g'risida buyruq chiqaradi. Rag'batlantirish to'g'risidagi buyruq o'quv muassasasining e'lonlar taxtasiga ilib qo'yiladi:

- semestr yakunida reyting ko'rsatkichi 75 dan 85 gacha bo'lgan o'quvchilarga tashakkurnoma e'lon qilinadi.

- semestr yakunida reyting ko'rsatkichi 85 dan 90 gacha bo'lgan o'quvchilar faxriy yorliq bilan mukofotlanadilar.

- semestr yakunida reyting ko'rsatkichi 90 dan yuqori bo'lgan o'quvchilar faxriy yorliq mukofotlanish bilan birgalikda o'quv muassasasining imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda moddiy rag'batlantiriladi.

- kurs yakunida reyting ko'rsatkichi 95 dan oshgan o'quvchilar maxalliy hokimiyatlar, xamiy va vasiy tashkilotlar tomonidan rag'batlantirishga tavsiyaqilinadi, ularning fotosuratlari o'quv muassasasi hurmat taxtasiga ilib qo'yiladi. Bundan o'quvchilarga xomiy va vasiy tashkilotlar tomonidan qo'shimcha stipendiya berilishi maqsadga muvofiqdir.

XULOSA

Shunday qilib, o'quvchilarning mehnat va kasb ta'limi bo'yicha o'zlashtirishni to'g'ri hisobga olish ularning bilim, mehnat, ko'nikma va malakalarini mustahkamlashga imkon beradi. Intizomni o'qishdagi aktikligi va mustaqilligini oshiradi, ularning o'qishga bo'lgan mas'uliyatini oshiradi.

Fanlar bo'yicha reyting tizimini loyihalashtirishga oid metodik tavsiyanoma.

Quyida sizga o'z faningiz bo'yicha reyting tizimini loyihalashtirishni yengillashtirish maqsadida fanlar bo'yicha reyting tizimini loyihalashtirish namunasini qarab chiqamiz.

O'quv rejasi bo'yicha fanga 1-semestrda 85 soat ajratilgan. Bu semestr 17 haftadan iborat bo'lib, har haftaga 5 soatdan to'g'ri keladi.

Fan dasturiga asosan tuzilgan taqvim-mavzuiy rejasi bo'yicha hamda ajratilgan soatlarni e'tiborga olib, har bir o'quvchini semestr davomida necha marta nazorat qilish imkoniyatidan kelib chiqqan holda nazorat, so'rov turlarini aniqlab chiqamiz va fan bo'yicha reyting ballarini taqsimlanish jadvalini quyidagicha tuzamiz (jadval 1).

Bu jadval 7 ustundan iborat bo'lib, quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Nazorat va so'rov turlari.
2. So'rov kodlari.
3. So'rovlarning muhimlik darajasi.
4. Semestr davomida o'tkazilgan so'rovlar soni.
5. Har bir so'rovga ajratilgan maksimal ball.
6. So'rovlar o'tkaziladigan mashg'ulotlar nomeri.
7. Hammasi (jami jamg'arilgan ballar).

Joriy nazoratga maksimal ballning 60%, ya'ni ball ajratilganini e'tiborga olib so'rovlar yig'indisini shunday belgilaymizki, bu son 60 qoldiqsiz bo'lsin. Yuqoridan kelib chiqqan holda joriy nazoratga quyidagi so'rovlarni kiritamiz.

Og'zaki so'rov (O)-1 marta;

Test (T)-2 marta;

Masalani yechish (M)-2 marta;

Laboratoriya ishi (L)-6 marta (o'quv rejasi va dasturi bo'yicha fandan 1-semestrda 6 ta laboratoriya ishi o'tkazilishi rejalashtirilgan);

Yozma ish (Yo)-2 marta;

Uy vazifasi (U)-2 marta.

Fanning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda so'rovlarning muhimlik darajasini quyidagicha belgilaymiz:

1 daraja-masala yechish;

2 daraja-test;

3 daraja-laboratoriya ishi;

4 daraja-yozma ish;

5 daraja-og'zaki so'rov;

6 daraja-uy vazifasi.

So'rovlarning muhimlik darajasini e'tiborga olgan holda har bir so'rovga ajratilgan maksimal ballni aniqlaymiz.

Umumiy so'rovlar yig'indisi 15 ga teng. Bu songa 60 qoldiqsiz bo'linadi ($60 : 15 = 4$). Demak o'rtacha darajadagi so'rovning maksimal balli 4 ga teng. O'rtacha darajadagi so'rovni aniqlash uchun darajalar sonini 2 ga bo'lamiz ($6 : 2 = 3$). Bundan ko'rinib turibdiki 3 darajadagi so'rov, ya'ni laboratoriya ishi uchun ajratilgan maksimal ball 4 ball ekan. Shunga asoslanib qolgan darajadagi so'rovlarning maksimal ballini aniqlaymiz.

1 daraja-masala yechish-6 ball;

2 daraja-test-5 ball;

3 daraja-laboratoriya ishi-4 ball;

- 4 daraja-yozma ish-3,5 ball;
- 5 daraja-og'zaki so'rov-3 ball;
- 6 daraja-uyga vazifa-2 ball.

Har bir so'rovga ajratilgan maksimal ballni (5 ustun) semestr davomida o'tkazilgan so'rorvlar soniga (4 ustun) ko'paytirib o'quvchining har bir so'rovlar bo'yicha semestr yakunida jamg'arish mumkin bo'lgan maksimal ballni (7 ustun) aniqlaymiz. O'quvchining har bir so'rovlar bo'yicha semestr yakunida jamg'arish mumkin bo'lgan maksimal ballarning (7 ustun) yig'indisi 60 ga teng bo'lishi kerak. Agar maksimal ballarni yig'indisi 60 teng bo'lmasa, u holda so'rov darajalariga ajratilgan maksimal ballarni qayta ko'rib chiqish zarur.

1 jadvalning 6 ustunida taqvim-mavzuiy rejaga asoslangan holda har bir so'rovning qaysi mashg'ulotda o'tkazilishi ko'rsatiladi. Bu esa o'quvchilarga har bir so'rovni o'tkazilish vaqtini oldindan bilgan holda mashg'ulotga tayyorlanib kelishga imkoniyat yaratadi.

1 jadval tuzilib, taqvim-mavzuiy reja bilan birgalikda o'quv ishlari bo'yicha direktor muoviniga tasdiqlash uchun topshiriladi va guruh jurnaliga ko'chiriladi.

1 jadvalga asoslangan holda har bir fan bo'yicha jurnalda kelitirgan reyting asosida baholash jadvalining yuqori qismi to'ldiriladi (2 jadval).

Biz qarab chiqqan va tavsiya etgan reyting tizimi namunaviy xarakterga ega bo'lib, o'quv muassasasi 100 ballik tizimni saqlab qolgan holda, nazorat turlariga ballar taqsimotini o'zining o'quv jarayoni xususiyatlaridan kelib chiqqan holda o'qgartirishi mumkin. Lekin bu o'zgartirishlar reyting tizimining asosiy maqsadlari bo'lmish o'quvchilar bilim sifatini o'zaro taqqoslash, ular o'rtasida bellashish muhitini yaratish va guruhda, kursda, kollejdada hamda kollejlararo eng yaxshi o'quvchini aniqlash imoniyatiga ta'sir qilmasligi kerak.

XORIJIY MANBALAR

1. <http://www.kovaleva.net/article/> Proyektnaya i kompyuternaya texnologii na urokax zarubejnoj literatury kak sposoby razvitiya tvorchestva uchashixsya.
2. Shaperinskiy S.A. Voprosy terii proizvodstvennogo obucheniya M: 1981.
3. Metodicheskiy osnovy prepodovaniya mashinostraitelnyx dissiplin M: 1981.
4. Mayorov A.N. Monitoring v obrazovatelnom SPb.: obrazovaniya-kultura,1998.
5. Pedagogicheskiy monitoring: proyektirovaniye i realizasiya.-T.: IRSSPO, 2001
6. A.I. Vaynatovskiy. Organzasionnyye formy proizvodstvennogo obucheniya v uchebnyx zavedeniyax proftechobrozovaniya. – M: 1990
7. B.A.Sokolov Metodicheskiye osnovy prepodovaniya mashinostroitelnyx dissiplin. – M: 1981
8. 13. M.Payk, D.Gibbons, D.Foks, A.Vestenburg, D. Kreven. Internet(‘nsiklopediya, rus tilida), S.-Peterburg, 1996, 635 b.
9. 14. A.Kenin. Foydalanuvchilar uchun IBM PC. RD-LTD, 1997,496 b. Brindli K. Word for
10. 11. Windows 95.1999.
11. 12. 15. www.in.tu.it
12. 13. 16. www.opennet.ru
13. 14. 17. www.linex.org.ru
14. 15. 18. Yevroosiyo vertual universiteti www.virtual-university-eurasia.org
15. 16. 19. www.beliit.com/
16. 17. 20. ww.weforum.org/
17. 18. 21. www.mikeo.ru/en/portfolio/67
18. 19. 22. www.thefreedictionary.com/information+technology